

JÉGBEFAGYOTT SIKOLY

A szovjetek által elhurcolt és 1945 januárjában
Dunaszentmiklós közelében meggyilkolt polgári áldozatok emlékezete

*„Szivemet a puskatus zúzta,
Szememet ezer rémség nyúzta,
Néma dzsin ült büszke torkomon
S agyamat a Téboly ütötte.”*

(Ady Endre: Ember az embertelenségben)

JÉGBEFAGYOTT SIKOLY

*A szovjetek által elhurcolt és 1945 januárjában
Dunaszentmiklós közelében meggyilkolt polgári áldozatok emlékezete*

Jégbefagyott sikoly
*A szovjetek által elhurcolt és 1945 januárjában
Dunaszentmiklós közelében meggyilkolt polgári áldozatok emlékezete*

Szerzők:

*Dr. Schmidt Mayer Richárd
Nemes János*

Szerkesztette:

Osgyáni Zsuzsanna

Kiadja:

Tata Város Önkormányzata

Felelős kiadó:

Michl József polgármester

Borítóterv:

Görözdi Géza

Nyomdai előkészítés:

Imre Attila Dilez

Nyomda:

BD Sollers Kft., Tata

ISBN 978-615-80578-5-1

Tata, 2019

*vitéz Barsi Géza, Barsi István, Barsi Zsigmond, Bús János, Czingel Ingeborg,
Deli József, Gódor Gyula, Gódor Sándor, Hatala Gyula, vitéz Horváth József,
Hörke András, Kántor István, Lay Dezső, Marcsa Károly, Mike Rezső,
ifj. Mórocz József, Papp József, Pete László, Scheffer Katalin, Széplaki Mihály,
Vass Mihály, Vigh János*

és a többi, névtelen áldozat emlékének

TARTALOMJEGYZÉK

Michl József polgármester előszava	7. oldal
Tata és környéke 1944-45 fordulóján – a történelmi tények (Dr. Schmidt Mayer Richárd)	9. oldal
Egy bujdosó történet	20. oldal
A kopjafától a kereszttig. Elbeszéli: Nemes János	22. oldal
Gleichauf Endre visszaemlékezése	25. oldal
Pete László visszaemlékezése	29. oldal
Vörös Sándorné visszaemlékezése	32. oldal
Bakonyi Dezső református lelkész visszaemlékezése	36. oldal
Hohl Géza visszaemlékezése	39. oldal
Fesszer József visszaemlékezése	45. oldal
A Száz Magyar Falu sorozat Neszmély kötetében Móroczy Józsefről	51. oldal
Epilógus	58. oldal
Köszönet	60. oldal
Mellékletek	61. oldal
Matthaeidesz Konrád: Tata	62. oldal
Szimicsek László erdészeti igazgató gondolatai az emlékkereszt felállításáról	66. oldal
Ilja Markin: A Duna partján (részlet a regényből)	68. oldal
Bartha István: „Az Úr angyala tábort jár az öt félők körül”	73. oldal
A tatai m. kir. postafelügyelő jelentése Tata község kiürítéséről, az oroszok általi részleges megszállásról, valamint az életkörülményekről és veszteségekről (1945. január 20-25.) ..	94. oldal
Dobroszláv József: Visszaemlékezés a II. világháború Tatán átélt utolsó hónapjaira (1944 őszétől - 1945 tavaszáig) ..	105. oldal
Hámori Józsefné sz. Fogarasi Rózsa és Fogarasi József visszaemlékezése	117. oldal
Dr. Kis Tiborné, a Tatai Helytörténelmi Egyesület elnöke feljegyzései nagybátyja, P. Hartványi János kapucinus házfőnök iratai alapján	120. oldal
Képmellékletek	123. oldal
Az áldozatok	124. oldal
Az emlékkereszt avatásának fotói (2014. január 4.)	132. oldal

Előszó

Még mindig nem tudunk mindent az elmúlt évszázad szörnyűségeiről. Még a családokban is ott rejlenek a háborúk okozta feldolgozatlan emlékek, az elhallgatott és eltitkolt félelmetes történések. A háborúról iskolában tanulni egészen más, mint a nagyapától vagy nagyanyától személyesen megtudni, hogy mi történt akkor, ott a családjuk tagjaival. Mi lett a férfiak, az asszonyok, a gyerekek sorsa... Nem úszta meg egyetlen család sem Magyarországon, hogy így, vagy úgy, ne érintse a háború Istentelen és embertelen volta. Legjobban a személyes érintettség tanít. Mindenki a maga, vagy családja személyes történelmén keresztül lát és érez tisztán ebben a sokszor kibogozhatatlannak tűnő összevisszaságban: a háborúban.

Tata és környéke sem úszhatta meg a II. világháború szörnyű katasztrófáját. A doni ütközetbe közel ezren innen indultak és csak hetvenegyháyan tértek haza. Már ez is önmagában hány száz család életét vágta el és tette egész életre szólóan tönkre! De folytatódott a zsidók deportálásával, a háború után a magyar „svábok” elűzésével, a felvidéki fehérlaposok áttelepítésével... aztán a szocializmust építő szocialisták lelket és embert eltipró gazemberségével.

És itt vannak a háború közvetlen közelünkben történt eseményei, a szovjet katonák rémtettei, melyekről a csodálatosnak kikiáltott „demokratikus” világban évtizedekig tilos volt megszólalni.

Volt egy szomódi református lelkész, Bakonyi Dezső, aki a csodával határos módon megszabadulva a gyilkolás poklából, őrizte az emlékeket, hogy amint lehetett erről is őszintén megszólalni, meg is tegye. Köszönet neki, és mindazoknak, akik nem választották a politikai környezet által kijelölt, könnyebb utat, azaz nem felejtettek – annak ellenére, hogy ismét bebizonyosodott: az emlékezés olykor nehéz, gyötrő, életre szóló feladat, küldetés is lehet.

Köszönjük, hogy e könyv adatközlői – ki-ki, ahogy módjában állt, kopjafa-állítással, régen elhangzott elbeszélések felidézésével, családi fényképekkel, korabeli dokumentumokkal – hozzásegítettek bennünket ahhoz, hogy jobban megismerjük nagyszüleink történetét.

Ez a könyv persze nemcsak 1944-45 fordulójáról szól, hanem arról a folyamatról is, ahogy lassan-lassan feltárul ennek az időszaknak a személyes oldala. Köszönet Nemes Jánosnak és a Szomódi Helytörténeti Egyesületnek, hogy példaadó elkötelezettséggel és kitartó munkával felkutatták és összegyűjtötték az évtizedekig rejtegetett emlékeket.

Köszönettel tartozunk Schmidtmayer Richárdnak, a Kuny Domokos Múzeum igazgatójának is, hogy történelmi kitekintést és szakmai segítséget nyújtva támogatta ennek a kiadványnak a megjelenését.

Bizonyára sok felderítetlen, elmondatlan történet vár még Tata és környéke múltjában arra, hogy végre napfényre kerüljön. Arra biztatjuk hát e könyv olvasóit, hogy ha ilyenre bukkannak, bátran kérdezzenek, járjanak utána, keressenek a kutatáshoz segítőt, szövetségeseket. Ne hagyjuk, hogy a ma még fellelhető emlékek elenyésszenek! A történelem, a múlt valamennyiünk közös, súlyos – és gyakran nagyon is mai választak elé állító öröksége. Fontos, hogy minél alaposabban megismerjük, hiszen, ahogy Babits Mihály fogalmazott: „a múlt nem halt meg, hanem hat reánk; él testünkben, lelkünkben; egész valónk az egész múlt eredője”.

Michl József
Tata polgármestere
a Tatai Kistérségi Többcélú Társulás elnöke

Tata és környéke 1944-45 fordulóján – a történelmi tények

1944. augusztus 23-án Románia átállását követően a szovjet csapatok ellenállás nélkül elérték a magyar határt. Hazánk ellen október 6-án indították az általános támadást, amellyel az ország hadiszíntérré vált. A Magyarországon kitermelt kőolaj, bauxit és antimon lelőhelyek és feldolgozó üzemek megtartása, így a német háborús célok támogatása érdekében a németek három védelmi vonalat alakítottak ki a Tiszától nyugatra. Ezek közül a legfontosabb az úgynevezett Margit vonal volt, amely Gyékényes és Érd között húzódott, a Balatonra támaszkodva. A védelmi vonal kiépítésén magyar, német és szlovák műszaki alakulatok, továbbá kirendelt civilek is segítettek. A védvonal 20-35 kilométer mélységű volt, három védőövet foglalt magában.

Hitler november 23-án német érdekekre hivatkozva elrendelte, hogy Budapestet az „utolsó tégláig” védeni kell, így a főváros térségében jelentős katonai erőket vont össze mindkét fél. A hadműveletek miatt növekedett a Dunántúlra menekülő civilek száma.

A sikertelen kiugrási kísérlet után a szovjetek fő katonai célja Budapest elfoglalása lett. Október 29-én indították el az első – akkor még sikertelen – támadást a főváros ellen. November végéig többször próbálták meg a főváros elfoglalását, de az ellenállást még nem tudták letörni. A támadási kísérletek eredménytelenségét látva jelentős csapatösszevonásokat hajtottak végre, a főváros elfoglalására további csapatokat rendeltek fel, amelyek addig Belgrád környékén folytatták katonai műveleteiket.

Az így megerősített szovjet alakulatok december 20-án kezdték meg a támadást a Margit vonal ellen, azzal a céllal, hogy Budapestet dél felől be tudják keríteni. A támadás fő irányában a szovjetek eddigre többszörös, haderőnként változóan 3-4 szeres túlerőben voltak. December 23-án Bicske térségében elvágták a Bécs-Budapest útvonalat, így Budapest védői már csak a dorogi útvonalon keresztül kaptak utánpótlást.

December 23-án a dél felől előre nyomuló 3. ukrán front szovjet egységei elfoglalták Székesfehérvárt és megkezdték az előrenyomulást Almásfüzitő

irányába. A szovjet front december 24-én érte el Tata területét, a vonala a vasúti sín pár mentén húzódott. December 26-án 5 óras kemény küzdelem után elesett Esztergom, a visszavonuló csapatok felrobbantották a Mária Valéria hidat is. A németek hadműveleti központja Komárom lett, Budapest ostromgyűrűje pedig teljessé vált, külső arcvonala Tatánál volt.

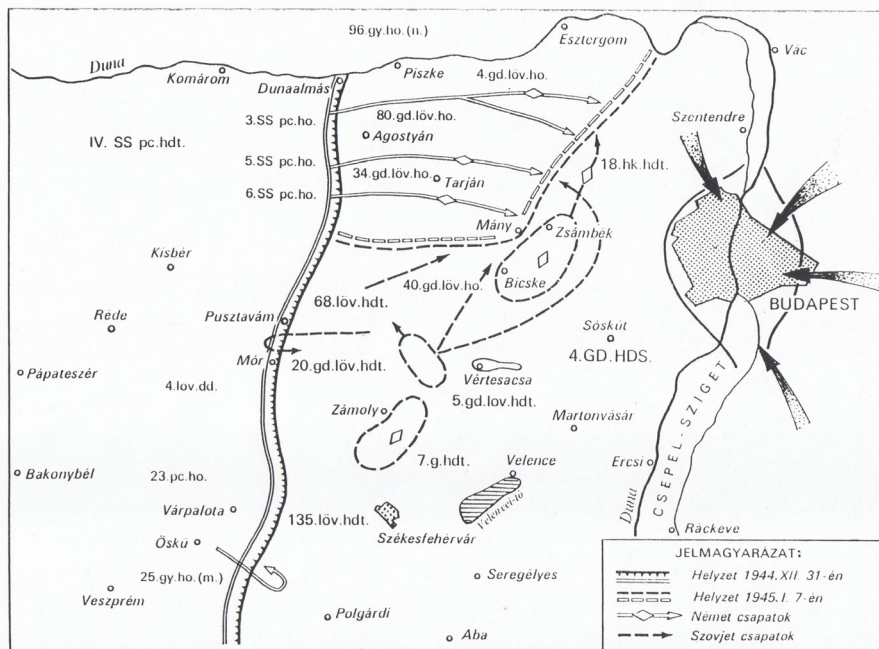
Ezzel egy időben felerősödtek a bombatámadások, amelyeknek Tatán szenteste legalább 10 fő esett áldozatul – nem egyszer karácsonyi ünnepekre készülődő családok. A következő napokon is folyamatos légi és szárazföldi akna- és bombatámadások érték a környező településeket. Sokan nehezen viselték a kiszolgáltatottságot, reménytelennek látszó helyzetükben és félelmükben az öngyilkosságba menekültek.

December 24. és 31. között egy-egy légitámadás mellett gyakran ágyúzták a térséget. Ezen felül jelentős atrocitásokra Tatán ekkor nem került sor, igaz a frontvonal közelében, az Újhegy területén, és a vasútvonal mentén lőttek agyon civileket a halotti anyakönyvek bejegyzése szerint. Ebből az időszakból az áldozatok pontos számát nem lehet megállapítani. A település határában húzódó front miatt temetésre csupán két héttel később kerülhetett sor, egy hivatali feljegyzés alapján sokak anyakönyvi bejegyzés nélkül kaptak végső nyughelyet.

Német szempontból Budapest felszabadítása a háború kimenetele szempontjából döntő jelentőségűvé vált, ezért 1944. december 24-én a német felső katonai vezetés úgy döntött, hogy Varsó környékéről SS csapatokat helyez át Komáromba, hogy azok menetből indulva a Budapesten rekedt haderő segítségére siessenek. A műveletbe a IV. SS páncélos hadtest Varsónál leharcolt alakulatait, a „Wiking” és „Totenkopf” SS-páncélos hadosztályokat mozgósították és szállították Komárom térségébe.

A német felszabadítást célzó hadművelet végül a „Konrád” fedőnevet kapta, amelynek céljaként elsősorban a Budapest és a Vértes-hegység között lévő szovjet erők szétzilálását és megsemmisítését, továbbá a fővárossal való kapcsolat megteremtését jelölték meg. Több hadműveleti terv közül – alapvetően az ekkor már súlyosan jelentkező üzemanyag hiány miatt – az északi terv nyerte el a hadvezetés tetszését. Ez azt jelentette, hogy a fő csapást Tata-Agostyán-Tarján irányban hajtották volna végre, a bal szárny a Duna

mentén Dunaalmás-Süttő irányban, míg a támadás jobb szárnya Bánhida-Alsógalla vonalon haladt volna.

A német parancsnokság első kísérlete Budapest felmentésére. 1945. január 2-től 6-ig

(Tollner Zoltán hadtörténész)

Újév napján a szovjetek, az előkészületekről mit sem sejtve, egy gyenge, század erejű támadást intéztek a város ellen, amelyet a helyi erők sikerrel hárítottak el. A német támadást január elsején este fél 10 körül indították, ez mintegy 2-2,5 órás pergőtűzzel vette kezdetét. „Estefelé megint elkezdtek bömbölni az ágyúk, kattogni a gépfegyverek, zúgni a repülőgépek. Valami nagy csata készül Tata körül. A harci zaj egy darabig felerősödött. Minden rengett. Megint csak ruhástul feküdtek le. Nyugtalanul aludtak, mert egész éjjel folyt a lövöldözés, mindenfajta fegyverrel.” – ahogy a piarista atyák feljegyezték.

Valóban egész éjjel folytatódott a tűzharc, majd azt követően folyamatosan vonultak a német csapatok, páncélosok a településen keresztül. Az SS egyenruhát nem ismerő lakosság körében többen az oroszok megérkezését látták – igaz rövid ideig – az új csapatokban. Hatalmas katonai erők sorakoztak

fel Tata térségében. Német oldalról a IV. SS-páncéloshadtest keretei között közel 260 páncélos egység (harckocsi, vadászpáncélos, rohamlöveg), míg szovjet oldalon ugyanezre a szakaszra legalább 450 harckocsi és önjáró löveg állt rendelkezésre.

A támadás a szovjeteknek nagy meglepetést okozott, mivel Székesfehérvár térségében várták az ellentámadást, ahol a németek megtévesztő céllal kisebb erejű akciót indítottak. A meglepetés ellenére súlyos harcok alakultak ki Dunaalmás, Agostyán és Alsógalla határában is. Az Agostyánba érkező németek egy közel 1000 fős hadifogolytábort szabadítottak fel. A támadás hevesességét, erejét, és meglepetését jól jellemzi, hogy Agostyánban a 80. gárda lövészadosztály törzsét is meg tudták támadni, továbbá a támadást vezető német páncélos zászlóalj szakaszparancsnoka is életét veszítette a csapás során.

Agostyánnál sikerült a szovjet ellenlökést felszámolni, de újabb véres küzdelmek bontakoztak ki Vértestolna határában. Hajnalban az 5. SS páncélos hadosztály egységei elfoglalták Bajt és Szomód egy részét. A szovjet ellentámadás Baj községet délután visszafoglalta, végül heves harcok árán az 5. SS páncélos hadosztály a délután folyamán megtisztította a települést az ellenállóktól.

Wiking páncélosok (Internet)

Ugyanezen a napon délután Szomódnál még mindig jelentős ellenállást fejtettek ki a szovjet 217. gárda lövészred katonái, akik Dunaszentmiklós térségét is hevesen védték. Ide erősítésül egy újabb szovjet gyaloghadosztályt vezényeltek át. Ugyancsak január másodikán az Alsógalla irányába indított német támadás elakadt.

Ezzel egy időben a német 96. gyaloghadosztály ezrednyi erővel a Duna északi feléről Nyergesújfalú térségében megkezdte a jeges

folyón történő átkelést, hogy átkarolják a Dunaalmásnál kibontakozó küzdelemben résztvevő szovjet csapatokat, majd Piszke, Bajót irányában előrehaladva Bajnáig segítsék a hadműveleti célok megvalósítását.

A 3. „Totenkopf” SS-páncélososztály Panther harckocsijai Nyergesújfalu előtt, 1945. január 2. (Internet)

A 3/II. SS-páncélososztály századparancsnoki Panzer IV Ausf. H harckocsija Bajnán, 1945. január 3-án. Mellette a szovjet 110. harckocsi dandár egyik kilőtt T-34/85 harckocsija látható. (Internet)

Az új év első napjaiban Tatán fokozódott az ágyúzás és a légitámadások száma. A lakosság nem hagyhatta el otthonait este 8 és reggel 4 óra között.

Összességében a német hadvezetés számára a január 2-án elért katonai eredmények óriási csalódást keltettek, hiszen az elakadt, vagy igencsak lassú előretörés veszélyeztette a magyar főváros felmentését célul tűző műveletet.

Január harmadikán a szovjet erők Dunaalmás térségében felismerték, hogy bekeríthetik csapataikat, így az itt tartózkodó 170. harckocsi dandár, valamint az 1438. önjáró tüzérezred feladatául kapta, hogy Tardos irányába törjenek át. Az áttörést hátráltatta, hogy a visszavonulás során az 5. SS páncélos hadosztály egységeibe ütköztek. Végül, irányt változtatva, a Héreg melletti Pusztamaróton át Szomor irányába menekültek meg a bekerítéstől.

A visszavonulás során a gyenge kommunikáció miatt a kialakult zűrzavarban az egységek kisebb csoportokra válva mentették állományukat. Agostyán délkeleti részén tovább tartott a szovjet ellenállás, amelyet a német csapatok csak oldalazva tudtak felszámolni. A szovjeteknél kialakult fejtelenségre jó példa, hogy amikor éjjel a 9/11 SS páncélgránátos zászlóalj elérte Vértestolna területét, akkor a településtől délkeletre 17 hátrahagyott szovjet páncélost és ágyút foglaltak el. Ezalatt az 5/5 SS páncélos század kiért Tarján és Héreg területére – ahol egy önjáró löveg ismét kilötte a német szakaszparancsnok harckocsiját.

Ezzel egy időben Szomód és Dunaszentmiklós teljes mértékben szovjet ellenőrzés alatt állt. A 6/I. SS páncélgránátos zászlóalj nem tudta felszabadítani a települést. Így a 711. gyalog hadosztály feladata lett az itt összegyűlt szovjet csapatok felszámolása. Előrenyomulásuk Szomód felől indult, a nap folyamán Dunaszentmiklós délnyugati előterébe is eljutottak, ahol a 80. gárda lövészadosztály és a 4. gárda lövészadosztály jelentékeny részének heves ellenállásába ütköztek. A Dunaszentmiklós térségében állomásozó szovjet egységeknek ekkor vált világossá, hogy teljesen bekerítették őket.

Január 4-én hajnalban a dunaszentmiklói bekerítésben levő 170. harckocsi ezred, az 1438 önjáró tüzérezred, a 80. gárda lövészadosztály és a 4. gárda lövészadosztály maradványai az egész napos harcot követően kitörtek, és az erdős hegyes terepen keresztül Szomor térségig jutottak. A kitörés nehéz-

ségei miatt, a fogságba esés helyett, a 80. gárda lövészadosztály legalább 7 tisztje és 2 tiszthelyettese az öngyilkosságot választotta! A rend felbomlására jellemző, hogy egyes alegységek több napig bolyongtak, mire magukat a németeken közelharcban átverekedve végre eljutottak saját alakulatukig. A nap folyamán a 711. gyaloghadosztály elfoglalta Dunaszentmiklóst és Bajótig nyomult előre. A nap végének mérlege az volt, hogy a németek Bicske előteréig jutottak, és mintegy 79 páncélost, 160 löveget, 107 páncéltörő ágyút zsákmányoltak az ellenféltől.

A front ezt követően eltávolodott Tata térségéből, keleti irányba mintegy 30 kilométerre került. Január 6-án a német csapatok a Bicske-Mány-Csolnok-Esztergom vonalig jutottak előre. Esztergom városának visszafoglalása jelentős eredménynek számított, de azzal, hogy ennyi idő alatt nem tudták elérni Budapestet, a hadművelet fő célját mégsem érte el, így – az utólag – „Konrád I”-nek elnevezett művelet lezárult.

A Totenkopf SS-páncélosadosztály katonái 1945 januárjának elején, Bajót-Bajna (Internet)

A nehéz terep és a szovjet túlerő következtében a IV. SS-páncélshadtest 1945. január 1-7. között komoly veszteségeket szenvedett (529 halott, 2 625 sebesült, 358 eltűnt, megsemmisült legkevesebb 39 harckocsi és rohamlőveg).

Az 1. huszárhadosztály egyik 37 M. 10,5 cm-es könnyűtarackja Kecskéd-Majkpusztán, 1945. január

*A „Pape” harccsoport 130/I. páncélososztályának Pz.kpfw V „Panther” harckocsija Kocs községben 1944 december végén.
(forrás: Illésfalvi Péter - Egy tartalékos honvédtiszt háborúja 1940-1945)*

A civil lakosság pincékbe húzódva próbálta meg túlélni az újabb megpróbáltatást. A légitámadások mellett az ágyúzás is komoly veszteséget okozott. Akik a fronttól távolabb laktak, azzal szembesültek, hogy az élet minden területét hadműveleti céloknak rendelték alá. A hidakat, főbb közlekedési pontokat aláaknázták, több épületet kisajátítottak. Mind az orosz, mind a német fennhatóságú területen korlátozták a lakosság mozgását. Általánossá váltak a rekvirálások, a civileket védelmi sáncok, árkok ásásához, vagy holtak temetéséhez, szállításához rendelték ki. Az orosz oldalon további atrocitásnak tették ki a nőket. Nem véletlen, hogy sokan elgondolkoztak a menekülésen az ország nyugati felében élő rokonokhoz, vagy a Németországba történő áttelepülést választották. A front távolodásával egy kissé javult a lakosság helyzete.

A német hadvezetés nem adta fel a főváros felmentésére irányuló kísérleteit. Bár január 7-én Csákvár irányából intéztek támadást a szovjet ostromgyűrű feltörésére, a fő csapás mégis január 9-én indult, amikor a támadás súlypontját a bal szárnyra, Esztergomhoz tették át. A műveletet a hadtörténetben a „Konrád II” néven jegyezték fel. Bár gazdag hadizsákmányt és számottevően sok foglyot ejtettek, Budapest határát csupán 21 kilométerre tudták megközelíteni. A tartalékokat átcsoportosító szovjet hadsereg lassan bekerítéssel fenyegette az előretörő német csapatokat, így azokat nehéz döntés után vissza kellett vonni. A Konrád II műveletet január 11-én lefűjták.

A főváros felmentésére a német hadvezetés még egy próbát tett. A hadművelet a „Konrád III” nevet kapta. Célja az volt, hogy a német csapatok elérjék a Dunát keleti irányban, a Balaton és a Vértes között elhelyezkedő szovjet egységeket elvágják, majd észak felé fordulva áttörjenek Budapest felé, hogy a fővárosi védőkkel a kapcsolatot újra megteremthessék. A harcok január 18-án nagyobb átcsoportosítás után indultak a Sárvíz térségéből. Január 28-án a túlerőben levő, s időközben átcsoportosított szovjet alakulatok ellentámadást indítottak, bár Székesfehérvárt ekkor még nem tudták elfoglalni. A szovjet ellencsapással egyértelművé vált, hogy kudarccal zárultak a Budapest felmentésére indított katonai műveletek. A védők február 11-én egy sikertelen és rengeteg halálos áldozattal járó kitörési kísérletet követően megadták magukat, a főváros a szovjetek kezébe került.

Tata, Országgyűlés tér (Kuny Domokos Múzeum)

Tatán január 7. és február 11. között lassan helyreállt a rend, bár a nagyszámú menekült mellett a jelenlévő német harci alakulatok is emlékeztették a polgárokat a háború közelségére. A légitámadások is ritkultak ez időszakban. 1945. február 11-én végre újra helyreállt a legtöbb helyen az áramszolgáltatás. Két nappal később a német kényszerkitelepipítésben utazó dunaszentmiklósiak a vagonjaikból szemlélhették a szövetséges erők drezdai terrorbombázásának eredményét, az egész éjszakát bevilágító lángoló várost.

A front újra közeledett Tatahoz, ennek köszönhetően egyre több légitámadás érte a települést. A helyiek emlékezetéből kiemelkedik a február 19-én a mozit ért bombatámadás, amikor a filmszínházat elhagyó tömegben robbanó bomba számos civil mellett német főtisztet is meggyilkolt. A következő napon bekövetkezett bombázás a főtiszt ravatalának helyt adó épület falát érte.

*Az Agostyáni úti vasúti átjárónál kilőtt szovjet harckocsi
(Kuny Domokos Múzeum, Laborc gyűjtemény)*

A fővárost elfoglaló szovjetek új hadműveletet indítottak, amelynek fő célja Bécs bevétele és Magyarország teljes elfoglalása volt. Ez azonban már egy újabb történet.

(A Tata környéki harcok összefoglalása Számvéber Norbert Kard a Pajzs mögött című könyve alapján készült.)

Dr. Schmidt Mayer Richárd

Egy bujdosó történet

2014. január 4. óta kereszt emlékeztet a Dunaszentmiklós feletti hegyekben a II. világháború egyik véres epizódjára. Itt, a természet szelíd ölelésében történt, hogy a szovjet Vörös Hadsereg katonái irgalmat nem ismerve, kegyetlen hidegvérrel kivégeztek 26 környékbeli polgári személyt, többségükben fiatal embert, akik egy részét előzőleg munkára szedték össze, majd fogolyként hajtották fel őket ide a hegyekbe.

Az 1945. január 4-i tragédiáról és a hasonló történetekről négy és fél évtizedig nem volt tanácsos nyíltan, pláne nagyobb közösségben beszélni. Április 4-én a dalok országszerte a „felszabadítók hősi nevét” zengték, a megszállók háborús rémtetteiről legfeljebb otthon, suttogva beszéltek azok, akik átélték ezt az időszakot – egyre kevesebben. Az egykori szemtanúk megöregedtek, nagyrészt meghaltak, a régi iratok, fényképek megbújtak a fiókok mélyén.

Ám azok a történetek, amelyek nem estek a félelem, a feledés, a kényszerű öncenzúra áldozatául, amelyeket valahogy mégis továbbadtak apáról fiúra, anyáról leányra – ha megkopva, foszladozva is, de továbbéltek, ahogy mondani szokás: „a nép ajkán”. És ezek a bűvópatak módjára eltűnt, titokban őrzött és továbbadott emlékek csak az alkalomra vártak, hogy végre a felszínre bukkanjanak...

Az 1990-es rendszerváltással erre is elérkezett az idő. A történetek után fél évszázaddal, 1996-ban Bakonyi Dezső református lelkész, az „élő szemtanú”, kopjafát állított a szomódi temetőben az „1945-ben kivégzett 26 magyar hős emlékére”.

A kopjafa úgy állt ott a temetőben, mint mondat végén a felkiáltójel!

Már csak magát a mondatot kellett megkeresni – újra megtalálni – hozzá.

Ennek a keresésnek és rátalálásnak a történetét a főszereplő, Nemes János, a Tatai Televízió nyugalmazott műszaki vezetője elbeszéléséből ismerhetjük meg.

Kopjafa a szomódi temetőben

A kopjafától a keresztig Elbeszéli: Nemes János

Anyai ágon a családom tóvárosi volt, nagyapám is itt volt pék, a Herczig kocsmá mögött. Édesanyám katolikus volt, édesapám pedig református. Az ő családja Felső-Tatára járt református istentiszteletre. A szüleim aktív résztvevői voltak a különféle egyházi szervezésű ifjúsági rendezvényeknek, egy ilyen ismerkedtek össze. Én már az egy településsé vált Tatán születtem, 1954. január 6-án. Van egy bátyám is.

Az Ady Endre úton laktunk a Tó Mozi mellett. Az általános iskola elvégzése után – a Vaszary János Általános Iskolába jártam – Esztergomba kerültem az I. István Gimnázium és Szakközépiskolába. Elektronikai műszerésznek tanultam. Addigi környezetemből kiszakadva, immár Esztergomban lakva, és csak időnként hazalátogatva ébredtem rá arra, hogy mennyire szép hely szülővárosom, Tata.

Érettségi után visszakerültem Tatára. Nagyon aktív életet éltem: kajakoztam és a művelődési házban működő Dotis ifjúsági klubot vezettem négy évig. Egy sokféle emberből álló, nagyon jó baráti társaság jött össze a klubban és mi lelkesen foglalkoztunk a helyi dolgokkal.

Majd katona lettem. A híradósoknál szolgáltam. Katonáskodásom legvégén, 1978-ban oktatás technikusként helyezkedtem el a katonai kollégiumban. Korábban, mint ifjúsági klubos elég sokat foglalkoztam zenével, lemezlovasként is működtem. Ennek révén sok emberrel ismerkedhettem meg.

A katonai kollégiumból a KISZ táborba kerültem, ugyancsak oktatás technikusként. Itt adódott lehetőségem arra, hogy 1985-ben eljussak a moszkvai Világ Ifjúsági Találkozóra. Egy televízió stúdió felszerelésében működtem közre, amit egy szakmai felkészítés is megelőzött. Tulajdonképpen ezeknek az előtanulmányoknak köszönhető az, hogy a Tatai Televízió 1990. január 1-jén – közreműködésemmel – megkezdhette adásait.

Egészen a nyugdíjazásomig a Tatai Televíziónál dolgoztam. Tévésként nagyon sokat jártunk külső helyszínekre. Érdekesnek találtam a múzeumi forgatásokat. Jó kapcsolatot építettem ki a muzeológusokkal. A helytörténeti kutatások is egyre jobban vonzottak. Ebben az időben ismerkedtem meg Stróbl Árpád bácsival, helytörténeti kutatóval, akivel egy egész sorozatot forgattunk.

Közben megnősültem, született egy kislányom és elkerültünk Szomódra. Vettünk egy félkész házat és hozzáláttunk a befejezéséhez. Azt a tanácsot kaptuk, hogy ha az építkezéssel kapcsolatban valamit szeretnénk elintézni, akkor el kell menni a kocsmába, mert ott biztosan találunk olyan embert, aki segíteni tud a megfelelő mesterember megtalálásában.

El is mentem hát a kocsmába és kiderült, hogy a kocsmá tulajdonosa egy régebbi ismerősöm: Gleichauf Endre. Beszédbe elegyedtünk, hamarosan kiderült számomra, hogy ő, szomódi lévén, valóban mindenkit ismer a faluban. Ő lett az első itteni barátom, majd rajta keresztül egyre több helybéli ismerősre tettem szert, az ismeretségi köröm egyre inkább kibővült.

Gyakran beszélgettünk különféle helyi közérdekű ügyekről. Mivel „Ausländer”-nek, kívülről jöttek számítottam, ezért mindig kicsit másként, távolabbról, talán objektívabban láttam a dolgokat, mint a tősgyökeres szomódiak. 2009 márciusában időközi önkormányzati választást tartottak Szomódon. Megkerestek: lennék-e képviselő jelölt. Igent mondtam – és bekerültem a képviselő-testületbe. Megkezdtem képviselői ténykedésemet.

A kocsmái beszélgetések persze tovább folytatódtak. Egy alkalommal az egyik ismerős, Csiszár István felhívta a figyelmünket arra, hogy a kertjében található vízfolyás medrében látható egy érdekes kő. Kimentünk, lefényképeztem, elküldtem Kissné Cseh Julianna muzeológus ismerősömnek, aki megállapította, hogy egy római kori szarkofágra bukkantunk. Később dr. Petényi Sándor régész is bekapcsolódott a szarkofág megvizsgálásába. A szarkofágot végül kiállítottuk Szomód főterén.

A szerencsés felfedezésen felbuzdulva elhatároztuk, hogy alapítunk egy helytörténeti egyesületet. A Szomódi Helytörténeti Egyesület 2010. szeptember 13-án (egy pénteki napon!) alakult meg, úgy emlékszem, hogy tizennégy fővel – természetesen Gleichauf Endre kocsmájában, a különteremben.

Az egyik első felmerülő helytörténeti kutatási irány az volt, hogy derítsük ki, milyen történet rejlik a szomódi temetőben található kopjafa felirata mögött...

Halottak napján Szomód önkormányzata rendszeresen koszorúzott ennél a kopjafánál. Önkormányzati képviselőként magam is részt vettem ebben. Így ismertem a 26 hősről szóló feliratot és az állítató, Bakonyi Dezső nevét, de azt nem tudtam, hogy valójában miről is van szó.

A Szomódi Helytörténeti Egyesület által szervezett koszorúzás

Amikor elkezdtünk foglalkozni ezzel a témával, Gleichauf Endre barátom elmesélte, hogy volt egy kollégája, Pócze László, akit az oroszok 1945 januárjában elvittek kényszermunkára, és a dunaszentmiklósi erdőben többedmagával együtt lelőtték. Ő, ha tüdőlövessel is, de túlélte a vérengzést. Történetét pedig elmesélte azoknak a fiataloknak, akik a nyári időszakban dolgozni jártak a téészbe.

Gleichauf Endre visszaemlékezése

„A hatvanas évek közepén végeztem el az általános iskolát Szomódon, majd középiskolába kerültem, és elég erősnek éreztem magam ahhoz, hogy segítsek a családnak helyrebillenteni a taníttatásom miatt kialakult anyagi helyzetet. Elmentem az akkori Március 15. TSz-be kazlat rakni. Akkor minket a bálázókhöz raktak. A szomódi búcsú előtt kezdtük két héttel, és pont a búcsúra fejeztük be mindig az aratást. Arra az időre vették ki a szabadságot a szomódiak.

A téesz részéről Pócze Laci bácsit helyezték ki hozzánk ellenőrnek, munkavezetőnek. Tőle hallottam erről a történetről – amikor volt egy kis szabadidő a két traktor között, míg oda értek. Meg hát dél körül volt egy kis pihenő, mivel akik arattak, azok is kaptak meleg ételt, így hát leültünk a fa alá a hűsbe, és akkor mesélte el – többször is – ezt a történetet Laci bácsi.

Mindig úgy kezdődött, hogy széthúzta a mellén az ingét és megmutatta nekünk a sebeit, azzal, hogy egyszer kapott ő egy tüdőlövést. Akkor többen is kérdezgetni kezdtük, hogy hogyan történt ez. Erre elmondta, hogy a háború alatt az oroszok összegyűjtötték Szomódon a munkabíró férfiakat, és elhajtották őket Dunaszentmiklós irányába. Tankcsapdákat, meg árokrendszert kellett építeniük, hogy az oroszok beáshassák magukat és így védekezzenek.

Ástak is több napon keresztül, a mai napig látható az árokrendszer a dunaszentmiklósi erdő bejáratánál.

Mivel a foglyok terelése és őrzése nehéz dolog volt, lassította volna az oroszok menekülését, ezért összegyűjtötték őket egy rét közepén, és legéppuskázták őket.

Pócze Laci bácsi is ott kapta a lövést, de az ő szerencséjére és a többiek szerencsétlenségére ő előbb esett el, mint a többiek. Elmondása szerint két ember esett rá, de nem emlékezett már rá, hogy kik

voltak azok, mert rengeteg idegen is volt közöttük. Aki még mozgott, azt az oroszok még lelövöldözték, aztán elmenekültek. Azt nem vették észre, hogy ő még ott fekszik a többiek alatt. Megvárta, amíg csend lett, megvárta a sötétséget. Nem vesztett olyan sok vért, ezért mászni tudott, így hát bemászott Dunaszentmiklóásra. Dunaszentmiklóson a Herczogékhoz mászott be, mivel az övék volt akkor az első ház, és ők értesítették a családtagokat a tragédiáról. Azután szekérral hazahozták a halottakat, akiket Bakonyi Dezső református lelkész a temetőben eltemetett!”

Tulajdonképpen innen kezdtük el felgöngyölni a történet fonalát. Feltérképeztük, hogy a faluból ki kerülhetett kapcsolatba ezzel az eseménnyel. Arra jutottunk, hogy léteznie kell a református egyháznál egy halotti anyakönyvnek, amely tartalmazza az idevonatkozó információkat. 2010 decemberének végén megkerestem Búzer Gusztáv gondnokot. Ő adott is egy pecséttel ellátott igazolást arról, hogy kik szerepelnek az áldozatok közül a szomódi református egyházközség halotti anyakönyvében. Ebben az igazolásban az is szerepel, hogy a temetést Bakonyi Dezső református segédlelkész végezte.

		1941 Hősihalottak - Szomódi Ref. temető			
Január	5.	Pete László	Szomód Magazin	23. élet	A bevonuló ellenes csapatok golyóira ölte meg.
Jan	7.	Deli József	Szomód Kisutca	46. élet	
Jan	7.	vez. Horváth József	Szomód Magazin	19. élet	
Jan	7.	Moraru Károly	B. pest.	33. élet	
Jan	7.	Papp József	Szomód	24. élet	-11-

Temetést végezte: Bakonyi Dezső
ref. s. lelkész.

Minden hősi halott a családi sírban nyugszik.

Szomód. 2010. dec. 27.
Búzer Gusztáv
ref. gondnok.

A halottak névsora a szomódi református gyülekezet gondnokától

Így tehát 5 névre már biztosan rábukkantunk – a 26-ból:

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>A halál időpontja</i>	<i>A halál oka</i>
<i>Pete László</i>	23	1945. január 2.	<i>A bevonuló ellenséges csapat golyója ölte meg</i>
<i>Deli József</i>	46	1945. január 4.	<i>A bevonuló ellenséges csapat golyója ölte meg</i>
<i>vitész Horváth József</i>	19	1945. január 4.	<i>A bevonuló ellenséges csapat golyója ölte meg</i>
<i>Marcsa Károly</i>	33	1945. január 4.	<i>A bevonuló ellenséges csapat golyója ölte meg</i>
<i>Papp József</i>	24	1945. január 4.	<i>A bevonuló ellenséges csapat golyója ölte meg</i>

Adódott, hogy a katolikus egyházközséget is megkérdezzük ebben az ügyben. Betekintési lehetőséget kaptunk a katolikus halotti anyakönyvekbe. Itt is találtunk neveket!

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>A halál időpontja</i>	<i>A halál oka</i>
<i>Lay Dezső</i>	26	1944. december 28.	<i>haslövés</i>
<i>Gódor Sándor</i>	28	1945. január 3.	<i>fejlövés</i>
<i>Gódor Gyula</i>	22	1945. január 3.	<i>fejlövés</i>
<i>Kántor Mihály</i>	18	1945. január 3.	<i>fejlövés</i>
<i>Széplaki Mihály</i>	32	1945. január 3.	<i>fejlövés</i>
<i>Bús János</i>	20	1945. január 3.	<i>haslövés</i>
<i>Scheffer Katalin</i>	36	1945. január 5.	<i>elvézés bombaszilánk által</i>
<i>Czingel Ingeborg</i>	32	1945. január 2.	<i>fejlövés</i>
<i>Hörke András</i>	35	1945. január 22.	<i>aknaszilánk sebesülés</i>

Szomódi anyakönyv

2011. október 31-én ismét koszorúzást tartottunk a szomódi temetőben álló kopjafánál. Ekkor már „nyomon voltunk”, az áldozatok neveinek egy része ismertté vált számunkra, de a történetet valójában még mindig homály fedte...

Ebben az időszakban futott a Magyar Televízióban Matthaidesz Konrád műsorsorozata magyar katonai sírokról. Olaszfaluban is forgatott, ahol a bevonuló szovjet csapatok 32 ártatlan embert mészároltak le. A forgatás kapcsán, talán hasonló történeteket keresve bukkant rá valaki Olaszfaluból a mi szomódi kutatásunkról szóló internetes anyagunkra, és azt tanácsolta, hogy vegyük fel a kapcsolatot a szerkesztővel. Így is történt. Konrád érdeklődését felkeltette a történetünk. Megbeszéltük, hogy 2012. január 7-én a forgatócsoportjával ellátogat Szomódra, hogy utánajárjon az 1945-ös eseményeknek.

Egy televíziós felvételre alaposan fel kell készülni, ezért a forgatást megelőző napra összehívtunk egy beszélgetést az áldozatok családtagjaival, leszármazottaival. Az egyesület tősgyökeres szomódi tagjai a halotti anyakönyvekben szereplő nevek alapján beazonosították a családokat, és akit csak lehetett, meghívtunk erre a beszélgetésre, azzal, hogy hozzák magukkal a tragikus körülmények között odaveszett családtagjukra vonatkozó dokumentumait is. A meghívottak többsége kötélnék is állt. Ismertettük velük a kutatás eddigi történetét és azt, hogy másnapra egy forgatócsoportot várunk Budapestről.

Január 7-én meg is érkeztek a tévések. A Gleichauf kocsmában tartottunk egy megbeszélést. Ennek során az egyik meghívott, Pete László elmesélte nagybátyja meggyilkolásának történetét, melynek helyszíne a katolikus plébánia udvara volt. A nagybácsi, akit szintén Pete Lászlónak hívtak, Budapestről menekült a harcok elől, azt gondolván, hogy vidéken nagyobb biztonságban lesz.

Pete László visszaemlékezése

„[Pete László] jött haza, és akkor itt a falu végén, a téglagyárnál meg a hízlaldánál mondták neki, hogy ne menjen haza, mert itt vannak az oroszok. De hát ő meg csak sietett haza a szülőkhöz. A kertek alatt jött volna föl, hogy ne a falun keresztül jöjjön, és itt elkapták az oroszok és behozták ide az udvarba. [A katolikus plébánia udvarára.] Öreganyám megtudta és idejött, hogy hát ez az ő fia. „Jó, mama, menjen haza, mire hazamegy, a fia is otthon lesz!” És akkor a Mama, ahogy ment hazafele hallotta lövéseket. Visszajöttek, de nem engedték őket be, majd másnap tudták csak hazavinni őket. Itt voltak a meszesgödörbe beelölökvé.”

Pete László a szomódi katolikus plébánia udvarán nyilatkozik Matthaidesz Konrádnak

Tévésék a szomódi katolikus plébánián

Matthaeidesz Konrád kezdeményezésére felkerestük Pozsgai Csaba plébánost, aki megengedte, hogy a tévések az udvaron forgassanak, sőt, a szerkesztő kérésére a halotti anyakönyvi bejegyzéseket is megmutatta, ezekről vágóképek készültek.

Pozsgai Csaba atya Matthaeidesz Konrádnak mutatja a halotti anyakönyvet

Ezt követően felmentünk a temetőbe és megkerestük azoknak a sírjait, akiknek a nevét a református és katolikus halotti anyakönyvekben olvashattuk. Itt egy családtag, Vörös Sándorné visszaemlékezését rögzítették a tévések.

Vörös Sándorné Deli József családi fényképét mutatja a tévéseknek

Vörös Sándorné visszaemlékezése

„[Deli Józsefet] kivitték az oroszok az utcára a lakásából és kocsinak tették. Gondolom, a sok összeszedett dolgot lovas kocsival vitték ki Dunaszentmiklós felé. Mutatta a három gyereket, hogy ne vigyék el, mert három gyereke van, de ráfogták a pisztolyt és felültették a bakra. Mint kocsis ment ki, vitte ki a kocsit a dunaszentmiklói erdőbe a társaihoz. Ott aztán őt is... Miután a kocsit letette, odaállították a többi személyhez és őt is agyonlőtték.”

Vörös Sándorné nyilatkozik

A forgatást érdeklődőként végigkísérte Herczog János bácsi, egykori tanácselnök is. A beszélgetés közben egyszer csak kibökte, hogy annak idején hozzájuk kúszott be a tüdőlövést kapott Pócze László (ezt már hallottuk Gleichauf Endre visszaemlékezésében is), és másnap, kíváncsi gyerekként, társaival együtt visszamentek oda, ahol a lövést kaphatta – tehát ő tudja, hogy hol történt a vérengzés! Hosszas rábeszélésre volt szükség, de Jani bácsi végül is vállalkozott arra, hogy megmutassa nekünk a helyszínt, melyet addig senki nem ismert...

Autókkal mentünk fel a hegyekbe. Az egyik bukkánó után Jani bácsi megálljt parancsolt. Kiszálltunk és elmondta, hogy 1945-ben itt volt a frontnak a vége. Amikor feljöttek ide gyerekként, látták, hogy itt voltak az oroszok beásva. Az út baloldalán voltak a harckocsik gödrei. Jobb oldalon húzódott egy kb. 500 méter hosszú, mély árok is, amely tele volt minden szükséges felszereléssel. Az oroszok olyan hirtelen mentek el innen, hogy itt hagytak csapat-papot.

Herczog János a helyszínen emlékezik

Herczog János az egykori lövészáróknál

Nagy meglepéssel nyugtáztuk, hogy megtaláltuk a véres esemény helyszínét. Egy szalagot is kitéttünk az egyik fára, hogy megjelöljük a helyet.

A Herczog János által mutatott helyszínt nemzetiszín szalaggal jelöltük meg

A forgatás így szerencsésen véget ért, de a kutatás tovább folytatódott... (Matthaeidesz Konrád gondolatai a forgatásról a mellékletben olvashatók.)

A kistérségi bejáráson

2012. január 29-én szerveztünk még egy bejárást, amit meghirdettünk az interneten is. Ezen részt vett Michl József úr is, a Tatai Kistérségi Többcélú Társulás elnöke, valamint Bajról is többen. Herczog Jani bácsi ismét elmesélte, hogy annak idején hol mit látott és hol voltak a harckocsi bejárók. Elmondta, hogy ide hozták dolgozni az embereket és nyilván itt is lőtték őket agyon. Az oroszok ide, az erdő szélétől mintegy száz méterre voltak berendezkedve: az egyik faágról például egy egész sonka lógott, sőt még varrógépek is voltak itt, tehát egy tábori varrodát is üzemeltettek...

Herczog János felidézi emlékeit Michl Józsefnek, a kistérségi társulás elnökének

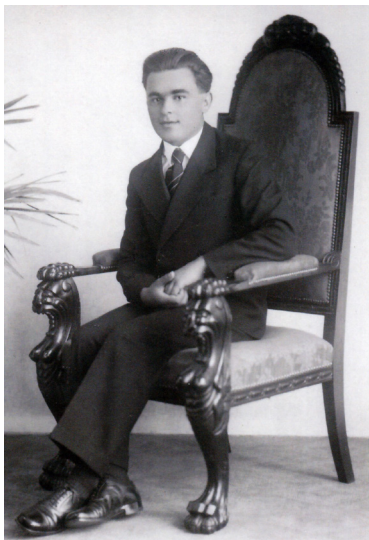
Időközben megtudtuk, hogy a szomódi temetőben kopjafát állító Bakonyi Dezső református lelkész még él: Tatán, az Újhegyen lakik. 2012. március 13-án Gleichauf Endre barátommal elmentünk hozzá. A lelkész úr ekkor már nagyon idős, 98 éves volt, de rendelkezésünkre állt, és – ha korából fakadóan töredezetten is – elmesélte a vele történeteket, és azt is, hogyan állította fel a kopjafát. A későbbiekben megismert leánya, Bakonyi Zsuzsanna bocsátotta rendelkezésünkre édesapja korábbi írásos visszaemlékezését 1945 elejéről (részlet „A NOSZLOPON született református lelkészek életének rövid története” című kiadványból, amelyet Bakonyi Dezső írt 1996-ban).

Bakonyi Dezső

református lelkész visszaemlékezése

„A még itthon lévő embereket sorban elfogdosták, engemet és másokat is egy baji gazda széna-szalma nagypajtájába zártak. Napokon át lapáttal, csákánnyal felszerelve dolgoztunk a Tardos felé vezető köves országúton. Estének eljöttével fáradtan és elcsigázva vonultunk be a pajtába, szinte éhesen és dideregve fúrtuk be testünket a szénába, szalmába. Sűrűn egymás mellé feküdtünk. Így igazi testvérekké lettünk a zúzmarás 10 fokos hideg, rideg téli éjszakában.

Elmerültünk gondolatban fájón, tépelődtünk azon, vajon mi lehet most otthon. Egyszer gerendák, szarufák, töredezett lécek hullottak miránk. Hanyatt-homlok menekültünk a csillagos szabad ég alá. Hálát adtunk Istenünknek, hő imát mondtunk szent nevének, örültünk Isten adta megmaradó életünknek. Majd elindultunk fagyos, rögös barázdákon szomszéd falunk felé, Reményik Sándor erdélyi költő Kegyelem című verse tolult lelkem elé: "Egyszer magától minden vihar elcsitul, Magától éled, szűnik a vihar, Magától éled a Remény, Isten teremtménye, az Ember tovább él".

Bakonyi Dezső

Bakonyi Dezső református lelkész,
néhány hónappal az események előtt

Messziről láttuk már szép Szomód falunk közelében veszély törhet ránk, mert ágyúknak szörnyű csövei vártak, meredtek mireánk. Így mi feltartott kézzel jeleztük a megadást. Sajnos, négy tatai testvérünk Tata felé futva vették az irányt. Tüstént megdördültek az ágyúk hangjai. Fagyos barázdákba zuhantak be holtan a mi drága tatai robottársaink.

Négy katona kísért minket riadt falunkba. Éledt a remény, talán mégis fáradt testiünknek meg lesz a nyugalma. Nem sokáig tartott az örömiünk. Szerszámokkal felszerelve sorba kellett állnunk. Én éhségtől gyötörve a Kis utca kanyarulatánál, özvegy Suhay Lajosné házánál, összeestem. A jó asszony ismervén engemet saját hajlékába vonszolta félájult testemet. Vigyázott rám és óvta életemet.

Tragédia, temetés

A 26 hős férfi életét kioltotta a gyilkos golyólövedék. Messziről lát-szott a vér halmaza, holt testvéreink tetemei egymásra voltak dobálva, kocsikkal hozták haza őket. A szomódi temetőben én temetem el drága holttestüket.

Bakonyi Dezső lelkész és Nóga László esperes a kopjafa felavatásán a szomódi temetőben, 1996-ban

A temetésen megjelent a falu nagya, gyermekek, felnőttek, szülők és testvérek gyásza és sírása felhatott az égre, hangzott Istennek ígéje. Az embereket Te meghagyod halni és ezt mondog az emberi nemzetnek: Legyetek porrá, kik porból lettetek, Térjete vissza, az óra jön, és 26 testvérünk a szörnyű haláluk után ott állnak az örök élet kapujánál. Csak üressé lett lelkük didereg. Búcsú nélkül kellett elmenniük.”

A lelkész úr által elmondott történetnek az a mozzanata, hogy egy pajtába terelték össze őket, majd miután egy éjjel támadás érte ezt az épületet, a benne levő foglyoknak sikerült kiszabadulniuk – ez az epizód több visszaemlékező elbeszélésében is felbukkant. Utánanéztem e pajta lehetséges helyének, és hamar nyilvánvalóvá vált, hogy ez az épület valószínűleg nem Bajon volt.

A Magyar Televízió 2012. február 24-én mutatta be a Sírjaik hol domborlnak című műsorozat keretében a Matthaidesz Konrád által Szomódon forgatott anyagot. Majd egy évvel később, 2013. január 24-én a Hír Tv Ősök tere című műsorában Konráddal együtt beszélünk a szovjet csapatok Magyarországon elkövetett gaztetteiről és ezek utóéletéről. Marácz Tamás műsorvezető ismétlődő kérdéseire, hogy mégis mi lehetett a mozgatórugója a szovjet katonák országszerte elkövetett rémtetteinek, sem Konrád, aki számos hasonló történetet megismert forgatásai során, sem jómagam nem tudunk választ adni. Ezekre a cselekedetekre józan ésszel nincs magyarázat...

2013. február 15-én felkerestem dr. Körmendi Géza nyugalmazott gimnáziumi igazgatót, akinek tatai helytörténeti munkássága széles körben ismert. Kíváncsi voltam arra, hogy ő mit tud erről az eseményről és tanácsot is szerettem volna kérni tőle, mint helytörténésztől, arra vonatkozólag, hogy hogyan haladjunk tovább a kutatással. Géza bácsi, aki szüleimet személyesen ismerte, őszintén beszélt velem. Rámutatott, hogy mi most már milyen szerencsés helyzetben is vagyunk, hiszen amikor ő foglalkozott Tata 20. századi történetével, még a rendszerváltás előtt, mindig nagyon kellett ügyelnie arra, hogy miről és hogyan ír. Nyilvánvalóan voltak olyan dolgok, amelyeket akkoriban nem lehetett papírra vetni...

Körmendi Géza bácsi hívta fel a figyelmemet egykori iskolatársára a piaristáknál, Hohl Gézára, aki később érdekes visszaemlékezéssel szolgált arról, hogy hogyan jöttek be Szomódra az oroszok.

Hohl Géza visszaemlékezése

„A Kisalma utcában laktunk, ami ma a Széchenyi utca. Akkoriban ez 8-10 házból állt. Én akkor 16 éves gimnazista voltam.

Emlékezetem szerint karácsony másnapján ért ide a front.

Az első vonalban jött orosz katonák még barátságosak voltak. A következő vonalbeli katonák viszont már félelemben tartották a falut. Kb. a harmadik napon egy orosz katona – vágott arcú, morc kinézetű – a Kisalma utcai férfiakat összegyűjtötte. Közöttük voltam én is. Lapátot kellett vinnünk magunkkal. Elhajtott bennünket a Várhegy „Mózer-tag” felőli végéhez, ahol egy nagyobb domb volt. A domboldalban ütegállást kellett ásniuk, ágyúknak. Késő éjjel kísért vissza bennünket a faluba. Nyelvismeret híján mutogatással próbálta tudomásunkra hozni: nekünk jobb, hogy ő hozott ide, erre a munkára bennünket, mert akiket máshova vittek, azokkal rosszabb fog történni.

Utólag úgy gondoltuk, tudhatott arról, hogy a másik csoport férfiaival mit terveztek. Mi később hallottuk, hogy a férfiak egy részét Agostyánba hajtották át és egy pajtába zárták őket. Ahogy az oroszok észlelték, hogy közelednek a németek, a pajtát rájuk gyújtották. A férfiak kitörtek a pajtából és a patakmederben kúszva Szomód felé menekültek. Az oroszok utánuk lőttek, és egy fiatalember ott vesztette életét. Azt is beszélték, hogy egy nagyobb csoportot Dunaszentmiklós felé hajtottak. Azokat lelőtték, de akkor semmi pontosat nem lehetett tudni róluk. Mindenki félt erről beszélni.

A bejövő katonáknak néhány nap „szabadrablást” engedtek, amit ki is használtak. A Várhegyen – ott akkor még nem volt utca, csak szőlők – egy magányos ház állt, benne egy 80 év körüli idős asszony lakott. Őt több orosz katona is bántalmazta és megerőszakolta. Ugyancsak többen megerőszakolták a Tatai utcán lakó asszonyt, aki két hete szült, valamint egy szülés előtt álló várandós asszonyt is.

Egy apa panaszt tett a lányát ért erőszakoskodás miatt a parancsnokságon. Apámat valahogy összetévesztették vele, otthon, a ház előtt a falhoz állították, órák hosszat fogta rá a fegyvert a katona. Később jött egy másik katona, akinek a mutogatásából arra következtettünk, hogy rájöttek, nem az apám volt, aki panaszt tett, és így végül elengedték.

Január első napjaiban szorították vissza a németek az oroszokat. Az átélt sok borzalom után a község lakossága fellélegzett. Amikor a front megfordult és március 19-én visszajöttek az oroszok, a falu lakosságának egy része kétségbeesve menekült előlük – nyugat felé...”

Hohl Géza visszaemlékezése is alátámasztja tehát azt, hogy a munkára összegyűjtött férfiakat Agostyánban éjszakáztatták egy pajtában, és innen sikerült kitörniük.

Hohl Gézát köszöntik gyémánt diplomája átvételén, 2018-ban

2013 márciusában felkeresett Ruppert Márton szomódi díszmű kovács és megmutatta nekem családtagja, Széplaki Mihály (eredetileg Streer Mihály)

halotti anyakönyvi kivonatát (az ő nevét már a szomódi katolikus halotti anyakönyvből ismertük), amely azt igazolta számunkra, hogy a vérengzés 1945. január 4-én, délután történt, Dunaszentmiklósnál.

Székely István i anyakönyvi kerület.

Értesítés
halálesetről, az A. U. 127., 128., 130. §-a alapján.

Mindent halotti nyilvántartás céljára*)

A Székely István i anyakönyvi kerület 19 45 évi halotti anyakönyvébe 9 szám alatt bejegyeztetett a következő haláleset:

Az elhalt neve: Székely István

Az elhalálozás ideje és helye: 1945. január 4. délután Dunaszentmiklóson
Kelt Székely, 19 45 évi január hó 26 napján.

Székely István anyakönyvezető.

*) Minden egyes esetben a pontosított sorok felhasználásával világosan megjelölendő a cél, melyre az értesítés kiadatik. A címben idézett §-ok közül azok, melyek az értesítés tárgyát képező esetre nem vonatkoznak, kihuzandók.

10. sz. minta az A. U. 127., 128., 130. §-hoz.
Egy iv (4 drb) ára 02 fillér.

6. r. sz.

M. kir. állami nyomda, Budapest, 1938. — 4226.

Az első halotti anyakönyvi kivonat az első hivatalos adatokkal

2013 júliusában még Cs. Kiss Ernő tatai fafaragóhoz is elmentem, hogy részleteket tudjak meg Bakonyi Dezső lelkész úr 1996-os kopjafa állításáról. Sajnos Ernő bácsi csak a technikai kérdésekről tudott beszámolni, a történelmi háttérről nem.

Igazolás.

Beérkezett közleg előjárósága igazolja, hogy Székely István né 1912. szept. 12-én Székely István községben született, volt szomódi lakos. Aki edesanyjának egyedüli ellátója volt, 1945. január 4-én az oroszok agyonlőtték.

Szomód községtől semmi nyilvántartást még eddig nem kaptam.

Székely István, 1945. dec.

Székely István

Az első hivatalos dokumentum, amely az agyonlövés tényét rögzíti

Ezt követően, néhány nap múlva, 2013. július 31-én bejelentkeztem a Sütőtői Erdészethez. A Herczog Jani bácsi által megmutatott helyszínnek, illetve erdőterületnek ez az erdész az üzemeltetője. Azért volt szükség arra, hogy velük beszéljek, mert addigra megérett bennünk a gondolat, hogy a tragikus esemény színhelyét ne egy egyszerű szalaggal, ahogy azt korábban tettem, hanem egy igazi emlékművel jelöljük meg. Szimicsek László igazgató úr igen pozitívan fogadta ezt a kezdeményezést. Munkatársa, Tóth Róbert erdész, arborétum vezető azt javasolta, hogy egy a helyszínre jellemző nagy kősziklát szállítsunk oda, és ennek tetejére állítsunk egy kettős keresztet. (Szimicsek László erdészeti igazgatónak a kereszt felállításával kapcsolatos gondolatai a mellékletben olvashatók.)

Az emlékmű állítás híre természetesen erdész-körökben is elterjedt, egymás között beszéltek róla. Ennek nyomán derült ki az, hogy a véres események története az elmúlt évtizedek alatt az erdészek között is tovább élt, tudtak róla. Ez a szakmai közösség is valahogy megőrizte ezt az információt – olyanmódon, hogy végül az erdészek mutatták meg nekünk azt a helyet, az útkecske-keresztelésnél, ahol a gyilkosság valójában történt.

A kutatást Tatán, a kapucinus templomban folytattam. Itt kereszteltek meg engem is, így Bondor Lajos, akkori gondnok szívesen segített a halotti anyakönyv átnézésében. És itt egy újabb idevonatkozó névre bukkantam!

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>A halál időpontja</i>	<i>A halál oka</i>
Vigh János	56	1945. január 2.	Az oroszok Dunaszentmiklósi erdőben agyonlőtték

2013 októberében azzal a kérdéssel fordultam régi ismerősömhöz, Michl Miklóshoz, aki a tatai vasútállomás melletti fatelepen dolgozott, hogy módjukban állna-e térítés nélkül elkészíteni egyesületünk számára egy kettős keresztet a dunaszentmiklósi emlékműhöz. Nem kellett kétszer kérnem: a keresztet a kívánt méretben és határidőre szépen elkészítették. Nekem más dolgom nem is volt, minthogy otthon lefessek, majd eljuttassam a Sütőtői Erdészethez.

Közben, november 13-án Gleichauf Endrével együtt az emlékmű tervezett helyszínén találkoztunk az erdészet embereivel. Ők kb. 200 méterre onnan, a hegyoldalban találtak egy alkalmas kősziklát, amelyet ezen a napon az egyik munkagépük le is hozott az útkereszteződéshez. Az alapkö így a helyére került.

A „tanúkő” kiemelése

A „tanúkő” helyszínre szállítása

A „tanúkő” elhelyezése

2013 decemberében Ipach Róbert tatai kőfaragóval elkészíttetem azt az emléktáblát, ami az alapkőre került.

Ezt a szöveget írtuk rá:

EMLÉKHELY

1945 január első napjaiban ezen a helyen lőtték agyon a kényszermunkára elhurcolt 26 környékelit köztük 11 Szomódit a vörös hadsereg katonái. Útépítésre szedték össze őket, Tardos, Baj, Agostyán, Szomód után Dunaszentmiklós következett, majd a munka után a halál...

Állította a Szomódi Helytörténeti Egyesület.

2014. január 4.

Közben, a jelek szerint egyre szélesebb körben kelt híre Szomódon a helytörténeti kutatásunknak. 2013. december 21-én felhívott egy idős szomódi ember, Fesszer József. Ő részletesen elmesélte számomra, amit a történekről halott az édesapjától, aki maga is elszenvedője volt az eseményeknek.

Fesszer József visszaemlékezése

„Édesapám sokszor elmesélte ezt a történetet, mert nagy élmény volt számára, hogy megúsza, ami vele történt.

1945. január 1-jén kinn beszélgettek a szomszéd Kelemen Laci bácsival, a keresztapámmal, Nyitrai Laci bácsival az utcán, hármásban. Jöttek felfelé a szovjet katonák, és minden házból hajtották ki a férfiakat. Édesapámék először tanakodtak, hogy elbújjanak-e. Attól féltek, hogy ha megtalálják, agyonlövik őket. Aztán elhajtották őket, málenkij robotra, és csak úgy, ahogy voltak: nem hogy felöltözni vastagon, hanem csak gyereünk, beállították őket a sorba!

Elhajtották őket Agostyánra. Eddig csak arról volt szó, hogy dolgozni mennek, de aztán, ahogy kiértek a faluból, Szomódról, ott a szántáson már halottak voltak... Ott feküdtek sorban a halottak, ott már volt nyoma a harcoknak. Hozzájuk csaptak 17 SS katonát, foglyot. Akkor ők már tudták, hogy itt nem munkáról van szó.

Agostyánból elhajtották őket Tardosra. Tardoson szürkület volt már. Megszakadtak a ruszkek telefonvezetékei. Nem tudták, merre menjenek tovább. Megijedtek, hogy akik elválták a telefonvezetéküket, vajon nem valami ellenséges diverzánsok-e. Ezért inkább visszafordultak az egész tömeggel Agostyánra. 147-en voltak. Ezt a számot mindig elmondta az édesapám. Nemcsak szomódiak voltak, hanem bajiak, tataiak is, nem tudom – ahonnan összeszedték az embereket. De akkor már csak 15 német, mert kettőt Tardoson agyonlőttek a ruszkek. Odaállították őket a falhoz, előtte megásatták velük a sírjukat, aztán lelőtték őket.

Tehát édesapámék visszakerültek Agostyánba. Besötétedett, behajtották őket egy házba. Lakóházba, nem pajtába, agyag-vályogház volt, régi szabadkéményes tűzhellyel, a konyhában kürtön ment fel a füst a kéménybe. Tíz óra körül – addig aránylag csönd volt – a ruszkek

fentről, a Gorbáról megeresztettek egy sorozatot Tata felé. Tatáról a németek válaszoltak. Pillanatok alatt olyan ribillió lett: lőtték egymást ágyúkkal, mindennel, a nagy dübörgésben nem is hallották azt, hogy már odaértek a németek a tankokkal Tatáról.

Eltalálták a házat, leomlott az első fal. Széles rés keletkezett, azon ki-láttak és észrevették, hogy a német tankok ott vonulnak lenn az utcán. Partoldal volt alattuk, az agostyáni kocsmával szemben lehetnek valamelyik házban. A ruszkek menekültek: „hurihuri”, mindegyik menekült. Ők meg látták, hogy már csak németek vannak kinn az utcán, ezért ki akartak menni. De a német foglyok mondták, hogy ne menjenek ki: „várjuk meg a világosságot, mert ha észreveszik itt a mozgást, akkor lelőnek”. Amikor kivilágosodott, az egyik német felmászott a kémény kürtőbe. Onnan óvatosan kinézett, hogy kik lehetnek azok kint, és látta, hogy az ő Wiking hadosztályuk! Lemászott, és amikor már annyira világos volt, hogy nem téveszthették őt össze, akkor kiugrott az egyik az ajtón feltartott kézzel (mint Hitler). Édesapámék bentről, a résen keresztül látták, hogy mi történik. A kinti németek odafordították a géppuskájukat, és magukhoz hívták a katonát. A német odament, a kintiek pedig meglátták, hogy kicsoda. A német azt mondta nekik, hogy várjatok, vannak itt még civil foglyok is! Szóltak a bent lévőknek, hogy jöjjenek elő sorban. Elő is jöttek, nem volt semmi gond. A németek hazaküldték őket, a kiszabadult németeket pedig besorozták maguk közé, akik mentek is tovább a többiekkel.

Édesapámék meg elindultak haza. A falu végén, Tata felől jöttek ki a szomódi útra. A dűlőútra akartak rákanyarodni. De azt mondták nekik a németek, hogy ne arra menjete, mert ott oroszok vannak.

Ezért felmentek a kenderhegyi bejáratig. Fenn a dombtetőn azt mondták maguknak: nem bántanak minket, hiszen civilek vagyunk, miért is bántanának, menjünk itt át! A kenderhídi úton bejöttek Szomód felé. Lejöttek a laposra: az Árendás patak töltése két oldalt akkor még fel volt töltve, gyümölcsfák voltak végig. Amikor odaértek volna a hídhöz, hogy átmenjenek rajta, akkor kaptak egy sorozatot. Utána kiderült, hogy akik elöl jöttek – mert édesapámék elmaradtak a többiektől – ők már felértek a falu végéhez és ott a ruszkek már várták őket a géppuska-

fészkükben. Kiugrottak eléjük: „kezeket fel, gyertek ide”! Aztán akik elől jöttek, azok feltették a kezüket, odamentek a ruszkhöz, akik hátrább voltak, azok pedig próbáltak elmenekülni, visszaszaladtak. Legéppuskázták őket egy pillanat alatt, és a többieket is, akik jöttek még.

Voltak, akik bemenekültek a töltés tövébe. Ott egyébként takarásban lettek volna, de érdekes módon, akik oda jutottak, mind meghaltak. Édesapám a rét közepén feküdt, a hóban, nagyon jól látható helyen. Körbelőtték géppuskával. Tudta, ha vége lesz a lövöldözésnek, mennek, és a még élőket is agyonlövik. Ezt nem várhatta meg! Időnként felugrott, futott pár métert, eldobta magát. Így jutott fel a szőlőkbe. A szőlőkön keresztül felfutott egész a kenderhegyi dombtetőre. Akkor már aknavetővel szórakoztak vele – szó szerint, mert vagy eléje lőttek vagy mögéje.

Felért a dombtetőre, átszaladt egy úton. Mögötte egy part volt, meredek – beleesett a gödörbe, így takarásba került. Két ruszki közé esett be. Minden elsötétült előtte, rosszul lett az idegességtől. Amikor magához tért, látta, hogy mindkét orosz vértócsában van, őket már agyonlőtték.

Aztán átkerült Tatára, majd pár nap múlva hazajött. Akkor már itt németek voltak újra.

Hát ennyi: megúsza.

Akiket a ruszkhok ott összeszedtek az első csoportból, azok közül, akik elől jöttek, azokat behajtották a katolikus plébánia udvarára. Oda gyűjtöttek még nem tudom hány embert, onnan hajtották fel őket Dunaszentmiklósrá. Onnan éjjel vitték tovább őket az erdőbe és ott agyonlőtték őket a többiekkel együtt, akiket még összeszedtek.

Én ekkor 8 hónapos voltam – de egyelőre még az anyukám hasában, csak februárban születtem meg. De én is túlélőnek számíthatok, mert közben idehaza a ruszkhok kihajtották a nőket a pincéből, hogy elvigyék őket krumplit pucolni. De hát az édesanyám tudta, hogy miből áll a „krumpli pucolás”, és inkább hátraszaladt, hogy beleugorjon a kútba. A kút szélén kapták el, hogy ne tegye ezt! Ő meg visszakiabált a többi

nőnek, hogy leányok sikítsatok! Mindenki elkezdett sikítani és ettől a ruszki megijedtek, mert volt egy-két tiszt, aki még ember volt, és ha ilyesmit észlelt, az agyonlőtte a katonáját, nem bocsájtott meg semmit. A ruszki katonák megijedtek, hogy mi lesz, ha a tiszt meghallja, hogy mit művelnek, mert akkor nekik annyi – és elmenekültek.

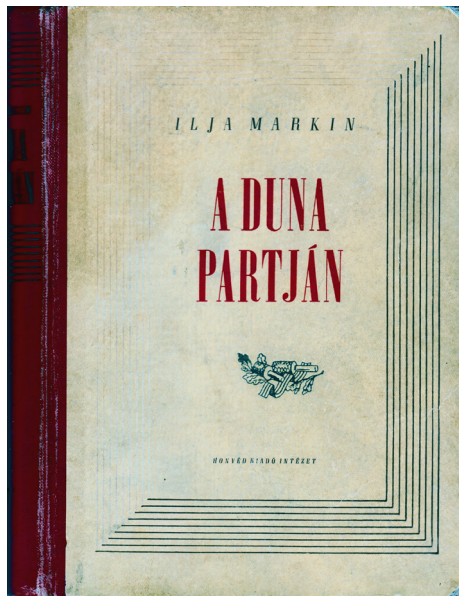
Így én is megúsztam a vérfürdőt.

Az utcából vitéz Horváth Józsefet is elvitték. Őt már itt agyon akarták lőni, amikor kihozták az udvarból. Érdekes volt nekik az, hogy milyen fiatal. Hogyhogy nincs a fronton, miért nem katona? Pedig neki felmentése volt, mert vasutas volt. Elkérték az igazolványát, a „dokumentot”. Olyan fénykép volt az igazolványában, amin vasutas sapka volt rajta, szárnyas kerékkel. Az meg hasonlított az SS-nek arra a szárnyas jelvényére. A ruszki egyből mondták: „SS, SS”, és már állították is volna a falhoz... Aztán valaki tudott annyira oroszul, hogy elmagyarázza nekik, hogy nem SS, hanem vasutas. Erre fel megkegyelmezték neki, így egy nappal tovább élt...

Ha jól tudom, másnap őt is az Árendás pataknál lőtték le. Ő volt utcabeli áldozat, aztán nem tudom, még kik. Mert hála istennek a szomszéd Kelemen Laci bácsi és a keresztapám megúszták, ők is el tudtak menekülni Tatára, bár őket is elvitték. De ők is később értek oda a vérengzés helyére, elmaradtak a többiektől és így nekik még sikerült beiszkolni Tatára. Akik elöl jöttek, azokat elkapták, akik hátrább jöttek, azokat ott legéppuskázták. Akik leghátul voltak, azok még el tudtak menekülni Tata felé...”

A beszélgetésünknek köszönhetően még egy érdekes kordokumentum birtokába kerültem. Fesszer József katonaként sok időt töltött a laktanya könyvtárában. Ekkor lett figyelmes Ilja Markin orosz író „A Duna partján” című könyvére. Amit ebben olvasott, az kísértetiesen hasonlított az édesapja által elmondott történetre. Valahogy sikerült egy saját példányt is szereznie a könyvből és édesapjának is megmutatta, aki megerősítette, hogy a könyv írója biztosan járt a környékben, mivel egészen pontosan írta le a történeteket! A mellékletben olvasható regényrészlet cselekményének időpontját – bár a könyvben nincsen róla említés – pontosan meg is tudjuk határozni a

Fesszer József féle visszaemlékezéssel összevetve: vélhetően 1945. január 2. hajnalán játszódik, Agostyánban.

Két nappal a Fesszer Józseffel történt beszélgetést követően, 2013. december 23-án utunk Dunaalmásra vezetett Varga Sándorné Barsi Margithoz. Tőle hallottuk a legkegyetlenebb történetet. Barsiék a család négy tagját is elveszítették: Margit édesapját, anyai nagybátyját, unokabátyját és sógorát. Őket 1945. január 2-i dátummal nyilvánították halottá. Istvánt, Zsigmondot és Mihályt egy fogatos, Herczeg László hozta haza, Géza teste később került haza. Tehát újabb négy háborús áldozat nevét tudtuk meg:

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>A halál időpontja</i>
<i>Barsi István</i>	<i>37</i>	<i>1945. január 2.</i>
<i>vitéz Barsi Géza</i>	<i>19</i>	<i>1945. január 2.</i>
<i>Barsi Zsigmond</i>	<i>18</i>	<i>1945. január 2.</i>
<i>Vass Mihály</i>	<i>27</i>	<i>1945. január 2.</i>

Varga Sándorné Barsi Margit

Barsi Margit a beszélgetésünk alatt értesítette neszmélyi ismerősét, Mórocz Elvirát az ottlétünkről, aki volt olyan kedves és azonnal odasietett hozzánk, hogy átadjon számunkra egy páratlanul érdekes dokumentumot. „Az Úr anygala tábort járt az Őt félők körül” című cikk a Szeretet című erdélyi baptista havilap 1993. március-szeptemberi számában folytatásokban jelent

meg. Ebből a leírásból minden eddiginél részletesebb képet kaptunk a történetekről! (A cikket terjedelmi okokból a mellékletben közöljük.)

Beszélgetés Varga Sándorné Barsi Margittal

Bartha István erdélyi baptista lelkész sajnos 2004-ben elhunyt, ezért már soha nem kapunk választ arra, hogy miért is egy Károly nevezetű személlyel mesélteti el mindazt, amit nagy valószínűséggel saját maga élt át, miután 15 éves ifjú legényként, de már háborús sebesültként a mi környékünkre került 1944 végén.

Bartha István

A cikk megemlékezik a neszmélyi Mórocz családról, név szerint ifjú Mórocz Józsefről, aki valós személy volt. Mint évekkel később az interneten felfedeztük, a neve a neszmélyi helytörténeti munkákban is felbukkan. Például a Száz Magyar Falu sorozat Neszmély kötetében (írta Bárdos István és Szénássy Zoltán) két helyen is olvashatunk róla.

A Száz Magyar Falu sorozat Neszmély kötetében Mórocz Józsefről

Az Egyházak, iskolák, közösségek című fejezetben ez szerepel róla:

„Mórocz József másodéves teológushallgatót – elhajtott társaival együtt – 1945. január 1-jén agyonlőtték a Gerecse erdőségében a visszavonuló orosz katonák.”

A Békeévek, háborúkkal fejezetben egy meg nem nevezett visszaemlékező így fogalmaz:

„Apámékat, kb. 200 civilt szilveszterkor Almáson és Neszmélyen összedték és a Sipsó-völgyön, Gombáspusztán, Tardoson át Agostyánig vitték. Itt esteledett rájuk január 1-én. Pincékbe bújtak meg. Itt imádkozott értük utoljára Mórocz József baptista teológushallgató. Éjjel nagy német ellentámadás indult, Budapest felmentésére. Akik apámmal a támadás irányába futottak, többé-kevésbé életben maradtak. Akik a hat orosz kíséreléssel a harc elől menekültek, azokat a gombási mélyútban (kb. 50 fő) agyonlőtték, hogy maguk könnyebben menekülhessenek. Volt olyan család, a dunaalmási Tarr család, ahonnan így öt főt, apát, két fiát, két vejét végezték ki. Neszmélyen közben folyt az oroszok között a szilveszteri és újévi dáridó. A Keleti-villában volt a hadosztály-parancsnokság. A vörösboros vödörket fehérborral öblítették ki [...].

Január másodikán hajnali 4 óra körül erős morajt hallottunk Komárom felől. Fehérre meszelt német tankok és fehér leples német gyalogság bontakozott ki a ködből. A Keleti-villa alatti szőlőkben részegen fekvő orosz rajvonalat puskalövés nélkül, kézigránáttal és puskatussal verték agyon. Egy-két nap alatt Dorog-Esztergomig jutottak előre.”

Az erdélyi baptista lapban megjelent cikksorozatában Bartha István 1945. január 3. hajnalára teszi a dunaszentmiklósi vérengzés idejét. E szerint az írás szerint József (akit különös módon kezdetben Mórocz, később Mára vezetéknevvel illet a cikkben) ekkor esik áldozatául a szovjet katonák lövéseinek.

A cikkben ezt is olvashatjuk: „Ugyanaznap reggel (január 5-én) Mára testvér is néhány falujabelijével és néhány német katonával két gépkocsival elindultak megkeresni a megholtakat. Megtudták ugyanis, hogy az oroszok az

erdőből is visszahúzódtak. Három nap múlva már a győri katonakórházban feküdtem, amikor egy baptista hívő odahozta a hírt, hogy Józsefet más három falujabelijével együtt nagy részvét mellett eltemették.” Hogy kik is lehetek a Mórocz Józseffel egyszerre eltemetettek, erre évekkel később, 2016-ban találtunk – részben – választ, amikor is megtudtuk, hogy a neszélyi polgári anyakönyvekben kiknek a nevei szerepelnek ezen időszak háborús áldozataiként:

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>A halál időpontja</i>
<i>ifj. Mórocz József</i>	22	1945. január 3.
<i>Hatala Gyula</i>	18	1945. január 8.
<i>Mike Rezső</i>	36	1945. január 9.

De térjünk csak vissza kutatásunk történetének kronológiájához! A 2013-as, karácsony előtti igen érdekes és sok adalékkal szolgáló beszélgetések után, 2014. január 2-án az erdészet elvégezte a kereszt és a talapzat összeállítását.

A Süttöi Erdészet munkatársai előkészítik a keresztet a felállításra

A kőfaragók a kereszt talapzatán, a „tanúkon” dolgoznak

Elkészült az emlékmű

Az emléktábla a kereszt talapzatán

Majd elérkezett január 4., amikor is felavattuk az emlékkeresztet a Dunaszentmiklós feletti hegyen. Az ünnepségen Bakonyi Zsuzsanna tolmácsolta édesapja, Bakonyi Dezső református lelkész szavait. Majd Michl József országgyűlési képviselő, Tata város polgármestere a Tatai Többcélú Kistérségi Társulási Tanács és Tata városa nevében emlékezett meg a történekről.

A Budapesti Erdőgazdaság Zrt. nevében Szalay László vezérigazgató, a politikai pártok nevében Vágó Sebestyén, a Jobbik országgyűlési képviselője szólt. A Szomódi Helytörténeti és Történelmi Hagyományőrző Közhasznú Egyesület nevében én köszöntem meg a civileknek a kereszt állításához nyújtott segítségét. A református egyház nevében Csákai László lelkipásztor, a katolikus egyház nevében Smudla Tamás plébános szentelte fel a kettős keresztet. A felszentelés után helyezték el a megemlékezők a kereszt lábánál a koszorúkat a Tatai kistérség, Tata, Szomód, Dunaszentmiklós és Baj önkormányzata, a Szomódi Német Nemzetiségi Önkormányzat, a Jobbik, a Budapesti Erdőgazdaság Süttöi Erdészete, a Szomódi Helytörténeti Egyesület és a Vitézi Rend nevében, és természetesen a hozzátartozók is koszorúztak.

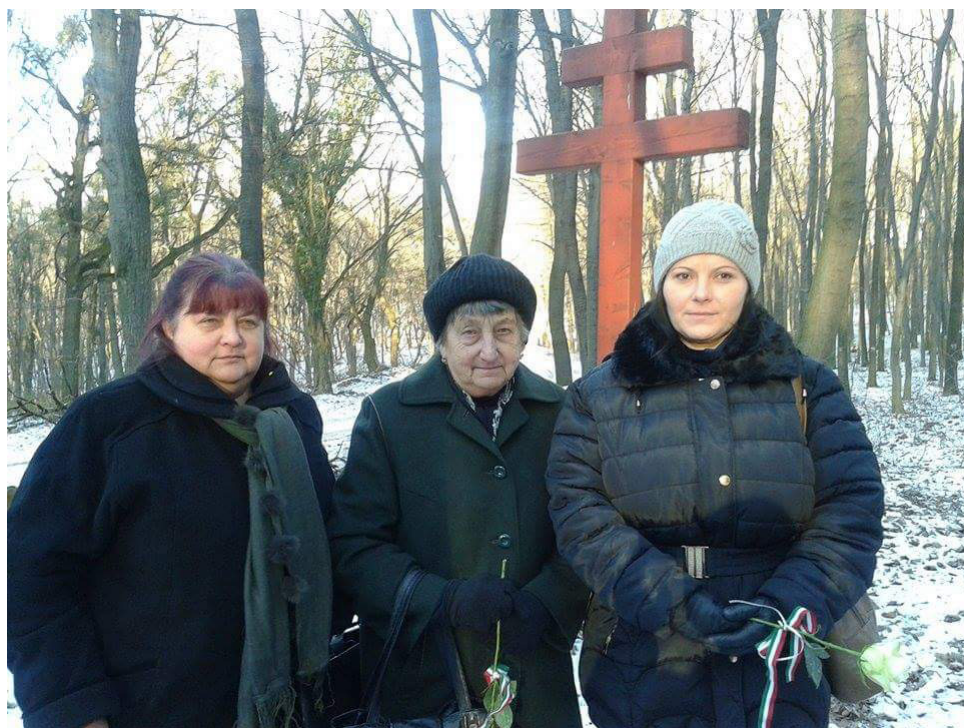
A koszorúzás a szomódi temetőben a kopjafánál folytatódott, Szabó János korábbi honvédelmi miniszter tárogató muzsikájára. Ezt követően Szomódra, a művelődési házba invitáltuk a résztvevőket, ahol az Otthontalanok című, a II. világháborút követő kitelepítéseket bemutató vándorkiállítást tekintettük meg.

Keresztavatás

Bakonyi Dezső lelkipásztor, akinek a kopjafájától elindult ez a történet, másfél hónappal a kereszt felavatása után, 2014. február 17-én hunyt el. 2012 óta ismertem őt. Amikor csak beszélünk egymással, mindig kíváncsi volt, mindig érdeklődött, hogy hogy állunk a kereszt felállításával. Leánya, Bakonyi Zsuzsanna szerint akkor nyugodott meg és tudott békében elmenni, amikor bebizonyosodott, hogy valóban áll már a kereszt. Ő is egyike volt azoknak, akik átélték a háború borzalmait, együtt szenvedett a szenvedőkkel. Gondolom, úgy érezte, hogy ez a kereszt végre lezárja azt a történetet, ami egész élete során kísértette.

A frissen felavatott emlékmű tövében, a hóban, a téli hidegben, hölgyek is álltak. Leszármazottak, hozzátartozók. Évtizedeken keresztül nem beszélhettek arról, ami történt, senki sem foglalkozott azzal, hogy adott esetben a családjuknak négy tagját is megölték. Ki se mehettek a hegyoldalba, hogy felkutassák azt a helyet, ahol eldőrdültek a lövések. Az oroszok nem engedték. És amikor felállítottuk a keresztet, odajöttek hozzánk megköszönni...

Madarászné Sárközy Lenke, Sárközy Istvánné Barsi Lenke, Hartmanné Czifra Ildikó

Én mindig is úgy érzékeltem, hogy az 1944-45 fordulója körüli időszak a Tatán és a környező településeken élők számára bizonyos szempontból „fehér folt” volt. Nagyon értékes és rendkívül pontos Számvéber Norbert Kard a pajzs mögött című könyve a Konrad hadműveletekről (2. bővített kiadás, kiadta a PeKo Publishing Kft. 2013-ban), melynek különösen a Konrad 1 hadművelettel foglalkozó fejezete érdekes a mi szempontunkból. A hadtörténeti szakirodalomnak az a feladata, hogy a tényeket rögzítse, de arra nyilván nem vállalkozhat, hogy azt is megmutassa, hogy ezek a tények milyen hatással voltak az egyes emberek sorsára. Pedig a korszak – azaz nagyszüleink, déd- szüleink életének – megértéséhez ez is hozzátartozik.

Számomra több oknál fogva is nagy, életre szóló élmény volt az 1945 első napjaira vonatkozó személyes történeteknek a megismerése.

A kutatás évei során sok új ismeretséget kötöttem, sok értékes embert ismertem meg. Hálás vagyok, hogy megosztották velünk, velem a családjuk hosszú ideig rejtegetett történeteit. Örülök, hogy hozzájárulhattam ahhoz, hogy ezek végre a felszínre kerüljenek.

Életem során sokszor találkoztam azzal a jelenséggel, hogy miután valaki elkészít valamit, a jól végzett munka örömeivel egyszerűen berakja azt a fiókba. Szerintem nagyon jellemző ez a történetírásra. Mindenki dolgozik a maga kutatásán – és az eredmények a fiókba kerülnek. Kevesen ismerik meg őket, és valahogy nem futnak össze a szálak.

Rendkívül izgalmas volt észrevenni, hogy a gyakran töredékes személyes emlékek mely pontokon csatlakoznak egymáshoz, hogyan erősíti egyik történet a másik hitelességét, és hasonlóan érdekes volt rájönni a közöttük rejlő esetleges ellentmondások okaira. A szálak most összefutottak a kezeink között!

A dunaszentmiklósi kereszt felállításának híre, valamint a 2014 után évről évre január elején megrendezett megemlékezések (amelyek 2017-től a kereszt és a kopjafa felkeresését követően már a tatai városházán fejeződtek be) újabb érdekes – kifejezetten tatai vonatkozású – dokumentumokat és visszaemlékezéseket is előcsaltak.

A 2015-ös rendezvény után Bálint Csaba, korábbi tatai alpolgármester és ismert helytörténeti gyűjtő a kezembe adott egy könyvet, amely a Tatabányai Levéltári Füzetek sorozatban jelent meg, Tatabánya a II. világháborúban címmel. A kötet függelékében olvasható „A tatai m. kir. postafelügyelő jelentése Tata község kiürítéséről, az oroszok általi részleges megszállásról, valamint az életkörülményekről és veszteségekről (1945. január 20-25.)”. Ez az igen részletes jelentés (amit terjedelmi okokból a mellékletben közlünk) rendkívül szemléletes képet fest arról, hogy milyen viszonyok is uralkodtak 1944-45 fordulóján Tatán – és nyilván a környékben is. A jelentés végén ugyan nem szerepel a postafelügyelő neve, de a korabeli újságcikkek és postai közlönyök alapján feltételezhetjük, hogy Kőszegi István főfelügyelő számolt be így módon feljebbvalóinak a Tatán történekről.

A 2016. januári megemlékezést követően dr. Kis Tiborné, a Tatai Helytörténeti Egyesület vezetője adott át számomra három olyan írásos dokumentumot, amelyek szintén erre a korszakra vonatkoznak. Az 1932-ben született Dobroszláv József visszaemlékezését terjedelmi okokból a mellékletben közöljük, csakúgy, mint Hámori Józsefné sz. Fogarasi Rózsa és testvére, Fogarasi József visszaemlékezését, továbbá dr. Kis Tiborné Diósy Margit feljegyzéseit, amelyeket nagybátyja, P. Hartványi János egykori kapucinus házfőnök hátrahagyott iratai alapján készített. Ez a három dokumentum részben kiegészíti Kőszegi István posta főfelügyelő helyzetjelentését, részben tovább is folytatja az események elbeszélését az 1945-ös év derekáig.

Dobroszláv József, aki gyerekként élte át a háborús eseményeket Tatán

De annak részletesebb felidézése, hogy mi történt Tatán és környékén a háború legutolsó hónapjaiban, már túlmutat ennek a könyvnek a keretein...

Epilógus

2019. januárjának végén levelet hozott a posta Michl Józsefnek, a Tatai Kistérségi Többcélú Társulás elnökének, Tata polgármesterének. Idézzük:

Tisztelt Polgármester úr!

Hálás szívvel köszönöm Önnek, Nemes János úrnak és minden Munkatársának, hogy Hőseink, köztük édesapám, Vass Mihály áldozati helyét felkutatták és emlékhelyet állítottak.

Köszönöm megemlékezésüket, hogy nem hagyták feledésbe merülni mindnyájunk tragédiáját.

A háborúba a férfiakat, apákat elviszik. Meghalnak. Helyüket a nőknek, anyáknak kell átvenni, gondoskodni kell kicsiny gyermekeikről.

Fájdalmukat fokozták. Nem beszélhettek, szívükben félelmet keltettek, gyermekeiktől a támogatást megvonták. Magukra maradtak.

Nem sírtak, nem panaszkodtak, vállalták sorsukat.

Gyermekkoromban gyakran kérdeztem: Miért? Miért? Most is kérdezem, miért kell gyűlölködni, háborúkat indítani?

Teremtésében az ISTEN gondoskodott az emberekről, de a békét mi, emberek nem tudtuk megtartani.

Kérem, őrizték ezt az emlékhelyet az utókor számára.

Legyen örökmécses az Elhunytaknak
és égő fáklya az élőknek.

Budapest, 2019. január 20.

*Tiszteletteljes köszönettel:
Tamási Lászlóné
(Vass Zsuzsanna)*

KÖSZÖNET

Bakonyi Dezső, Bakonyi Zsuzsanna, Barsi Margit, Fesszer József,
Fogarari Rózsa, Fogarasi József, Gleichauf Endre, Hartmanné Czifra Ildikó,
Herczog János, Hohl Géza, Kántor Valéria, Mórocz Elvira, Pete László,
Ruppert Márton, Vörös Sándorné

továbbá

Búzer Gusztáv, a szomódi református gyülekezet volt gondnoka
Pozsgai Csaba, katolikus plébános
Bondor Lajos, a tóvárosi katolikus plébánia volt gondnoka
László Ferenc, kirendeltség-vezető

adatközlőknek a Szomódi Helytörténeti Egyesület kutatásának segítségével,

Matthaeidesz Konrádnak, amiért televíziós műsorával hozzájárult
a kutatás sikeréhez,

dr. Kis Tibornénak és Bálint Csabának a tatai eseményekről szóló
dokumentumok rendelkezésre bocsátásáért,

Ábrahám Ágnes Barbarának, Nemes Bencének, Prokl Violetának
és a Kuny Domokos Múzeumnak a fotókért,

Michl Miklósnak, az emlékkereszt elkészítéséhez nyújtott segítségéért,

valamint

a Budapesti Erdőgazdaság Süttői Erdészetének az emlékkereszt
felállításához és a 2014 óta évről évre megtartott megemlékezések
meggazdálkodásához és lebonyolításához nyújtott értékes segítségéért.

MELLÉKLETEK

Matthaeidesz Konrád: Tata

Előtör a feledhetlen múlt

A gyermekkorunk van olyan emléke, amely valahol nagyban, ha nem is meghatározza, de befolyásolja életünket, cselekedeteinket. Lehet, hogy esetenként elhalványul, netán elfelejtődik, de hosszú évtizedek után is vissza-visszatér. Én sem vagyok kivétel. A borzalom, a háború alatti történet kísért, újból és újból előtör, meghatározva, irányítva cselekedeteimet.

1944 karácsonya. Gömörpanyit, kis Sajó menti falucska egyik bunkerré átalakított pincéjében remegek édesanyámmal, bátyámmal. A pince ajtaján éktelen zörgetés, részeg hangú üvöltés, ordítás „jesztutu nyemci!!” Végre kivágódik az ajtó. Jönnek, megjelennek a győztesek – gyermekként bámulok rájuk. A lámpafénynél fegyvercső pásztázza a félhomályt, majd váratlanul megáll a mellettünk lévő szalmazsákon, ott ahol egy anya és tizenhat tavaszt alig megélt leánya bújik össze. A koszos egyenruhások közül többen előlépnek és elkezdnek birkózni az anyával és lányával. Hatéves gyermekként tesszik a birkózás. Érthetően az esélytelen ismerőseimnek szurkolok, de hiába. Látom, hogy ők maradnak alul. Anyám ekkor rám dob egy pokrócot. Ennek ellenére hallom a soha nem feledhető segélykérő üvöltést, a bennem maradó zokogást, no meg a nevetéssel kísért idegen szavakat. Majd minden elhalkul, néma csend, csak a mellettem lévő fel-felcsukó zokogás hangja hallatszik. A pokróc lekerül rólam, az asszonyok összebújnak, a férfiak lehorgasztott fővel nézik csizmájukat.

Nézelődöm, semmit nem értek.

Múlnak az évek, serdülőkorom idején előjön a kép – a faluban senki, így jó anyám sem emlékezik meg a történetről – és rájövök a borzalomra. Felőve, itt-ott titkon hallom, hogy ez nem egyedüli eset volt, ez a hódítók bevett gyakorlatához tartozott.

A kép kísért, a hangok a fülemben csengenek, és nem tudok szabadulni tőlük. Hivatalból hallgatni kell, de a „davaj csaszi” óragyűjtés, a gyilkosságok bizalmas körben beszédtemát jelentenek.

Felnőve újságíróként keresem kenyerem. Cikkeim jelennek meg, egyre több valós történetet ismerek meg, de nem merem megírni. Szégyellem, de nem merem, és különben sem „jönne le”.

Beérik az '56-ban indított harc, eltűnik a gyilkosok jelvénye, a vörös csillag. A REFORM hetilapban publikálok, elsődlegesen a kitelepítettekről, az elhurcolt német nemzetiségiekről, pontosabban az elhurcolt német nevűekről.

Majd jön a háborús bűntettek sorára való emlékezés, az áldozatoknak történő tiszteletadás. Az MTV-ben sorozatom van a katonasírokról. Mit is tettek elődeinkkel, miért, hogy gyilkolták őket a hatalmon lévő fegyveresek.

Javában folyik a műsorom (Aranyfüst), sorra jelentkeznek a tragédiákkal, amikor egyszer csak Szomódról telefonhívást kapok. Nemes János hív. Ott is embereket, ártatlan magyarokat gyilkoltak meg az egyenruhát viselő banditák. A történet megérintette a lelkemet. Tudom, hogy majd minden helységben embereket gyilkoltak, vagyonkájukért, szexuális indításból, de Nemes János elmondása szerint Szomód térségében tömeggyilkosság történt, a legyilkoltak száma meghaladta a húsz főt, ráadásul egy helyen, egy alkalomból mészároltak a fegyverrel visszaélők.

Nemes János többször is hívott telefonon. Elmondta, hogy miként jutott újabb és újabb adatokhoz, megszólalókhöz. Teljesen valós történet állt össze a Vörös Hadsereg által 1945 januárjában a környék férfijai között végrehajtott tömeggyilkosságról. János hihetetlen akarással végezte a kutatást. Közben az MTV részére majd hetente forgattam az ország különböző részén a hősi halottakról, a megszállók borzalmas tetteinek bemutatásáról. Sokan nyilatkoztak, de oly átérzéssel, mint János, nagyon kevesen, így érthetően tisztelettel fogadtam el invitálását Szomódra.

Január 12-én megjelentünk stábunkkal. János jó szervezésének köszönhetően több leszármazottal is találkoztam. Elmentünk a plébániára is, ahol Pozsgai Csaba plébános meghatottan mutatta meg a halotti anyakönyvet. Eddig sem kételkedtem János tájékoztatásában, de itt, a plébánia irodájában valóban találkoztam a borzalommal. Akkor, 1945-ben az Isten ígését hirdető Bakonyi Dezső református lelkésznek volt bátorsága megörökíteni a győztesek gyilkos tetteit. Közben Pete László megmutatta a pincét, ahol testvére,

Pete László 23 éves életének utolsó óráit töltötte, mielőtt megszólalt az életét kioltó fegyver.

Több gépkocsival indultunk Dunaszentmiklós felé. Áthaladva a falun, annak utolsó házai egyikénél megálltunk. Emlékezésre, tiszteletadásra méltó hely, hiszen az épület akkori lakói itt mentették meg Bakonyi Dezsőt, az ifjú református lelkipásztort, aki a ház előtt esett össze. Gyalog indultunk a falut ölelő erdő, a mészárlás helyszíne irányában. Erdő, csenevész és megnőtt fákkal, az arra járónak, átmenőnek semmi különös látvány, de aki ismeri a történetet, annak a hely borzalmat sugároz, elhalkul a szó.

Váratlanul megáll Herczog János. Idős emberként itt mondja el először az ifjú kora óta benne élő, örök hallgatásra ítéltett „élményét”. Lehet, hogy a kamera az oka, vagy éppen az a gondolat, hogy utolsó tanúként ne hagyja a feledésnek, mit is látott itt, a tömegmészárlás helyszínén. Tudja meg ezt a világ! Mi hallgattunk, némán, lehajtott fővel hallgattunk. Lassan értetlenség, szégyenérzet lett úrrá rajtam a mészárlás, azon cselekedet iránt, melyet igaz nem én, de mégis csak anyaszülte „emberek” hajtottak végre.

Ekkor határozták el a megjelenők, hogy itt, a helyszínen emléket állítanak az áldozatoknak!

A kutatással, előkészítő tevékenységgel azonos időben Michl József akkori országgyűlési képviselővel megkerestük Kövér László urat, a magyar országgyűlés elnökét, vegyen részt az áldozatok tiszteletére emelt emlékműavatáson. A kért időpontra ideje már betáblázott volt, így meleg hangú levélben emlékezett meg az áldozatokról, melyet a társadalmi összefogással emelt emlékmű avatásán olvastak fel.

Életem során sok megemlékezésen vettem részt, de ez valahogy különleges volt, számomra. Távol a lakott területtől, fák, bokrok között történt a gyilkosság. Mekkora emberi akarat kellett ahhoz, hogy több évtizedes megfélemlítés után is megtalálják azokat, akik elmondták, amit ha közvetve is, de tudtak az 1945. január 4-i történetről! Az emlékmű avatásán résztvevők előtt minden biztonnyal felidéződtek az általuk már nem is ismert, legyilkolt elődeik, hiszen azért tudtak róluk, annak ellenére, hogy a Rákosi/Kádár rendszerben mindez titok volt. A temetőben elhelyezett áldozatokra is csak titkon emlékezhetek.

Hogy ki és miért gyilkolt, miért hajtott végre háborús bűntettet? Sosem fogjuk megtudni, éppúgy, mint Olaszfalu 32 fiatalja gyilkosának nevét, vagy éppen a Kápolnapusztát megsemmisítő győzteseket sem tudjuk azonosítani. Egy tény: ők, ha távol is egymástól, ugyanúgy a sapkájukon viselt vörös csillogó égisze alatt követték el a háborús bűntettek sorát.

Számomra az emlékmű avatása örök, feledhetetlen, megható emlékké vált. Érdemtelen tisztesség ért azzal, hogy Michl képviselő úr beszédében az emlékmű egyik szorgalmazójaként említette a nevem. Az ünnepséget követően egy koros asszony jött oda hozzám. Röviden szólt: „Nem tudom a nevét pontosan, de engedje meg, hogy megköszönjem, amit az áldozatokért tett. Hadd pusziljam meg!” Gondolataim évtizedekkel ezelőttre vittek vissza: megelevenedett előttem a szülőfalum pincéje, a meggyalázott magyar anya és leánya emléke. Úgy éreztem, hogy itt, a távolban ők is tiszteletet kaptak, éppúgy, mint azok a százazrek, akik a hódítók, majd a kiszolgálóik embertelenségét, gyilkosságát elszenvedték!

Szimicsek László erdészeti igazgató gondolatai az emlékereszt felállításáról

Süttő, 2018. december 4.

„A Gerecse erdeit járva nap mint nap elgondolkozunk rajta, hogy ha ezek a fák mesélni tudnának, akkor mennyi mindent mondhatnának nekünk, mennyi titkot tudnának elárulni.

A titkokat az ezeken a lejtőkön valaha itt élők, erre járók zárták a lombok és sziklák közé, sokszor akaratlanul, de sajnos sokszor pont abban bízva, hogy soha nem derül fény rá.

Az 1944. január 4-i tragikus események elkövetői is azt hitték, hogy tettük örökre titokban marad, és a Dunaszentmiklós faluszéli erdőben bármit büntetlenül megtehetnek.

A szörnyű tett hamar kiderült, de a bűnösök nem lakoltak meg!

2013-ban a Szomódi Helytörténeti Egyesület kereste meg társaságunkat, hogy állítsunk közösen emléket.

A megvalósítás első lépéseként a helyszínt kellett beazonosítani, mert már a legöregebb erdész is alig emlékezett, hogy pontosan hol is történt az esemény. Azt tudtuk, hogy a falu szélén lövészgödrök és harckocsi állások voltak, de azóta az öreg erdőt levágták, helyette fiatal nőtt, és a szomódi áldozatok hozzátartozói is tétován mutogatták a vélt helyszínt. De ez igazából nem is lényeges!

Az emlékműnek végül a feltételezett helyszínhez nagyon közeli, út melletti, jól megközelíthető részt választottuk, ahol nem kellett fát kivágni.

Az emlékmű talapzatához egy nagyjából köbméteres sziklatömböt keresünk a közelben, és a fák vonzolására használt traktorral húzta a helyére egy tadosi vállalkozónk.

A kereszt vas talapzatát a süttői patkoló kovács fúrta és hegesztette a sziklába, az elektromos áramot aggregátorral biztosítva.

A munka minden mozzanatát a kerületvezető erdész felügyelte és irányította. A résztvevők önzetlenül végezték a dolgukat, anyagi természetű kérdés nem vetődött fel.

A fakereszt egy tatai történelmi család ifjú tagjának felajánlásaként került a helyére.

A befejező aktus a márványtábla felhelyezése volt, ami a Szomódi Helytörténeti Egyesület feladata volt.

Az emlékműre 2014. január 4-én helyeztük el első ízben a megemlékezés koszorúit, ahol a Zrt. vezetése a legmagasabb szinten képviseltette magát. Azóta minden év koszorúzással kezdődik, melynek során kollégáimmal te-repjáróinkkal szállítjuk be a megemlékezni vágyókat a helyszínre.

A Szomódi Helytörténeti Egyesülettel ezen esemény kapcsán ismerkedtünk meg, de azóta ez kibővült, példaként említve az erdészet területén közösen szervezett túrákat, kiállításokat.”

Ilja Markin – A Duna partján (részlet a regényből)

Ilja Ivanovics Markin 1919-ben született a tulai terület Plavszki körzetének Zsadomo falujában. A moszkvai gépészeti technikum két évfolyamának elvégzése után, 1937-ben önként jelentkezett a Szovjet Hadseregbe. 1939-ben, a tiszti iskola elvégzése után géppuskás szakaszparancsnokként részt vett a japán területtrablók ellen a Halhin-Gol folyónál vívott harcokban. A háború előtti években a Bajkálon-túl szolgált és géppuskás, majd légvédelmi géppuskás századparancsnok volt. 1940 májusában felvették az SZK(b)P tagjai közé. A Nagy Honvédő Háború első napjaitól kezdve, előbb, mint géppuskás századparancsnok, majd később, mint lövészászlóalj parancsnok részt vett a minszki, boriszovoi, szmolenszki, jarcevoi és a moszkvai harcokban. A további években magasabb törzsek hadműveleti osztályain teljesített szolgálatot és részt vett a sztálingrádi csatában, a kurszki csatában, a Dnyeper-átkelésben, a korszuny-sevcsenkovszkiji, jassi-kisinyevi, budapesti, bécsi és más hadműveletekben. A Honvéd Háborúban háromszor sebesült meg. A következő kitüntetéseket kapta: Vörös Zászló-rend, két ízben a Honvédő Háború Érdemrend 1. fokozata, Vörös Csillag-rend, és több érdemérem. 1948-ban katonai akadémiát végzett. A „Duna partján” című regény a szerző első szépirodalmi alkotása.

Második rész

VII.

(...)

„Csak nem törtek át a németek és a csapatok most bekerítésben harcolnak” - gondolta Akszenov.

Tarján falunál kezdődik a Vértes-hegység. Itt volt Dobrukov tábornok hadtestének törzse. Akszenov azonban, hogy ne veszítsen idő, úgy határozott, egyenesen Csizsov hadosztályához megy.

Erdővel borított jeges sziklák között kanyarogva, egyre magasabbra vitt az út. Majd ismét völgynek tartott. A fényszórók sárga fényében harcosok sűrű alakjai suhantak el. Alegységek menetoszlopai igyekeztek előre. A gépkocsi nagy dudálással három lövészsorozat előzött meg. Az oszlop élén egy vattakabátos, magas termetű tiszt haladt. Akszenov megállította a gépkocsit.

- Ön a parancsnok?

- Igen, én.

- Én a hadseregtörzs tisztje vagyok – mutatta Akszenov iratait – kicsoda ön és hova vezeti az embereket?

- A hadtestparancsnok tartalék zászlóalja. Azt a parancsot kaptam, hogy szálljam meg az Agostyán-hegy hágóját és tartóztassam fel az ellenséget. A megerősítésre rendelt tüzerosztály most foglalja el tüzelőállásait. Negyven perc múlva a hágón vagyok.

- Mit tud az ellenségről? - kérdezte Akszenov.

- Csizsov hadosztály harcban áll. Az én felderítőim Agostyán faluig mentek előre. Ott van most a hadosztálytörzs és a harc a falu szélén folyik. Az ellenség sok harckocsival támad.

Akszenov elbúcsúzott tőle és parancsot adott rádiósainak, hogy lépjenek összeköttetésbe a hadsereg törzsével. Rövid jelentést fogalmazott meg és rádión továbbította a törzsnek.

Az Agostyán-hegy lábánál Akszenov ismét utolérte a lövészzászlóaljat. Az út meredeken ívelt felfelé. A motor felbőgött a hágó meredek kapaszkodóján. A közelben nem hallatszott harci zaj. A hágón Akszenov egy katonás tartású, csinosan öltözött őrnaggyal találkozott. Fején hetykén félreccapva ült kucsmája. Az őrnagy, miután megnézte Akszenov iratait, feszesen jelentkezett:

- Csevilkin gárdaőrnagy, osztályparancsnok. A hágón páncélelhárító csomópontot létesíték. Egy üteg ott van a sziklánál, a második balra, a görgeteg mögött, a harmadik üteget pedig a hágón helyeztem el. A terep nekünk kedvez, az ellenséget megállítom.

- A lőszerrel mi a helyzet? - kérdezte Akszenov.

- Két javadalmazásom van, a többiért most küldtem el. Egy napra elegendő lesz.

- Van-e összeköttetése az előrevetett csapatokkal?

- Igen, van! A hadosztályparancsnok Agostyán község szélén szétbontakoztatta tartalékát és harcban áll. Azt beszélik, hogy sok, igen sok harckocsival támad az ellenség.

Közvetlen közletről lövöldözés hallatszott. A havazás mintha kissé alábbhagyott volna. Agostyán község szélén hosszú géppisztolyosorozat állította meg Akszenov gépkocsiját. Bukanov egy szempillantás alatt kikapcsolta a fényszórókat.

- Mi a fenének kocsikáztok kivilágítva? - ugrott a gépkocsihoz egy tagbaszakadt géppisztolyos.

- Ne kiabáljon – szakította félbe Akszenov – hol van a hadosztálytörzs?

- Mi az, hogy ne kiabáljon? Nem ismerik a rendet! Az ellenség minden cigarettaparázásra ráló, maguk meg fényszórót használnak...

- Azt kérdeztem, hol van a hadosztálytörzs – kiáltott rá Akszenov... Tapasztalatból tudta, hogy ha magyarázkodásba kezd, a szóváltás egy óra hosszágig is elhúzódhat.

- Ez itt a törzs – válaszolt a géppisztolyos lehalkítva hangját.

- Vezessen a hadosztályparancsnokhoz!

- Tessék, jobbra a harmadik ház.

Az utcán gépkocsik álltak. A gépkocsik motorjai indulásra készen berregtek. Oldalt, egy torkolattüzek fényében fürdő háztól nem messze, tarack-üteg tüzelt. A lövések döreje elnyomott minden más zajt. A közelben – magasra repítve szikráit – egy ház égett. A falu utcáin katonák siettek, lovak nyerítettek, valaki dühösen káromkodott.

Akszenov, a ház tornácán, a nyitott ajtón keresztül Csizsov ezredes hangját hallotta:

- Azonnal vigyék ki a faluból a szekereket. Mindent összekevertek. A tüzéség miattuk nem tud lőni, csak zavart okoznak. Az összes hadtáprészleget a hágón keresztül irányítsák Tordas [szerk.: Tardos?] felé. Tíz perc múlva egy kocsit sem akarok látni a faluban.

Valaki gondterhelt arccal ugrott ki a hadosztályparancsnok szobájának ajtaján s majdnem leverte lábáról a belépő Akszenovot.

- Akszenov- mondotta csodálkozva Csizsov ezredes, mikor meglátta az őrnagyot. - Hogy kerül maga ide?

- A hadseregpáncsnok küldött. Tisztáznom kell a helyzetet.

Csizsov sovány sovány, beesett arca hamuszürke volt. Szemei alatt mély karikák kékeltek. Fakó ajkai fájdalmas mosolyra görbültek.

- A helyzet,... a helyzet, testvér nem valami rózsás. A jobbszárnyon, a Duna mentén több mint hatvan harckocsi tört át géppisztolyos deszanttal. Középen legalább negyven harckocsi és egy ezrednyi gyalogság

ékelődött be. Márkelov ezredét kettévágták. Nyikulin ezrede nagy veszteségeket szenvedett és három csoportra szakadva, bekerítve harcol. Az összes rádióállomásomat szétlőtték, a vezetékes híradás már régen megszakadt.

- Én rádióállomással érkeztem, adja ide a jelentéseket.

- No, köszönöm kedvesem, köszönöm. Bizonyára, rettentően szid most engem a hadseregparancsnok. Már megparancsoltam, hogy rejtjelezzék az összes jelentéseket.

- Ezredes elvtárs, adja ide a legújabbat, ami azelőtt volt, az már történelem.

- Egyelőre adják ezt le és vedel együtt egy újat állítunk össze, az majd részletesebb lesz – nyújtotta át Csizsov a rejtjelezett szöveget.

Az új jelentés összeállításakor borzalmas kép tárult Akszenov elé. A hadosztály tizenkét kilométeres arcvonalt szétzúzták. A Duna mentén nyolc kilométeres mélységben ékelődtek be az ellenséges harckocsik. A bekerített zászlóaljkat és ezredeket minden oldalról gyalogság és harckocsik szorongatták. A hadosztálytörzs tisztjei és a kiképző zászlóalj, a volt peremsávtól hét kilométernyire közepén tartóztatták fel az ellenség nyomását. Az az ezred, amelyben Nasztya harcolt, két csoportban küzdött a falu romjai között és a hegyek lábainál húzódó magaslatokon. A hadosztály védelme lényegében már nem létezett. Külön csoportok harcoltak. A hadosztály mögött alig voltak csapatok és most az ellenség akadály nélkül fejlesztheti tovább támadását a mélységben és nyomulhat Budapest felé.

- Azonnal rejtjelezzék – parancsolta Csizsov ezredes törzsfőnökének és aláírta a jelentést.

Hirtelen csörömpölve betört az ablak.

- Feküdj! Gránát! - kiáltotta az ezredes.

Akszenov végigvágódott a szoba padlóján. Robbanás rázta meg a szobát.

- Utánam az ablakon! - hallotta Akszenov erős fülzúgásán át Csizsov hangját. Akszenov gépiesen előrelendült és behuppant a hóba. Feje fölött golyók süvítettek. Valaki hosszan felsóhajtott mellette... a ház sarka mögött német hangok hallatszottak. Akszenov a csűr felé szaladt, ahol a gépkocsi állt. A gépkocsi helyén azonban lángoszlopok lobogtak.

- Ott németek vannak – hallotta Akszenov az egyik rádiós hangját. A rádiós megragadta az őrnagy kezét és oldalt húzta.

- Várj! Valahol itt van az ezredes, lehet, hogy megsebesült – szakította ki kezét Akszenov.

- Nem, az ezredes a ház mögül tüzel a géppisztolyosokkal.

Mindenfelől géppisztolysorozatok kattogtak.

- Az ezredes parancsa: mindenki vonuljon az erdőbe! - kiáltotta a ház mögül felbukkanva egy tiszt.

A kertek alatt Akszenov kijutott a falu szélére. Utána a két rádiós és Bukanov szaladt. Hátuk mögött lövések dördültek, kézigránát becsapódások tüzei villogtak. Elől az erdő feketéllett.

- Minden elégett – jelentette futás közben a rádiós –, a gépkocsi és a mi rádiónk is. Kézigránátokkal szórtak meg bennünket, alig tudtuk leadni a jelentést.

Golyók rajzottak a fejük fölött. Mikor berohantak a fák közé, Akszenov erejét veszítve a hóra rogyott.

- Géppisztolyosok! - kiáltott Bukanov.

Akszenov megfordult és futó német katonákat pillantott meg.

Forrás:

Ilja Markin: A Duna partján
Honvéd Kiadó Intézet, 1954

Fordította:

a Magyar Néphadsereg
Politikai Főcsoportfőnökségének fordító-kollektívája

Felelős kiadó:

a Magyar Néphadsereg
Politikai Főcsoportfőnökség Szerkesztő és Kiadó Osztálya

Bartha István:

„Az Úr angyala tábort jár az öt félők körül”

Bartha István 1929. december 1-jénén született Kalotaszentkirályon, egy kilencgyermekes család negyedik gyermekeként. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, ezt követően a bánffyhunyadi Polgári Iskolában tanult tovább 1941-1945 között. Középfokú tanulmányait a kolozsvári Unitárius Kollégiumban folytatta. 1950-ben felvételizett a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Filológiai Karának magyar nyelv és irodalom szakára. Az egyetem elvégzése után, 1954 őszén jelentkezett a Bukaresti Teológiai Szemináriumba. 1957-ben megházasodott, három gyereke született. A negyedév elvégzése után, 1960-ban lelkipásztorrá avatták. 1969-ig pásztorolta a bánffyhunyadi körzet baptista gyülekezeteit. Szatmáron 1969 augusztusában kezdte meg lelkipásztori munkáját és 1990-ig, nyugdíjba vonulásáig végezte. 1977-1989 között az országos baptista vezetőségben is tevékenykedett. Jelentős irodalmi munkássága is. Testvérek c. könyve az erdélyi anabaptistákról szól. 2003-ban adták ki Isten oltalmában című művét a romániai magyar baptisták történetéről. Nyugdíjas éveiben a Szeretet baptista lapnak több éven át szerkesztője volt. 2004-ben hunyt el.

Károly testvérék háza nem messze van attól a nagy vasútállomástól, ahonnan már csak vámvizsgálat és útlevel-kezelés után lehet továbbjutni a Budapest felé utazóknak. Minden vonatfütty odahallatszik, csendes éjjeleken még a vasúti kocsik zakatolása is. De ezt a család már megszokta.

Ma este is, e havas, de csendes januári estén, jól kivehető az állomás felől érkező minden fütty, zakatolás, amikor éppen lelkipásztor vendége van a családnak.

Este tíz is elmúlt már, Károly testvér odaszól a vendégének:

- Elég késő van, feküdjék le testvér!
- Nem vagyok még álmos, de ha Károly testvér is pihenni óhajt, hát lefekszem.
- Álmos még én sem vagyok. Ebben a korban már keveset alszik az ember.
- Hány éves tetszik lenni?

- Túl vagyok a hetvenen.
 - Nem látszik annyinak. – csodálkozik a lelkipásztor –, Károly testvérnek többször derűs az arca, mint borús.
 - Ha problémáim vannak, az Úrra bízom. Nincs is miért aggódnom, hisz az Úr mindig velem volt. Az Ő Igéje mindig erőt adott.
 - Melyik a legkedvesebb Igéje?
 - A harmincnegyedik zsoltár egyik aranymondata: „Az Úr angyala tá-bort jár az Őt félők körül és kiszabadítja őket”. Azért olyan kedves ez nekem, mert a világháború végén megtapasztaltam ezt.
 - Hogyan? Ha nem álmos, mondja el.
 - Elmondanám, de félek, hogy hosszú történet lesz és át fogjuk virrasztani vele az éjszakát.
 - Mondja csak Károly bátyám! Ha elálmosodunk, hát lefekszünk – mo-solygott biztatón a lelkipásztor, miközben hosszan füttyült az állomásra érke-ző budapesti expressz.
- Károly testvér sokáig hallgatott, majd megjegyezte:
- Hosszan füttyült az a vonat is, amelyik a háborúba vitt. Szomorú fütty volt az. De füttyült jó hosszan az is, amelyik hazahozott. Az már egészen vi-dám vonatfütty volt. No, hát elkezdem:

*

FELEJTHETETLEN KARÁCSONY

1944 őszén megsebesültem a tordai harcokban. Előbb Kolozsvárra, majd Debrecenbe, végül október negyedikén Komáromba kerültem a katonakór-házba. Ott tartózkodtam december huszonnegyedikéig.

Komárom szép város, hasonlít Nagyváradhoz. Ahogy Váradot a Körös osztja ketté, úgy Komáromot az öreg Duna, amely persze sokkal szélesebb a Sebes Körösnél. A két városrészt összekötő Duna-híd több, mint ötszáz lépés. A katonakórház Észak-Komáromban volt, amely a háború befejezése után a cseheké maradt.

Karácsony szombatjára a Tordánál kapott sebem már szépen gyógyuló-ban volt, ezért három napra kiengedtek a kórházból.

Haza, szüleimhez nem mehettem, mert az a területet már elfoglalták az oroszok és a románok. Arra gondoltam, ha befogadnának, a karácsonyt va-lamelyik környékbeli baptista hívő családnál tölteném.

Hallottak felőlem a neszmeilyi baptista gyülekezetből Lengyel és Mórocz testvér. Meghívtak hozzájuk, aminek nagyon megörültem.

Így jutottam el karácsony első napján délelőtt a Komáromtól tizennyolc kilométerre fekvő barátságos kis községbe Lengyel testvérekhez. E barátságos község nagyon hasonlít a Várad melletti Pályihoz. Lengyel testvérek nagy szeretettel fogadtak megosztva velem örömeiket, szeretetüket és falatjukat.

Délután a baptista imaházba mentünk, ahol a népes Mórocz család egyik tagja, József prédikált, ki abban az időben a budapesti Baptista Szemináriumban tanult. Arról prédikált, hogy a pásztorok miként találták meg a jászolban fekvő gyermeket, aki az Úr Krisztus a mi számunkra is. Beszélt nagyon meghatóan arról a csodálatos békességről, amelyet ma is adhat a Megváltó, amikor körülöttünk ropognak a fegyverek, dörögnek az ágyúk.

A kis létszámú gyülekezetben érezhető volt, hogy ott mindenki együvé tartozik. A földrejtő Jézus Krisztus szeretete és békessége összekötött engem, a távolról jött katonát is odavaló testvéreimmel.

Milyen jó, hogy Isten gyermekeinek, bárhol legyenek is, mindenhol vannak szerető testvérei!

Igaz, hogy ezt az idejű karácsonyt szörnyen megzavarta a front közelsége. De az odahallatszó puskák, gépfegyverek ropogása nekünk akkor nem ártott meg, bár a lövöldözések miatt este nem volt szabad az utcán járni.

De úgy látszik, a pokol heródesi sötét erői a lövöldözésekkel nem érték be. Gyűlöletük a Krisztussal földre jött szeretet és békesség teljes megsemmisítésére irányul: huszonötödikén este már mindenki ágyban volt, amikor légiriadó parancsolt ki felnőtteket, gyermekeket, egészségeseket és betegeket.

Remegni kezdett mindenki s menekülni a falu közelében magasodó hegyre fel.

Menekült a Lengyel család is. Én azonban a tizennégy éves bátor szívű Lengyel Pistával, szülei beleegyezésével otthon maradtam. Lementünk a pincébe és ruhástul feküdtünk le egy ott elkészített hálóhelyre, ahol hamar el is aludtunk.

Éjfélután aztán hatalmas robbanás riasztott fel és állított talpra. Leülni sem volt erőnk tovább, nemhogy aludni tudtunk volna. Mit tehattünk volna, remegő szívvel ugyan, de imádkoztunk. Mire befejeztük az imádkozást visszaköltözött szívünkbe is az Úr békessége.

Éjfél után kettő körül lefújták a légiriadót. Megkönnyebbülten, hálás szív-

vel siettünk fel a meleg hálósobába ahol patyolattiszta ágyba fekhettünk.

Hamarosan a hegyről is lejött mindenki. Lengyel testvér és felesége hálósobánk felé rohantak.

– Itt vagytok-e, Pistukám? – kiáltott az édesanya a sötét szobába lépve.

– Itt vagyunk! – válaszolt a fiú

– Károly testvér is itt van? – érdeklődött az édesapa.

– Itt vagyok én is, semmi bajunk nem történt – nyugtattam meg a házigazdát.

– Jó, hogy itt semmi baj nincs! Hála Istennek, Hála Istennek! – hálálkodott Lengyel testvér.

– Történt valami odakint? – érdeklődtem kíváncsian.

– Igen, majd összefagyunk, úgy megfáztunk a hegyen. Dermesztő hideg van ezen az éjszakán. De jó, hogy újra itthon vagyunk. Megőrzött az Úr!

– Jaj, nem tudom felejteni Tercsi nénit! – rémüldözött az édesanya

– Mi történt vele?

– Telitalálat érte a házát. Odalett ő is, a ház is. Háza helyén már csak hatalmas gödör tátong tele rommal, törmeléssel. Az előbb szemünk láttára húzták ki holtan szegény nénit a romok alól. Jaj, jaj! – siránkozott az asszony.

– Ne sírj édesanya! – vigasztalta Lengyel testvér a feleségét – Tercsi néni istenfélő özvegyasszony volt.

– Igen. Tegnap még a templomban volt. Idős létére a templom dalárdájában énekelt még az utolsó alkalommal is – siránkozott tovább az asszony.

– Ne sírj édesanyám! – nyugtatta meg Pista is édesanyját. – Tercsi néni ma délelőtt már az angyalok énekkarában énekel tovább.

*

Karácsony másodnapján ismét a gyülekezetbe mentünk istentiszteletre. Ha valaha vágytunk a földre született Isten fia békességére, akkor most még inkább. Kihez is menekülhettünk volna az éjszakai bombatámadás után?

A szokásos imaáhitat végeztével ismét ifjú Mórocz József prédikált, ez alkalommal arról, hogy a napkeleti bölcsek miképp hódoltak a gyermek Jézus előtt.

– E mennyből jött Király elé, - hangzott az Ige – nemcsak szíveiket hozták, de kincseiket is: aranyat, tömjént és mirrhát...

Azt is kihangsúlyozta a prédikáló, miként akarta elveszíteni a pokol képviselője, Heródes azt a mennyei gyermeket, aki a szeretetet hozta közénk.

Végül e kedves teológus, nem gondolva azt, hogy ez lesz ezen a földön utolsó prédikációja, ezekkel a szavakkal fejezte be:

– Heródes gyilkos pallosa bár lesújthatott ártatlan gyermekekre, kik Krisztus első vértanúi lettek, de a mennyei Királyt, az Átala hozott szeretetet és békességet nem tudta megölni. A heródesek ma is támadják a szeretet követeit. A követeket ma is megölhetik, de a szeretetet soha! Ezért hadd kiáltsam mindenki felé: „Soli Deo Gloria!”

E prófétai Igék befejeztével négy szólamban kezdtük énekelni a következő örökszép karácsonyi éneket:

„Szerettem volna látni Betlehemnek csillagát,
Hozni Uram elé aranyat, tömjént és mirhát...”

Éppen akkor, amikor az ének második versszakát kezdtük énekelni, éspe dig:

„Szerettem volna menni én ama jászol felé...”

vészesen felbúgott a légiriadót jelző sziréna.

Gyorsan kiürült az imaház, menekült mindenki, volt aki a hegyre fel, volt aki az imaház erős betonpincéjébe. A pincébe belezsúfolódtak a faluból odamenekülő nők, gyermekek és öregek közül is számosan úgy, hogy a férfiaknak ott nemigen jutott hely.

Volt azonban az imaháztól nem messze egy jókora istálló beton alappal és beton menyezettel, a Mára család férfi tagjaival oda menekültünk. A teológus József meg én a betonjászolban kaptunk menedéket.

– No, mi alaposan megjártuk! – szólt derűsen József. – A jászol felé kívántunk menni, hát itt vagyunk!

Nevetve válaszoltam:

– Ahogy Krisztus a jászolban kapott helyet, úgy mi is.

– De annak fele se tréfa, – komolyodott el József – hogy itt az Úr személyes védelmében vagyunk. Olyan békesség van a szívemben, hogy innen kész lennék egyenesen az Úrhoz menni.

– Az én szívemben is békesség van. Az Úr biztosan megőriz. Hisz „Tábort jár az Úr angyala az Űt félők körül”.

– Igen, megőriz az Úr, akár élünk, akár meg kellene halnunk. Énekeljük el az imaházban félbeszakadt ének harmadik versszakát is.

Folytattuk az éneket:

„Szerettem volna csókjaimmal elhalmozni Őt
S köszöntni hátateljesen a nagy Űdvözítőt...”

Mire befejeztük az éneket, lefűjták a légiriadót is.

Hála a jó Istennek, ezalkalommal nem robbantak bombák a községben. Mielőtt hazaindultunk volna az istállóban befejeződött istentiszteletünkről, hálaimát rebegtünk a Mindenható Úrnak.

Ezen a napon én a népes Mára család vendége voltam, bár előbb szabadkoztam, hisz minden alkalommal egyszerre nyolcan ülnek az ebédlőasztalhoz. De a házigazda megnyugtatót:

– Ahol nyolcnak helye van, a kilencedik már könnyen elfér.

*

Ebéd után, miután megint éppen imaházba akartunk indulni, a kisbíró feldúlt állapotban nyitott be. Köszönés nélkül elkezdte:

– Jönnek az oroszok, mindenki meneküljön!

– Honnan tudja bíró uram? - kérdezte kissé megijedve a házigazda.

– A német katonák adták ki a rendelkezést. Mivel Mára bátyámék az országút mentén laknak, szemben azzal az elaknásított híddal, amely a Dunába ömlő hegyi patakot íveli át, holnap reggelig el kell hagyniok a házat. Holnap délelőtt a hidat felrobbantják és a háznak is baja eshet.

– Jaj Istenem, mit kell még megérnünk! - sóhajtott a csupaszív Mára néni.

Első tennivalónk az volt, hogy zsákokban szekérré pakoltuk a búzát, tengerit, krumplit, egyéb sok más élelmet és szemes takarmányt.

Még naplemente előtt elszállítottuk a közelben levő hegyoldalra egy szép villaszerű épület boltíves pincéjébe. Ami élelem nem fért be a pincébe és elásható volt, azt elástuk. Éjszakára még egyszer visszamentünk a lakásba.

Huszonhetedikén reggel korán keltünk. Első dolgunk az volt, hogy minden ottmaradt értékesebb holmit: ruhaneműt, zsírt, szalonnát, lisztet és egyebeket a közeli szőlőbe vittünk és elástuk.

Délelőtt féltíz körül, mikor mi a közeli szőlőben voltunk a környéken házról-házra rohantak a német katonák és mindenkit kikergettek az utcára.

Tíz órakor aztán nagy robbanás hallatszott: felrobbantották a hidat.

A robbanás után szaladtunk vissza a házhoz.

Siralmas látvány fogadott.

A ház falai ijesztően bámultak ránk. A vakolat sok helyen leomolva, a tetőzet majdnem összes cserepei a kihullott ablaküvegekkel együtt darabokra töredezve a földön heverték szanaszét. Az ajtók, ablakok nagy része kiesve, vagy kifordulva helyükről szánalmas látványt nyújtottak.

Nagyon sírt az egész család. Én is velük.

A házigazda, Mára testvér azonban nem rendült meg annyira, hogy ne tudott volna Istenéhez fohászolni.

Sírva, de égreemelt tekintettel, kezeit összekulcsolva, hangosan így imádkozott:

– Nem mondhatok mást én sem Uram, Istenem, mint Jób: Te adtad és Te vetted el! Ha Jób még nagyobb teher alatt sem vétkezett, hanem azt mondta: Áldott legyen Uram a Neved, hát én is merem áldani most is a Neved! De arra kérlek, adj erőt újra visszaépíteni ezt a hajlékot. Hiszem, hogy meghallgatsz! Ámen.

József, a teológus is imádkozott erősítve ezzel szüleit és testvéreit:

– Mi nem tudjuk, kegyelmes Istenünk, hogy miért adtad ezt a megpróbáltatást. De tudjuk, hogy ebből a próbából lesz kiút is. Ha mégis úgy látnád jónak, hogy ez a ház egészen rombadőljön, sőt, a mi testünk: földi sátorházunk is elbomoljon, legyen meg akkor is a Te akaratod! Köszönjük, hogy van örökkévaló házunk a mennyben, amelyet az Úr Jézus készített nekünk! Segíts meg, hogy soha ne rendüljön meg Beléd vetett hitünk! Ámen

Így lett vége abban az évben a karácsonyi ünnepnek, amit soha nem fogok elfelejteni.

Maráék háza is ilyen állapotban lakhatatlanná vált. De az Úr nem hagyta el a családot. Még aznap egy másik hajlékba költöztek és ott maradtak mindaddig, míg a háború után a régit teljesen újjá nem építették. Így mégis igaznak bizonyult rájuk nézve is a biztató ige: „Az Úr angyala tábort jár az Őt félők körül...”

Az ideiglenes új hajlék pincéje erős volt. Kellett is ez a jó pince, mert a család éjszakára tulajdonképpen ott húzódtatott meg, hisz az egész község az oroszok közelsége miatt pergőtűzben volt.

Azon az éjszakán a családon kívül még vagy húszan zsúfolódtak be abba pincébe. Én is velük voltam.

Huszonnyolcadikán reggel aztán arra ébredtünk, hogy bent vannak az orosz katonák.

OROSZ KATONÁK KÖZÖTT

Mikor meghallottuk, hogy bejöttek az oroszok, gyorsan levettem magyar katonaruhám, eldugtam a boroshordók mögé és civilruhát kapkodtam magamra.

Kint nagy harc volt: jajgatás, kiabálás és iszonyú pergőtűz. A pincében lévő gyermekek és asszonyok is jajgattak. Mára testvér és fia József egymást változtatva próbálták bátorítani a jajgatókat.

– Ne féljeteK gyermekek, ne féljenek asszonytestvéreim! – szölt József, amikor egy lövedék repeszdarabja nekivágódott a ház oldalának. – Az Úr Jézus megígérte, hogy nem hagy el. Íme most is azt üzeni: „Én tivatek vagyok minden napon a világ végezetéig!”

Az Ige sokakat megnyugtatott, de néhányan tovább is jajveszékeltek.

Én magam már napok óta úgy éreztem, hogy a Bibliából szívembe költözött és ott is maradt a harmincnegyedik zsoltár aranymondata. Odaszöltam hát én is jó hangosan a jajongók felé:

– Ne féljen senkim mert az Úr ezt is üzeni: „Tábort jár az Úr angyala az Út félők körül.”

Ez is jó hatással volt a jelenlevőkre. Mert Isten Igéje élő és ható.

Még egy ideig tartott a kinti harc, majd lassan alábbhagyott a puskaropogás. Az oroszok az utolsó német katonát is kiűzték a faluból.

Tíz óra tájban bejött néhány katona hozzánk a pincébe. Egyik, meglátva a legközelebbi polcon a Bibliát, égre emelte a tekintetét és félhangosan felsö-hajtott:

– Bozse, bozse! – Mosolyogva nézett ránk.

– Ez hívő lehet, – gondoltam megkönnyebbülten.

Másik katonatársa látva ezt, megvetően tovább lökte a Szentírást. Ez dühösen nézett körül, mintha mindannyiunkat fel akarna falni.

Erre megborzongtam.

– Ha sokan ilyenek, – gondoltam, – akkor még nagyon meggyúlik velük a bajunk. Alighogy ezt kigondoltam, a dühös katona kiválasztott közülünk négy erősebb fiatal, köztük engem és Józsefet is és magukkal vittek.

A mi feladatunk az lett, hogy egy sebesült orosz katonát létrára fektetve – hordágygá elöléptetve azt – elszállítsuk a kötöző helyre. Közben megint úgy hullottak a golyók, mint a záporosó, de nem volt mit tenni, mennünk kellett. Alig tértünk vissza, vinnünk kellett egy másik sebesültet.

A következő éjjel az oroszok parancsára már más pincében kellett hál-

nunk, nem a Máraékban. Sőt, odakísérték azokat is, akik ott maradtak.

Huszonkilencedikén reggel visszamehettünk Máraékhoz megreggelizni.

A reggelizés után nem sokkal újra odajöttek a tegnap ottjárt katonák, de aki a Bozset, vagyis Istent emlegette, nem volt köztük.

– Dáváj csász! – parancsolta az egyik. Hamarosan összeszedtek minden ott található órát és ékszert.

Be sem fejezték az órák és ékszerek összeszedését, egy másik katona körülnézett és nevetve mondta:

– Igyi szudá bátisnyá!

Bátisnyá, vagyis kisasszony kettő is volt, Mára Irma és Viola. Azok ijedtükben a sarokban levő nagy üres szőlőskádba ugrottak. A katona hahotázva nevetett, de nem hívta elő onnan őket.

Az órák, ékszerek odalettek. De a Mára lányok ékszerszél is drágább tisztaságát nem engedte Isten elrabolni.

Alig mentek el a katonák, jött egy százados és parancsolta, hogy három-négy perc alatt hagyják el a házat. Gyorsan összehajoltunk egy kis élelmet és ruhát, sietnünk kellett vissza abba a pincébe, ahol azelőtt háltunk. Nagy pincehelyiség lévén az, velünk együtt már vagy hatvanat tereltek oda.

Közben harmincadikán reggel öt idősebb asszonyt és a férfiak közül újra négyünket egy olyan portán felállított konyhára vittek, amelynek elmenekültek a lakói.

Az asszonyok a konyhán sütöttek-főztek, mi a férfiak krumplit pucoltunk, libákat kopasztottunk, persze, enni-inni lehetett egész nap. Sőt este fizetségképpen száz-száz pengőt is adtak mindegyikünknek. Volt honnan adják a pénzt, hiszen azt másoktól szedték el. A katonák hol szigorúan, hol barátságosan bántak velünk.

A következő reggel – az év utolsó napja volt ez – megint visszamehettünk a Máraék ideiglenes lakásának pincéjébe. Hozzájuk menet észrevettük, hogy az egyik nagy ház emeleti ablakán néz kifelé egy szürke ló.

A velünk levő legkisebb Mára-gyerek, aki még óvodás volt, elkiáltotta magát:

– Úgy bámul ránk, mint egy kisasszony!

Mindnyájan jót nevtünk most először, mióta nyakunkon vannak az oroszok. Az említett lovat talán egy zöldfülű fiatal orosz katona vezethette a lépcsőkön fel az emeletre a parkettás szobába, ahol az ablakhoz kötötte. Az is meglehet, hogy a lovat odavezető katona összetévesztette a házat az istállóval.

Az óvet együtt tölthettük Máraékkkal a pincében.

Az év utolsó óráját buzgó imádkozásban töltöttük el, miközben kint továbbra is füttyültek a golyók, dörögtek az ágyúk.

Az imaórával áthajlottunk az új évbe. Jól esett hálát adni Isten addigi csodálatos gondviseléséért még akkor is, ha az elmúlt év utolsó napjai megpróbáltatásokkal is voltak tele. Arra is megkértük mennyei Atyánkat, hogy adjon elég erőt a próbák további elhordozásához.

A községben az új évet most nem jelezte harangkondulás, sem ostorpatogatás, de a legények „Boldog új évet” kiáltása sem. Ellenben az ágyúdörögés az új év beálltával sem szűnt meg.

Az évek egymás után elmúlnak, az emberek is sorra meghalnak. De a gonoszság folyamatos a földön a végítélet napjáig.

Máraék pincéjében nemrég kívántunk egymásnak boldog új évet, jóval hajnal előtt, három óraker már fel is költöttek bennünket az orosz katonák. A községből minden férfit tizennégy évestől hatvan évesig kikísértek a falun kívül levő pincesorba, ahol az egyik szűk pincébe zártak bennünket. Olyan sok férfit zsúfoltak be oda, hogy leülni sem tudtunk. A rácsos ajtón keresztül úgy áramlott be a hideg levegő, hogy vacogott a fogunk. Szörnyen éhesek is voltunk. Mit tehattünk volna mást, előkotortuk a hordók alá eldugott sózott nyers disznóhúst, azt kezdtük rágni, majd ittunk rá jéghideg bort.

Reggel tíz óra tájban, amikor már a nap szépen sütött, kiengedtek a pincéből és a községházára kísérték. Voltak ott már sokan mások is. Sorbaállítottak, megszámoztak: kétszázhuszan voltunk. Amikor elindítottak gyalog Tatabánya felé, akkor tudtuk meg, hova megyünk: a frontra lövészárkot ásni.

Bikolpusztán át Tardos felé vittek. Mire Ágostyánba értünk, már egészen sötét lett. Ott egy szénáscsűrbe tereltek be, ahol Tatáról is százan még vártak ránk. Így létszámunk háromszázhuszra duzzadt.

Alig tudtunk leülni. Amikor lefeküdni akartunk, egymás lábára kellett feküdnünk, persze takarónk nem lévén, majd megfagyunk. Azon az éjszakan már csak azért sem tudtunk aludni, mert nagy pergőtűz hallatszott kint-ről. Az ellentámadásba lendült német katonák ágyúkkal, aknákkal lötték a falut. Mint cikázó villámsorozat, úgy világították meg a lövedékek a sötétséget. A falu tele volt orosz katonákkal, ágyúkkal, gépkocsikkal, szekerekkel. A zsúfolt utcában mindenki menekülni akart. Minket is kivezettek a csűrből, kísérni akartak tovább, de alig tudtunk haladni előre a különösen sok szekértől. A németek pedig kegyetlenül lötték a falut. Az ágyúgolyók az utcán robbantak, sok ember meghalt ott. Menekültünk, ki hova tudott, mi is. Egy

előttem szaladó embert egy golyó fejen talált, leesett egy kapu előtt, ahol a szekerek összetaposták. Ekkor én is megrettentem. Mintha a harmincnegyedik zsoltár biztató aranymondata is kihullott volna a szívemből. Az egyik velem menekülő emberrel beszaladtunk egy közeli udvarra és a ház melletti istálló betonjászlába feküdtünk le. Hirtelen eszembe jutott, hogy karácsonykor húzódtam már be istálló jászlába egy légiriadó alkalmával, magamban imádkozni kezdtem és az előbb említett zsoltár aranymondata visszatért a szívembe: „Az Úr angyala tábort járt az Őt félők körül.” Betakartuk magunkat szénával és vártuk, hogy mi lesz.

Ott feküdtünk már egy óra hosszat, mikor a harci zaj lassan eltávolodott.

Egyszer csak a sötét udvart bevilágította egy magas tűzoszlop. Foszforgolyótól meggyulladt az udvar hátsó részében levő másik istálló, amelyik szalmafedeles volt. Gyorsan kiugrottunk hálólhelyünkről, de sietett a házigazda is oltani a tüzet. Mi ketten hordtuk a vizet, a gazda pedig igyekezett oltani. A lángoktól megmenekült a ház, a ház mögötti cserepes tetejű istálló, meg az ott levő tűzifa. De odapusztult két tehén a leégett istállóban, odalett a szénáscsűr és a kocsiszín is.

Mire megvirradt, meglepődve látjuk, hogy visszajöttek a német katonák. Örültünk, hogy megszabadultunk az oroszoktól. Most már az oroszok lőttek vissza a falura.

Bementünk a konyhába. Éhesek voltunk. Mint akik a tűzoltásban amúgy is megszolgáltak érte, meglátva az asztalon egy tepertővel teli tányért, így szóltam:

– Gazduram, elfáradtunk az éjszaka a tűzoltásnál, nagyon éhesek is vagyunk, kérnénk egy keveset a tepertőből!

A házigazda, aki sváb volt, arrébb tolva a tepertős tányért, lelketlenül így felelt:

– Van már elég károm, amúgy is kotródjanak ki a házamból!

Így fizetett a gazda a tűzoltásért.

Az utcára lépve, társam hamar eltűnt előlem, egyedül maradtam. Elcsodálkoztam, hogy milyen sok orosz katona fekszik ott holtan. Ott hevert szétverve sok ágyú és gépkocsi is. Gazdátlan szekerek is sorjázta az utcán, legtöbbjük tele étellemmel, ruházattal, – az elmenekült orosz katonák özszerabolt holmijai, miket már nem tudtak tovább hurcolni. Ott volt az egyik szekéren egy tele hordó bor is. Amíg a megrakott, magárahagyott szekereket bámultam, Mára Józseffel találkoztam, aki szintén előkerült az egyik szénáscsűrből. Nagyon megörültünk egymásnak.

Mivel éhesek voltunk, hozzáfogtunk a szekerekről enni és inni. Miután jóllaktunk, az egyik szekéren találtam egy nekem való jó állapotban levő bőr-nagykabátot meg egy pár meleg bőrkesztyűt. A kabátot magamra öltöttem, felhúztam a kesztyűt is, mert nagyon fáztam. József is talált neki való meleg holmit.

Elmentünk a német katonákhoz, megkérdeztük tőlük, hogy mehetünk-e haza Neszmélyre. Azt felelték, hogy egész nyugodtan hazamehetünk, ott sincsenek már oroszok, mert visszaverték őket.

József, ismerve az erdőn keresztül a legrövidebb utat, elindultunk Neszmély felé.

De oda József soha nem érkezett meg...

A HALÁL SZORÍTÁSÁBAN

Igen, annak lehet nevezni, ami ezután történt velünk.

A halál eme szorításában József is benne maradt. Én sok fájdalom árán akkor kikerültem belőle.

Hogyan is történt mindez?

Ágostyánból január másodikán délelőtt indultam Józseffel Neszmély felé.

Szomódhoz voltunk már közel. Éppen a község szőlőhegye alatt a réten haladtunk, amikor a szőlőben levő prészázból orosz katonák tüzeltek reánk. Megijedtünk. Gyorsan lehasaltunk az árokba, amelynek a partján mentünk és vagy ötven métert kúsztunk a jeges árokban visszafelé. Tovább azonban nem kúszhatunk, mert kiáltott egy orosz katona:

– Továris, igyi szudá!

Hozzá kellett mennünk, aki mintegy húsz méterre volt tőlünk a lövészárokban kuporogva, kezében géppisztollyal. Körénk gyűltek más katonák is. Első dolguk az volt, hogy rólam lehúzták a bőrkabátot és a kesztyűt, Józsefről is egy meleg kabátot. Egy tarisznyában kevés élelmünk is volt, amelyet szintén elvettek. Így hát nem maradt semmink.

Két katona a község felé kísért, ahol az orosz parancsnokság volt.

A falu szélén megállított egy orosz kapitány, aki a katonáktól érdeklődött kilétünkről. Még ott álltunk, amikor egy nagy termetű katona is hozzánk jött, puskatussal kezdett ütni-verní, előbb a vállamat, majd a gyomromat. Azt hittem, hogy ott halok meg. Józsefet is ugyanígy bántalmazta.

Végül is kísérőink megelégedve az ütlegeléseket, bekísértek a parancsnokságra. Ott tolmács segítségével egy századosnak csak az igazat mondtuk.

Kihallgatás után az udvaron levő nyárikonyhába tuszkoltak be, hogy ott maradjunk a további parancsig. Voltak ott már rajtunk kívül tizenegyen.

Délután négy órakor kísérték el onnan. Ekkorra már húszra nőtt a létszámunk.

A németek közben támadták a falut, úgy, hogy az oroszok az erdő felé próbáltak visszavonulni, magukkal hurcolva minket is.

Mire besötétedett, megérkeztünk Dunaszentmiklóásra. Ott a falu elején egy szénáscsűrbe tereltek, hogy ott háljunk. Persze tíz géppisztolyos orosz katona is őrzött, hogy „édesebb legyen az álmunk”.

Kint közben nagy puskaropogás volt, amely éjfél után három óra tájban szűnt meg. Ekkor fel is költöttek bennünket.

Sokan nem gondolták, hogy most kelnek fel utoljára. De így történt. Elindítottak az erdő felé. Voltunk ekkorra már harminc-harmincötven civilek, katonák vegyesen. Volt közöttünk egy hatvanegy éves ember is, valamint négy munkaszolgálatos fiatal ruszin legény.

Bevittek az erdőbe jó két kilométerre az erdei úton, majd az úttól balra félszáz méternyire megállítottak.

A katonák azt parancsolták, hogy üljünk le egy csomóban. Olyan hideg volt, hogy reszketett minden porcikánk.

A ruszin fiúk, akik tudtak oroszul, kérlelni kezdték a katonákat, ne ültessenek le, mert ott fagyunk meg a földön. Ahelyett, hogy hallgattak volna rájuk, ránkfojták a géppisztolyaikat. Mi megijedtünk és gyorsan leültünk.

A katonák kiabáltak, miközben a ruszin fiúk állva, összekulcsolt kézzel kezdtek rimánkodni. A katonák tovább ordítottak és lőttek... Először fajronainkkal, a ruszinokkal végzetek. Közülük az egyik mellém vágódott le.

Én a csoport szélén ültem jobb könyökömre dőlve. József is közel volt hozzám.

Majd bennünket is, akik ültünk, hét géppisztolyos körülfogott. Remegtünk, mint a nyárfalevél. Egy percnyi csen után:
SORTÚZ...

Oldalirányból golyó fúródott a hátamba. Azonnyomban összekulcsoltam a kezem és elveszítettem az eszméletemet...

De bensőmben teljesen éber voltam. Úgy tudtam, most kell meghalnom. Az volt az érzésem, hogy lelkem kilép a testemből. Ugyanabban a pillanatban megláttam magam előtt egy fekete alakot, elém tárva egy listát, amelyen rajta voltak összes addig elkövetett bűneim.

Borzasztó félelem lett rajtam úrrá.

– Így kell meghalnom? – kérdeztem magamtól, majd felkiáltottam: – Jézus, könyörülj rajtam!

Ahogy Jézus nevét kiejtettem, a fekete alak a bűnlajstrommal együtt hirtelen eltűnt.

Nagyon megkönnyebbültem, miután a lelkem mind feljebb és feljebb szállt. Könnyűnek, szabadnak éreztem imádkozva elszálló lelkemet.

Egyszer csak azt éreztem, hogy egy égi parancsra hirtelen visszaszáll testembe a lélek.

A lövések zaja egy időre megszűnt, csend mégsem lett, mert körülöttem kiabálások, jajgatások, halálhörgések hallatszottak.

– Hol vagy édesanyám? – kiáltotta egy nagyon fiatal ifjú, majd hörgött egyet-kettőt és elhallgatott.

– Erzsikém, galambom, kössél be, mert elfolyik a vérem! – kiáltotta egy másik. Rövid kínlódás után ő is megszűnt beszélni.

– Hol vagytok gyermekeim! – kiáltotta egy harmadik...

– Jaj Istenem, ne hagyj el! – így a negyedik.

A nagy zajban messzire hallatszott egy örömkkiáltás is:

– Itt vagyok Jézusom! Köszönöm, hogy jössz! – kiáltotta kitárt karral, kitörő örömmel József. Majd az ő karjai is lehanyatlottak és elnémult.

Elment ahhoz a Jézus Krisztushoz, Akiben hitt, Akiről karácsonyban utoljára prédikált. Ez a Krisztus hazavitte őt Neszmélyen túl, örök otthonba.

Mikor József szavait hallottam, mintha vérzésem is egy percre megállott volna. Csodálatosan ünnepélyes pillanatokot éltem át én is, mikor ő az Úr-hoz távozott. Vágyódtam akkor József után.

De nekem még maradnom kellett.

Sajnos, ezeket az ünnepélyes pillanatokat pokoli hangok zavarták meg:

– Átkozott lény anyám, amiért a világra hoztál! Átkozottak legyetek gyilkosaim! – ordította egyik társam

Ezt nem hagyhattam szó nélkül, én is odaszóltam neki hangosan:

– Ne szidalmaz senkit, inkább imádkozzál drága bajtársam. Imádkozzál, hogy bocsásson meg neked is a jó Isten!

– Nem tudok imádkozni! Megyek a pokolba, utánam jönnek majd gyilkosaim is! – kiáltotta vissza a szerencsétlen vergődő, miután nemsokára ő is elhallgatott.

Még röpködtek a kiabálások, hallatszottak a jajok, halálhörgések és ismét SORTÚZ... négyszer egymás után.

Mikor az újabb sortüzek is elhallgattak, haláldermesztő csend lett körös-

körül...

Holttest holttestre omolva feküdt a véráztatta fagyos földön...

*

Nemsokára közelebb jöttek a holttestekhez a géppisztolyosok és sorban mindenkit lábánál fogva húzítottak ki a csomóból.

Éppen én voltam az első, akit odébb húztak. A kezem akkor is imára volt kulcsolva. Ahogy húztak, hasrafordultam, a többiektől nem messze tettem le a földre, majd odahúztak még vagy húszat velem egy sorba

A többieket másik sorba rakták.

Borzalmas éjszaka volt ez!

Mindkét sorban leellenőrizték, él-e még valaki? Ez abból állott, hogy mindenkibe belerúgtak kétszer, vagy háromszor. Aki még hörgött, az kapott újabb öt-hat golyót.

Hörgött a mellettem fekvő is. Az öt ellenőrző katona beleeresztett vagy hat golyót, mire annak véres feje az én fejemhez hanyatlott. Tudtam, hogy utána én következem. Összeszorítottam fogaimat, amikor jó erősen háromszor belémrugott, épp arra a helyre, ahol a Tordánál kapott sebem már gyúlóban volt. Annak ellenére, hogy borzasztó fájdalmat éreztem, az Úr csodálatos erőt adott: meg se moccantam.

A katona továbbment, de mindjárt vissza is lépett hozzám. Felemelte lábaimat, egyiket a másik után, kifűzte a bakancsokat és lehúzta. Elvitte még a kapcákat is.

Ott maradtam mezítláb, vérző sebbel...

A többiekről is lesztek a jó ruhákat, majd elmentek, mint akik jól végezték dolgukat...

Az erdő tele volt katonasággal. Egyik csapat a másik után haladt el mellettünk. Úgy tűnt, mintha az elvonuló katonák nagyon keresnének valakiket.

Miután hat csoport is elhaladt mellettünk, csend lett egy ideig.

Felemeltem a fejem, láttam, hogy társaim immár mozdulatlanok.

Ottmaradtak a halál szorító karjaiban...

Mégis odaszóltam halkan:

– Bajtársak, él-e még valaki?

Kettő megszólalt:

– Élünk!

Megegyeztünk abban, ha teljes csend lesz, elmenekülünk onnan.

De újra és újra jöttek még katonák. Tovább kellett várnunk mozdulat-

lanul, pedig már több, mint egy órája feküdtünk vérző sebekkel a fagyos földön.

Mégis hittem, hogy sikerül hamarosan elmenekülni onnan, mert bízott a szívemben levő aranyige:

„Az Úr angyala tábort jár az Őt félők körül!”

Ha ez az Ige nem éltet, ott kellett volna elpusztulnom nekem is a halál szorításában.

Másfél órai meztelen lábakkal való fekvés után végre lehetőség nyílt a menekülésre.

MENEKÜLÉS ÉS SZABADULÁS

A menekülés fájdalmas volt, de a szabadulás végül csodálatos.

Mikor az erdőben teljes csend lett egy időre, oroszokat nem láttunk sehonnan előbukkanni, egyik társam megkért, hogy fűzzem ki bakancsát és húzzam le a lábáról, mivel meztláb jobban tud szaladni. Kérését teljesítettem, majd felugrottam és szaladni kezdtem. Társaim velem futottak. Ketten meztláb szaladtunk, harmadik társam lábán csizma volt.

Alig haladtunk azonban tíz métert, mindjárt tüzelni kezdtek az oroszok utánunk. Elvágódtunk, majd megint felugrottunk és tovább szaladtunk, már csak ketten, mert csizmában szaladó társunkat eltalálta egy golyó. De ketten futottunk árkon-bokron keresztül.

Az erdő hangos lett a lövésektől, viszont nekünk más választásunk nem volt, menekülnünk kellett tovább, tovább. Szaladás közben sokszor a fagyos földre estünk tüskék, gallyak közé. Nem egyszer bozótba estünk, de nem érdekelt, csak a szabadulás.

Sem társam, sem én soha nem tudtunk úgy szaladni, mint akkor. Nemsokára felértünk a hegytetőre. Egy darabig a gerincen futottunk tovább, majd annak túloldalán lefelé tartottunk.

Egy percre meg is álltunk, figyelve, hogy nincsenek-e a közelben oroszok. De hála Istennek, nem láttunk senkit, csend volt körülöttünk.

A holdvilág is bevilágította kissé az erdőt. Lefelé haladva mind több és több bokor állta útunkat. Némelykor annyira belekavarodtunk a bokrokba, hogy egymást se láttuk. Nemsokára mély szakadék tátongott előttünk. Észrevettük, hogy alattunk csillevégány halad végig. Ennek nagyon megörül-

tünk, mert tudtuk, hogy azon az úton kijuthatunk az erdőből. Megkerülve a szakadékot lementünk arra az útra és azon haladtunk tovább. Társam tudta, közel járunk Neszmélyhez.

Lassan pirkadni kezdett.

Haladva előre az erdei ösvényen, látjuk, hogy nem messze tőlünk az országút mellett nagy épület fehérlik égbeszökő kéménnyel. Odamegyünk és látjuk, hogy nagy betűkkel ki van írva:

NESZMÉLYI TÉGLAGYÁR

Ennek végtelenül megörültünk.

Megszaporázva lépteinket igyekeztünk most már az országúton a község felé. Észrevettük azonban, hogy nem is messze tőlünk emberek vannak az országúton. Igaz, hogy már hajnalodott, mégsem tudtuk megállapítani, hogy kik lehetnek. Meg is ijedtünk, gondolva, hátha orosz katonák azok és akkor felesleges volt a futás, agyonlőnek. Társam azt ajánlotta, hogy forduljunk a közeli Dunában levő kis sziget felé, eljuthatunk oda most könnyűszerrel a befagyott Duna-ágon át.

Én már nem bántam, akármi is lesz velünk, mert nagyon fájni kezdett a lábam. Annyira meg volt fagyva, hogy a kemény országúton úgy kopogott, mint a száraz dióhéj.

Amint épp lefordulni akartunk az országútról, a felénk közeledő embercsoportból valaki elkiáltotta magát:

– Halt!

Mindjárt megtudtuk, hogy német katonák. De azok közelebb érve hozánk, látjuk, hogy civilek is vannak közöttük.

– Kicsodák maguk? – kérdezte magyarul az egyik civil.

– Magyarok vagyunk! – feleltük megkönnyebbülve.

– Honnan jönnek?

– A halálból! – válaszoltam a kérdezőnek.

– A halálból? Hogyan?

Elmondtuk, hogy miképpen ölték meg az oroszok társainkat az erdőben, harminc-harmincöt katonát és civilt. Röviden előadtam, hogyan menekültünk idáig puskaropogások közepette.

– Jöjjenek be a közeli vasúti őrházba! – rendelkezett egy német őrmester.

Alig tudtam újra megindulni, úgy fájt a lábam. Nem is mentem, csak vánszorogtam.

Az őrházban elsősegélyben részesítettek. Bekötötték a hátamon levő sebet, sok gyolcsba csavarták lábamat is és papucst húztak rá.

Társam, akivel idemenekültem, nem kapott egyetlen lövést sem, amin mindenki nagyon elcsodálkozott. De a lába neki is megfájdult, nem a fagyástól, hanem a fáradságtól. Nem is csoda, mert szerinte, aki eléggé ismerte ezt a vidéket, körülbelül hat és fél kilométert menekültünk idáig. Mivel ő az egyik közeli községben lakott, a németek megengedték, hogy hazamenjen. Bakancsot kapott a lábára, majd hazaindult. Többet azóta sem találkoztam vele.

Én két botra támaszkodva elindultam Neszmély felé.

Bementem az első házhoz, elmondtam, ki vagyok és mivel nagyon éhes lettem, ennivalót kértem. Megkínáltak egy csésze meleg borral és zsíros kenyérrel.

A szomszédban levő istállóban megpihentem, felmelegedtem, majd elaludtam. Dél felé arra ébredtem, hogy erősen fáj a lábam.

A két botra támaszkodva elindultam Máráékhoz, akik a község túlsó felében laktak. Annyira fáj a lábam, hogy csak nagyon lassan haladhattam. Sok időbe telt, míg odaértem.

Maráék, kitekintve a házból észrevették jöttömet, elébemsietve karonfogva vezettek a házba.

– Honnan Károly testvér? – kérdezte csodálkozó tekintettel a házigazda látva szálnalmas állapotomat.

– A halál árnyéka völgyéből, Mára testvérem.

– Hogy-hogy? Nem értem!

– Az erdőben az oroszok sortüzet adtak ránk. Sokan voltunk, talán harmincöten is, de csak ketten éltük túl.

– Józsefünkről nem tud? – kérdezte remegve a gazda felesége.

– József elment... Az Úr Jézushoz!... – mutattam felfelé. Az utolsó szót a zokogástól alig tudtam kimondani.

– Jaj, édes gyermekem! Kapott a szívéhez az anya és ájultan esett a mellette álló Sándor fiára.

Azonnal ágyra fektették és időbe telt, míg a szegény asszony visszanyerte eszméletét.

Sírt keservesen az egész család.

Nagysokára erőt véve magamon, vigasztalni kezdtem őket:

– Ne sírjanak drága testvéreim! Az Úr Jézus személyesen jött érte, hogy magával vigye.

– Mit tudsz, hogy halt meg? – kérdezte kisírt szemmel nézve rám a nagyobbik Mára lány, Irma.

– Hallottam utolsó szavait. Soha nem felejttem el!

– Mit mondott, mit mondott? – kérdezték türelmetlenül a többiek is.

– Szó szerint a következőket: „Itt vagyok, Jézusom! Köszönöm, hogy jössz!” – kiáltotta boldogan. Azt is saját szememmel láttam, hogy kitérte karjait, amikor ezeket mondta.

Erre megvigasztalódott az anyán kívül mindenki, aki tovább zokogott.

De ki törölhetné le egy fájó lelkű asszony könnyeit, akinek gyermeke a szívéből szakadt le?!

– József, József, drága gyermekem, bárcsak én haltam volna meg helyetted! Soha nem látlak többé! – kesergett tovább az édesanya.

– Értse meg Mára néni, fia boldogan távozott a mennyei hazába. Viszont látjuk őt az Úr Jézusnál! - vigasztaltam újra.

Vigasztalta a férje is:

– Ne sírj édesanya! Gyermeünk nem szenved többé, mert odaát az Úrnál nincs több fájdalom.

– Hagyjad drága férjem, hadd sírjam ki magam! – És sírt tovább a gyászbaborult asszony.

Mikor aztán az ő sírása is alábbhagyott, az édesapa csendben elővette a Bibliát és csodálatos Igét olvasott fel a Jelenések könyvéből:

„És hallék az égből szöveget, amely ezt mondja nekem: boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg mostantól fogva. Bizony, azt mondja a Lélek, mert megnyugosznak az ő fáradtságuktól...”

Majd könnyes szemmel bár, de mindannyian imádkoztunk, erőt kérve az Úrtól a nehéz próba elhordozásához is.

Az Ige és az ima – ahol maga Krisztus Lelke volt jelen, megvigasztalta csodálatosan az édesanyát is.

*

Délután két óra lehetett már, amikor asztalhoz ültünk, hogy elfogyasszuk az ebédet. Bár az Úr mindenkit megvigasztalt, alig ettünk valamit. Ez volt életünk legrövidebb, legszótlanabb ebédje.

Ebéd után, mivel közben a lábam feje és talpam nagyon felhólyagzott, kegyetlen fájdalmat éreztem.

Most már nemcsak József miatt sírtam, hanem a fájós lábam miatt is,

ha akartam, ha nem. Ágyba fektettek és üzentek a német katonaoorvosnak. Aznap január harmadika volt. Estefelé jött az orvos. A hátamon levő sebet kimosta, felvágta, bekötözte, majd tetanusz elleni injekciót adott. A lábammal nem sokat tehetett, csupán bekötözte és fájdalomcsillapítót adott.

– Ezzel kórházba kell menni! – közölte az orvos.

Ott feküdtem Máraéknál negyedikén is. Irma és Viola felváltva éjjel-nappal az ágyam mellett voltak, mert a láz is gyötört. Igazán hálás lehettem Istennek, hogy az egész család nagyon kedves volt hozzám. Pedig az ő gyászuk nagyobb volt akkor, mint az én testi fájdalmam.

Ötödikén reggel aztán elbúcsúztam Máraéktól, mert egy német százados kocsijával beszállított a komáromi katonakórházba.

Ugyanaznap reggel Mára testvér is néhány falujabelijével és néhány német katonával két gépkocsival elindultak megkeresni a megholtakat. Megtudták ugyanis, hogy az oroszok az erdőből is visszahúzódtak.

Három nap múlva már a győri katonakórházban feküdtem, amikor egy baptista hívő odahozta a hírt, hogy Józsefet más három falujabelijével együtt nagy részvét mellett eltemették.

Engem, mivel az oroszok újra előrenyomultak, hamarosan Győrből is tovább vittek Sopronba. Ott sem maradhattam sokáig: január tizenhetedikén kivittek Magyarországról. Előbb Ausztriába, majd Németországba Passaun át Nürnberg felé olyan területre szállítottak, amelyet később az amerikaiak foglaltak el. Így hát végül is az amerikaiak foglya lettem. De mondhatom, nagyon emberségesen bántak velem.

A gyógyulásom nehéz és hosszadalmas volt. Nem annyira a hátammal volt probléma, hanem fagyott lábammal. A hátamba a golyó ugyanis nem hatolt be mélyen, csupán a közvetlen bőr alatti izomzatot roncsolta meg. Megfagyott lábaimról ellenben a körmeim leestek és időbe telt, míg új körmeim nőttek.

Az amerikaiak minden emberséges bánásmódja mellett is nagyon vágyódtam már haza, Várad mellé.

Boldog voltam, nagyon boldog, amikor egy áprilisi hajnalom berobogott velem az állomásra a nemzetközi expressz... és hosszan-hosszan füttyült az állomásra érkezve.

Mondtam az elején: vidám vonatfütty volt az...

Azt is mondtam már és ezzel befejezem:

Csodálatosan élő és ható volt az az arany Ige, amely, mint Isten legna-

gyobb ajándéka végigkísért megpróbáltatásaimban, haza jött velem, sőt öreg koromban is velem maradt:

„Ez a szegény kiáltott és az Úr meghallgatta
és minden bajából kimentette őt.

AZ ÚR ANGYALA TÁBORT JÁR AZ ŐT FÉLŐK KÖRÜL
és kiszabadítja őket.

Érezték és lássátok meg, hogy jó az Úr!
Boldog az az ember, aki Őbenne bízik.”

Vége

Megjelent:
a Szeretet című erdélyi magyar baptista havilapban,
folytatásokban, az 1993. márciusi, májusi,
júniusi, júliusi, augusztusi és szeptemberi lapszámokban

A tatai m. kir. postafelügyelő jelentése Tata község kiürítéséről, az oroszok általi részleges megszállásról, valamint az életkörülményekről és veszteségekről

Tata, 1945. január 20-25.

Tárgy: Tata község kiürítése, az oroszok által részben történ megszállása, majd az ezt követő nehéz körülmények között történt események, intézkedések, veszteségek, stb. jelentése.

1/-1945

Tekintetes Igazgatóság!

Tisztelettel jelentem, hogy 1944. december 23.-ig a községben elég zavartalan élet folyt és a hivatal működése alig csorbult. Vonat naponta már csak egy volt ebben az időben és több, vonattal már nem rendelkező hivatal ide adta zárlatait továbbítás végett. /:Bánhida, Tatabánya, Felsőgalla, Alsógalla, Környe:/

Az ágyúszó egyre közelebb hallatszott, a lakosság nyugtalankodni kezdett, német és magyar katonai alakulatok elhagyták a községet. A menekülőket nagyban zavarta az egyre rendszeresebbé vált légitámadás részben bombázás, részben légi géppuskázás alakjában és úgy emberben, mint igavonó állatban és épületekben sok kárt okozott.

December 23,-án vonat már nem jött. A németek menekülése lehetetlenné tette az utcai közlekedést, mert zárt sorokban megszakítás nélkül éjjel-nappal nyugat felé vonultak. 24.-én a késő délelőtti órákban súlyos légitámadást kaptunk. Házak megsérültek, sok halott és sebesült volt és a község több

részében tűz keletkezett. A postának a vár előtti tetőtartója és távbeszélő hálózat pillanatok alatt a földön feküdt és súlyos közlekedési akadályt képezett. Mindössze 3 távbeszélő állomás maradt 240 előfizetőből. Megszűnt a villanyvilágítás és a vízszolgáltatás. A postahivatal előtti térségen és környékén foglalt helyet a német nehéz tüzérség és innen éjjel-nappal lőtte az orosz állásokat, melyek a szomszédos községekben, Dunaalmás, Neszmély, Baj, Agostyán, Tarján, Szomód, Dunaszentmiklós stb voltak már. Az oroszok viszonozták a tüzet és Tata u.n. Tóvárosi része nagyon megrongálódott. Állandó gépfegyver és géppisztoly zajában éltünk folytonos aknarobbanás közepette, melyek sok házat felgyújtottak. A lakosság fejvesztetten menekült, de már körül voltunk zárva, az események a vártnál korábban szakadtak ránk és nem igen volt mód az elmenekülésre. Egyeseknek sikerült, de lehet, hogy ezeket baleset érte, mert csak annyit tudunk, hogy elvesztek körünkől és hollétükről ma sem tudunk. Az úttesteket ebben az időben már sűrűn borították orosz és német holttestek, elvétele a polgári lakosság áldozatai. Eltemetésük csak 14 napi érintetlenül hagyás után történt meg, tömegsírban, anyakönyvezés nélkül. Körülbelül 150 hullát néztem meg, de postást nem találtam közöttük.

A hivatal létszámába tartozó alábbi alkalmazottak eltűntek:

Gálos Mária A itme. Talán Sopronba ment.

Rosta József I. o. altiszt. Jelentette, hogy Győrbe akar menni, közben visszajött és közölte, hogy be vagyunk kerítve a kijutás nem sikerült, de azóta nem láttam.

Dr. Csury István főfelügyelő, Szeged 1 volt főnöke.

Ertsey Péter II. o. tiszt.

Wicha Antalné tisztő

Maxits István menekült postamester

Vézi József „

Némedi Árpád „

Németh Miklós üzemi gyakornok. Utóbbi valószínűleg az újabb események miatt Sopronba ment. Ugyanis Tatabánya, Bánhida, Alsógalla, Felsőgalla ma is orosz megállás alatt áll, idehallatszik az ágyuszó és az ellentámadások eddig nem sikerültek. Tatáról ismét tömegesen menekülnek.

December 27.-én néhány órára felhagyott a tüzérségi tűz, az emberek előjöttek és arra való hivatkozással, hogy menekülni óhajtanak, 3 havi illetményeikért valószággal megostromolták a postát. Úgy a személyzetünk, mint a jelentkező illetményalaposoknak kifizettük a 3 havi illetményt, míg

a pénzkészletünk, illetőleg a hadihelyzet engedte. Az ágyúzás ugyanis csak egy rövid időre és addig nem szól, míg a visszamaradt kevésszámú németek a város összes üzleteit, középületeit és az elhagyott magánlakásokat ki nem fosztották. Saját szememmel láttam, amint tigris mintájú hernyótalpas ágyuról német katonák feszítővassal és géppisztollyal leugráltak, feltörték az üzleteket és azok tartalmát az időközben előjött tulajdonosok és járókelők tiltakozása ellenére az ágyú fedélzetére rakták és elvitték. Egy másik német csoport házról-házra járt és összeszedte az írógépeket. Ezt látva, a hivatal írógépét elrejtettem. Az ideérkező német az egész házat átkutatta és mert nem talált írógépet, saját rádiómat és a hivatal riasztási célra szolgáló rádióját elvitte. Röviddel ezután 2 német katona közölte velem, hogy hidakat és fontosabb épületeket és így a postát is aláaknázzák és az utolsó kivonulók után felrobbantják. A hidakat valóban aláaknázták. Közölték, hogyha magánlakásomból a robbantási veszély miatt 2 órán belül elköltözöm, német jármű áll a rendelkezésre. Az volt az érzésem, hogy a járműre felrakott ingóságaimmal majd elmennek. Nem költözök el, csak egynémely értékeesebb dolgot a szomszédokhoz vittem. Színleg megjátszották a felrobbantási előkészületeket, de a robbanás nem következett be. Helyettük újabb alakulat a hivatal erősítő berendezését kereste. Itt ilyen nincs is. S mert nem találta, ezek is magukhoz vettek jelentéktelen felszerelési tárgyakat. Ekkorra már az egész személyzetem szétszéledt. Ketten maradtunk a házmesterrel az épületben. Tűrni kellett a történeteket, mert reguláris német katonaság már nem volt, a magyar csendőrség és katonaság pedig még akkor elmenekült, mikor arra ok igazán nem volt. Természetesen a polgári lakosság csőcseléke is megragadta az alkalmat és fosztogatásba kezdett.

A hivatal értékeesebb dolgait, így pl. a 15 járműtelepi kerékpárt és az értékcikk raktár 8 millió pengős értékcikk letétjét eldugtam, a légo felszerelési tárgyakat a pincébe hordtam és a pincejáratot eltorlaszolással észrevehetetlenné tettem. Mindent elkövettem, hogy a pályaudvari helyiségünkbe is kijussak egy járművel és az ottani felszerelést is behozzam a hivatalba, de ez lehetetlen volt. Az útvonalat lőtték, az oroszok állása már a sínek mögött volt és több tatai házban bent volt az ellenség. Sikerült a főpénztárostól, ki a város szélén lakik, a pénztárkulcsot visszakapni. Rövidesen már az ő házát elérték az oroszok és több napig fogságukban volt.

Tata 2, Bánhida, Felsőgalla, Alsógalla, Vértesszöllös, Tatabánya postahivatalok beszüntették működésüket. Tata 2 és Vértesszöllös értékcikk készleteiket zsákokba rakták és ide adták letétbe. Ezeket is elrejtettem és eddig épségben megvannak.

Tata 2 ma sem működik. Személyzetének egy része a postamesterrel elmenekült, az ittmaradtakat nyilvántartom, hogy szükség esetén rendelkezésre állhassanak.

December 28 és január 2 között szörnyű borzalmakat éltünk át. Minden propaganda ismertetést felülmúl, amit az oroszok műveltek. Részegen /:Baj, Neszmély, Dunaszentmiklós borai:/ ok nélkül lőtték a járókelőket, a férfiakat elhurcolták sáncásásra és holtak elföldelésére, de élelmezésükről nem gondoskodtak és azok erejük fogytával holtan estek össze. Nőket 6 évestől 60 éves korig megalázták és ezt a hozzátartozóknak végig kellett nézni. Minden orosz fertőző nemibeteg! Egy nőnek egy-egy alkalommal 20-30 férfit kell elfogadnia. A velük ellenkezni akarókat lelőtték. Törtek-zúztak, raboltak, gyilkoltak.

Tata 1 posta az úgynevezett tatai városrész vége felé van. Ezt az oroszok 100-200 méterre közelítették meg, így velük nekem közvetlen érintkezésem nem volt. Az ellentámadás kb az épületünk előtt indult, így a fordulta katonai műveletei erősen hatottak. Körülöttünk sok ház kapott erős találatot és keletkeztek tüzek, a posta épülete mindössze néhány ablak és cseréptörést szenvedett. Az udvarra sok szilánk hullott, de alig okozott kárt. Több helyiség menyezete megrepedt.

Mikor január 3-4 táján az ágyúzás kissé alábbhagyott, újabb borzalom várt a községre. A várost mint ellenség foglalta el egy német SS alakulat. Éjjel kitették a békés lakosságot fekhelyéről, törtek-zúztak mindent, ami élelmiszer, érték, vagy berendezési tárgy volt, azt erőszakkal vagy titokban eltulajdonították. A lakosság 80%-a ki van fosztva mindenéből. Az állatokat lelőtték, lisztkészleteket elvitték, a bútorokat feltűzelték, az értékesebb dolgokat elvitték. Ez az alakulat dolgát végezve eltávozott, helyükbe más német alakulatok jöttek és bár ezek némileg enyhébben kezelik a lakosság vagyont, de nagyjában ma is ez a helyzet Tatán, amikor már a közbiztonsági szervek visszatértek. De ezek tehetetlenek az említett jelenségekkel szemben.

A személyzet tagjai, illetőleg hozzátartozó közül a következőket érte bal eset:

Cserny Elemér főtitest lakását míg a család légvédelmi pincében volt, németek kifosztották. Az ez ellen a németeknél felszólaló feleséget egy német tiszt mint nőt támadta erőszakoskodással. Pasztucha Dénes főellenőr, főpénztáros saját háza bombatalálatot kapott, majd légnyomástól sérült, ezután kifosztották, később több napra orosz megszállás alá került. Szükségla-kásba költözött, súlyos idegösszeomlást kapott. Bálint Erzsébet díjnok háza

bombatalálatot kapott. Gimesi Ilona díjnok lakása aknatalálattól szenvedett. Tamás[...] Margit díjnok lakását kifosztották német katonák. Marosi Erzsébet A itme hozzátartozóiból többen meghaltak légitámadás alkalmával, ő maga az esemény hatása alatt idegösszeroppanást kapott. Romlaki István vonalfelügyázót bombatalálalat, majd német kifosztás érte. Most is súlyos betegen fekszik. Havas Sándor I. o. altiszt háza aknatalálattól beomlott, ő maga légnyomást és fején sok sebet kapott. Az irgalmas nővérek vették ápolásba és szükséglakást adtak részére. v. Gubicza Alajos I. o. altiszt míg óvóhelyen volt, az SS alakulat emberei teljesen kifosztották. Elvitték berendezési tárgyait, néhány nappal előtt leölt disznóját, éléskamrájának tartalmát. 20 családos méhészetéből a mézet vitték miután a méheket megölték, a kaptárokat pedig eltűzelték. E művelet közben érkezett meg Gubicza, tiltakozott, segítségért kiáltott, de mellének géppisztolyt szegezve befejezték a rablást. Molnár Gyula I. o. altiszt háza találatot kapott. Idegen házba volt kénytelen átköltözni, közben kifosztották. Pető János I. o. altiszt kétszer kapott bombatalálatot, majd kifosztották a németek. Nagyvárad Ferenc II. o. altiszt lakása kapott bombatalálatot. /:Szemben a postahivatallal:/ Nagy István bevonult II. o. altiszt családjának házában az oroszok garázdálkodtak. Mindenét itthagya elmenekült a család. Szabó Gábor 5 gyermekes II. o. altiszt minden élelmiszerét elrabolták a németek. Dávidházi József II. o. altisztól 550 liter bort loptak. Megtalálta hordóit egy német autón, a parancsnokságnál feljelentést tett, de tulajdonát nem kapta vissza. Háza is megsérült aknatalálattól. Halupka Nándor kis. szolga teljes kibombázást és kifosztást szenvedett. Egy szál ingben menekült meg. A város kérésre szükséglakásban helyezte el. Havas Imre kis. szolga háza összeomlott. Ő maga légnyomástól súlyosan sérült. Mihalcsik János bevonult hb kis szolga családja bombakár miatt fedél nélkül maradt. Az irgalmas nővérek vették pártfogásba. Kende[...] Imre postaszállítót is kifosztották, a postalovakat ellopták többször is, de azok mindig visszajönnek. Hoffmann Ferenc II. o. tiszt lakása kapott kisebb találatot. Cseh Erzsébet A itme az események hatása alatt idegösszeomlást kapott és ma is betegen fekszik.

Sokan a községben öngyilkosok lettek, vagy családirtást követtek el.

A városparancsnokság felkért, hogy a leszakadt drótokat szedjük össze és e célra 100 embert bocsátott rendelkezésre. Ezt kiegészítettem vonalfelügyázókkal, vonalmunkásokkal és postaaltisztekkel. A drótokat behordták a posta udvarára /:jó 2 kocsira valót :/, ezután megjelentek német katonák és nagyrészt elvitték saját céljaikra. A megmaradt készletet később követelték ki. Közben magyar katonaság is erőszakkal elvitt nyugta ellenében

távbeszélő anyagot és készüléket. A távbeszélő előfizetők nagy része elmene-
kült. Lakásaikban betörték a németek és a telefonkészülékeket is elvitték. A
város parancsokságtól 60 leventét kértem és azok segítségével saját embere-
im összeszedték a még meglévő, némely helyen az előfizető által elrejtett ké-
szülékeket. A hivatal zsidó rádió raktárát a németek erőszakkal felnyitatták
és a használható rádió készülékeket mind elvitték, később sokat a használ-
hatatlanokból is. Ez utóbbinál a kiürítés előtt napon a Nyilaskeresztes párt
fegyverrel kényszerített a kiadásra. A megmaradt készülékeket újabb táma-
dás megelőzésére a nedvesebb, kevésbé védett, a rádióra káros padláson rej-
tettük el. A hivatal számadásából a bélyeges anyagból több hónapi készletet
elvittek. Egy köteg 1942-es, a többi 1941-es volt. Talán 5, vagy 6 köteg lett
elvíve. Egy levélhordó pénztárcát is elraboltak. /:Pénz nélkül:/

Hasonló sors érte az adóhivatalt, a járásbírószékhelyt, a főbírói hivatalt, nem-
különböztve a községházat, stb. Ezek bútorainak nagy részét tüzelőfának hasz-
nálták fel. A telekkönyv fontos iratait megsemmisítették és a benne volt vég-
rendeleti letéteket eltűzelték.

A januári telefon és rádió előfizetési díjakat még nem szedték be. Az
előfizetők egy része távol van még, mások ma is a pincében laknak és nem
lehet hozzájuk férni. A rádió előfizetési díjak fizetését megtagadják. Egy hó-
napja nincs villany, rádiót nem lehet hallgatni, de a legtöbb rádió előfizető
készülékét elvitték a németek.

Felterjesztem december 28,-iki óralevelünket, mellyel Tata 1. Bu-Wi 44-
hez szóló saját, Alsógalla, Tatabánya, Felsőgalla, Bánhida származású egye-
sített zárlatokat indította és a járat utközben felvette Tata 2 ugyancsak egye-
sített zárlatát. Ez a hat zárlat vonat hiányában továbbítható nem volt. Miután
azonban a vasút értesítése szerint a vonat beérkezésére remény volt, a 2 já-
ratkísérő azokat a pályaudvari helyiségben őrizte. A pályaudvar személyzet
24 órás szolgálat után reggel kap felváltást. A 2 23,-iki küldöncöt 24.-én reg-
gel felváltotta Visnyovszki Lajos kis. szolgál, társának pedig később kellett
volna érkeznie utána kocsival újabb zárlatokat hozva. Miután 24.én Tatát
a délelőtti órákban bombatámadás érte és az oroszok a pályaudvart eléggé
megközelítették, a pályaudvar épülete több bomba és aknátalálattal kapott, a
zárlatokat őrző Visnyovszki Lajos az idecsatolt jegyzőkönyvi vallomása sze-
rint, józan gondolkodását elvesztve, a zárlatokat a rendelkezésre álló vaslá-
dába nem zárta be, hanem otthagya a pályaudvar helyiségében, a helyiséget
bezárta és hazamenekült. Nevezett jegyzőkönyvi vallomása szerint a rovato-
lónak Bálint Erzsébet díjnoknak jelentette, hogy a zárlatok kint maradtak,

azt azonban már nem jelentette, hogy a zárlatokat nem zárta el. A küldönc szerint a rovatoló őt megnyugtatta, hogy a zárlatok ügyében gondoskodik főnöki intézkedésről. Bálint Erzsébet díjnok, rovatoló nem ismeri el, hogy neki valamit is jelentett volna a küldönc. Ő a zárlatokról nem tudott, mert azokat előző nap nem ő, hanem más rovatoló indította, ő pedig aznap nem indítván nem is gondolt arra, hogy a pályaudvaron zárlatok lehetnek volna. Ilyen körülmények között nem ismeri el, hogy főnöki intézkedést ígért, a főnöknek természetesen nem is jelentette, mert jelentenivalója nem is volt. Körülbelül Visnyovszki járatkísérő visszaérkezésével egy időben kapott Bálint rovatoló tisztviselő értesítés, hogy házuk is bombatalálatot kapott. Lejelentkezés nélkül szintén elhagyta munkahelyét s mert ettől kezdve az utcai közlekedés életveszéllyel járt, hosszú időn át be sem jött a hivatalba. 24.-én reggel tulajdonképpen a helyiellenőrnek kellett volna a zárlatok sorsát keresni és ellenőrizni. A helyiellenőr Hoffmann Ferenc II. o. tiszt azonban a hadiesemények miatt már be sem jött, mert az utcai közlekedés az állandó tűz alatt tartás miatt nem volt lehetséges. A hivatal személyzete teljesen szétszéledt. Menekült, vagy menekülést kísérelt meg. Be voltunk kerítve. Többen ekkor már bombatalálatot kaptak, sebesültek. Ilyen körülmények között e naptól kezdve már csak a hivatalvezetés és a házmester maradtak az épületben. Mi egy darabig az ittlévő értékek eldugásával foglalkoztunk, vagy saját értékeinket mentettük, mert a hivatalt fel akarták robbantani, végül pedig, mert a magam részéről nem akarván orosz fogságba kerülni, szintén a menekülést kíséreltem meg, de a város körülfűzése miatt ez már nem volt lehetséges. Az állandó gyalogsági és tűzérségi tűz miatt le kellett menni a pincébe. Itt éltünk napokon át és csak néha néztünk fel, mikor gyanús neszt hallottunk és a hivatalba töröket amennyire lehetett visszatartottuk, vagy jobb belátásra birtuk.

Csak január 6.-án kínálkozott mód kijutni a pályaudvarra, melyre egy német járművet kaptunk. A hat zárlat kifosztva feküdt a helyiségben. A zsákokat oldalt felvágták, levéltartalmunkból 17 ajánlottlevél, értéktartalmából egy értéklevél és egy betét hiányzott. A csendőrségen ismeretlen tettes ellen feljelentést tettem. Ennek másolatát felterjesztem. A bűnjelek itt letétben.

Az eseményt a hadihelyzettel összefüggőnek kell minősítenem. A kisegítőszolga vallomása szerint tudta, hogy a pályaudvari helyiség elhagyása esetén a zárlatokat vasládába kell tenni. Nagyfokú félelemérzetében erről megfélekedezett és jelentést a hivatalvezetőnek nem tett. Ha azonban jelentést tett volna, már akkor sem lett volna módomban január 6 előtt odajutni.

Az otthagytott értékekről nem tudtam ugyan, a kijutást a pályaudvarra többször megkíséreltem, de az nem sikerült, mert belesett a hadiövezetbe. Csendőrség, katonaság, vasút, telefonon már nem jelentkezett, intézkedni nem lehetett. Vitéz Könczöl ezredessel találkoztam indulóban a postától a vasút felé, ő közölte, hogy az úttesten hullák fekszenek, aknák röpködnek, életveszélyes a föld felett maradni. A küldönc nem hozhatta haza a hátán a zárlatokat, mert azok a közönséges anyagtól tömöttek voltak. És nem tudhatta, melyikben van érték, mert Tata pályaudvaron óralevélkezelés van elrendelve és a(z) rovatlapok a zsákon belül vannak elhelyezve. A pályaudvari vasláda zárját is eltörték. A vasládába való behelyezés esetén is hozzáfértek volna, amilyen állapotok voltak. A hivatalba való behozás esetén is ki lett volna téve a lopás, vagy rablás veszélyének, mert német katonaság a hivatalt többször átkutatta, felnyitattott szekrényeket és azt vitt el, amit akart.

Ebben az időben a magam részéről a saját meneküléssel foglalkoztam és a család megmentésén. Már alig volt valaki a városban és nem akartam orosz fogságba jutni, hallván az elmúlt napokban a már megszállt szomszéd helyiségek híreit, amiket ismertettem jelentésem elején, hogy mit művelnek az oroszok. S ha elmenekülésem sikerült volna, a hivatalban lévő 8 millió pengős bélyegkészlet, a főpénztár többszázézes értéke, a bútorzat és egyéb felszerelés mind elveszett volna, melyeket megőriztem és megvédtem, szemben a helybeli többi hivatalokkal, melyek őrizetlenül maradván, csak a négy fal maradt meg.

A pályaudvaron lévő értékekről nem tudtam, mert arról nekem senki jelentést nem tett, de ettől függetlenül az ott lévő felszerelések megmentése érdekében oda ki akartam jutni, ez azonban már nem sikerült és nem sikerült volna akkor sem, ha a zárlatok otthagyasáról idejében értesültem volna. Mert bár azután még volt egy-két vonat, de a pályaudvar és hivatalom közt lévő 4 kilométeres útvonal tűz alatt állott.

Jelenleg Tata 2 helyett is működöm és hivatalom a táboriposta igazgatóság rendeletére egyuttal mint 935 számú hadtáppostahivatal is működik.

A tőlünk 10 kilométerre lévő Bánhida, Tatabánya, Felsőgalla, Alsógalla még orosz kézen van. Emiatt a helyzet nyugtalan. Víz, villany nincs. Üzletek zárva. Áru semmi sem kapható. Az élelmiszer ellátás hiánya leírhatatlan nélkülözést kíván a kifosztott lakosságtól. Tüzelőanyagunk és világítóanyagunk már csak néhány napra van a legnagyobb takarékoság mellett is. Emiatt átmenetileg korlátoztuk a felvételi szolgálatot. De ez semmi zavart nem csinál. A város kihalt, teljesen élettelen és még gyakori az ágyúszó és légítámadás.

A távbeszélő szolgálatot éjjel-nappal fenntartjuk. Jelentésem megtételétől kezdve naponta egy vonatunk van, mellyel levélzárlatot kapunk és küldünk Komárommal való viszonylatban. Hetenkint háromszor Celldömölkre indítunk a magyar táboriposta útján zárlatot. Interurbán vonalunk egy sincsen. 240 telefon előfizetőből 20 él és előreláthatólag több állomásunk hónapokig nem lehet, mert a hálózat teljesen szét van bombázva.

A forgalom helyreállítása érdekében mindent elkövetünk, ez azonban igen nehezen megy, mert a megtépázott, kifosztott községben igen kezdetleges állapotok vannak.

A hivatal és udvar egy részét német katonaság lefoglalta. Ez ellen nem lehetett semmit sem tenni, mert a sok összelőtt tatai ház következtében minden középületet igénybevettek.

Igazgatóságtól 3-4 hete semmi írást nem kaptunk. Futár útján a hadtestparancsnokság, főispán és kormánybiztosság adtak utasításokat.

Kérek utasítást, hogy Horváth Gizella kiadó, Tata 2 volt helyettes postamesterének átadhatom e a hivatalt, illetőleg az ittlévő értékciikk készletet, melyet az elmenekülő postamester ide adott. Nagy László menekült postamester, ki Tata 1 állományában van, szintén átvehetné. Utóbbi jobb lenne, mert a mai helyzetben a női vezetés itt nem alkalmas.

Ugyancsak ittjárt Varga Elemérné menekült bicskei kiadó, ki szívesen átvenné Vérteszöllős hivatalt, ha az oroszok által a napokban várhatólag az felszabadulna.

A P.R.T. 54.-ik száma óta nem kaptunk példányt. Kérem ezek pótlására az igazgatóság szíves intézkedését.

Az üzemianyag veszteségek összeállítása még tart. Naponta változik a helyzet, így még végleges megállapítás nem tehető. A komáromi építési osztályvezető már itt volt, személyesen előadtam a helyzetet és azokat meg is szemlélte.

Egy német kábelszerelőt sikerült szerezni, aki a légkabelünket már 3 helyen megfoltozta, de a(z) még nem üzemképes, mert több helyen elszakadt még most is. Nehéz a helyzet a kidőlt oszlopokkal is. Alig van nap, hogy ne döntsenek a száguldó tankok oszlopot és ilyenkor villamos és postai vezetékek összekeverednek.

Jelentésem késett, mert jegyzeteim alapján annak letisztázása nagy nehézségekbe ütközött. Ép ezért 18.-án egy német táboriposta útján küldtem rövid jelentést, jelezvén, hogy részletes jelentés később jön. Fütetlen, vagy nagy hideg esetén némileg enyhített szobában, kabátban dolgozunk, betört

ablak mellett. Csak a nappali fény mellett lehet dolgozni, mert világításunk nincs, a meglévő készlettel a távbeszélő központ éjjeli szolgálatára kell takarékoskodni.

Intézeti orvosunk elmenekült. 2 orvos van a községben, ezek pedig el vannak foglalva a környékbeli az oroszok által nemibeteggé tettek gyógykezelésével.

Gyógyszer sem kapható, mert egyik patikát kibombázták, a másik be rendezés alatt volt mint új patika, mikor ezek az állapotok bekövetkeztek, a harmadik mint egyedüli alig tud már valamit nyújtani.

Időm egy részét a személyzet közellátásának intézményes segítyezésére kell fordítanom. Kenyér sem kapható már. Kétségbeejtő mi lesz, ha valami hatósági segítség nem érkezik. Mindenki mindenből ki van fosztva.

Ilyen körülmények között a szolgálat ellátása is nehéz. A személyzet egy része eltűnt, másrésze beteg, jelentésemben leírtam hányan áldozatai a felszínre jött nehéz körülményekben, a megmaradtak hidegben, éhesen sok teljesítményt tudnak adni, mikor tele vannak családi, élelmezési, fűtési gondokkal.

Emellett Tatán új menekülési láz van. Mert iroda működik, mely Németországba való áttelepülésre dolgozik és a különböző hivatalok is foglalkoznak ezzel. Adott körülmények között az ellenséges propaganda jó talajra talált.

Ha az Igazgatóságnak sürgős közölni valója van, kérem Tata helyett azt Komárom 1 hivatallal közölni. A késő esti órákban német katonai vonalon módom van Komáromot megkérdezni, nincs e utasítás számomra.

Ha kiküldött jönne Tatára, itt tartózkodása idejére hozzon élelmiszert magával, mert helyben egy darab kenyeret sem fog kapni tudni. Vendéglők, üzletek zárva és magánházakban sem lehet élelmiszert kapni.

Nagy baj, hogy a hivatal főpénztárosa nyugdíjazását kéri. Egyik fia tragikus körülmények között meghalt, másik aknatalálatot kapott és súlyosan sebesült, háza egy élet megtakarított és megkoplalt pénzéből, ugyszolván semmivé vált és szükségalakásban testileg-lelkileg meggyötörve nem képes ellátni tisztét. Megkísértem és átadtam a pénztárt Könczei László főellenőr, menekült kézdivásárhelyi főpénztárosnak. Pár nap mulva, szolgálat közben légítamadást kaptunk, nyitva hagyott mindent, elmenekült és 2 napig nem tudtam még csak megtalálni sem. Kérésemre a régi főpénztáros visszavette megbízatását, míg más megoldás nem kínálkozik. Tudniillik még rajtuk kívül lévő néhány férfi tisztviselőm hasonló ideges, félelmi érzésekkel telt,

a mai helyzetben pedig nőnek nem adhatom a pénztárt, ilyen alkalmas személyem nincs is.

Általában gyakori a betegjelentés, azok nagy része idegtünet. Épp most orvos nélkül állunk.

m. kir. postafelügyelői hivatal

Forrás:
Tatabánya a II. világháborúban
Dokumentumok és tanulmányok
Tatabányai Levéltári Füzetek 9.
Tatabánya 2006
Szerkesztette: Dr. Ravasz Éva
Kiadja: Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára
Felelős kiadó: Dr. Ravasz Éva

(Győr-Moson Sopron megye Soproni Levéltára,
Soproni Postaigazgatóság iratai)

Dobroszláv József: Visszaemlékezés a II. világháború Tatán átélt utolsó hónapjaira (1944 őszétől - 1945 tavaszáig)

Budapest, 2015. december hó

Dobroszláv József 1932-ben született Felsőgallán. Édesapja Dobroszláv Lajos Munkácsy-díjas festőművész volt. József édesapjától tanult festészetet. Mivel nem tudott azonosulni az 1950-es évek elején a képzőművészetet is uraló szocreál témákkal és stílussal, így a Képzőművészeti Főiskola helyett a Műegyetem építészmérnöki karát választotta. A diploma megszerzése után, 1956-ban mérnökként helyezkedett el. A festészetet azonban sem az egyetemi évek alatt, sem később nem adta fel. Számtalan egyéni és csoportos kiállításon szerepeltek a művei – Magyarországon és külföldön egyaránt. Munkásságát hagyományos akvarelltechnikával festett realista szemléletű, természetelvű táj- és városképek jellemezték. 2017-ben hunyt el Budapesten.

„Amikor 1920. június 4-én bekövetkezett Magyarország tragédiája, a gyalázatos Trianon, édesapám azonnal repatriált (korabeli szóhasználat, jelentése: visszatért a hazába), és Temesvárról Budapestre költözött. Itt kezdte meg felsőfokú tanulmányait a magyar Képzőművészeti Főiskolán. 1925-ben kapta meg a rajztanári oklevelét. Egy újsághirdetés alapján Felsőgallán (ma Tatabánya) talált rajztanári állást, az ottani Polgári Iskolában. 1925 szeptemberében kezdte meg rajztanári munkáját. 1942-ig tanított a Polgári Iskolában. 1941-ben a tatai Piarista Gimnázium rajztanára Hessky Iván, fertőző betegsége miatt nem taníthatott tovább. A megüresedett állást édesapám töltötte be. 1942 szeptemberében kezdett tanítani rajzot a Piarista Gimnáziumban. 1942 szeptemberétől 1943 júniusáig minden tanítási napon vonattal utazott Tatára, majd délután ugyancsak vonattal vissza Felsőgallára. Hiszen a család Felsőgallán lakott. 1943 májusában a Magyar Királyi Közalapítvány édesapámnak kiutalta a Tatán üresen álló Vaszary villát, Vaszary János festőművész hagyatékát. Családunk 1943 nyár közepén költözött Tatára a Vaszary villába. A romantikus hangulatú, háromszintes épületet és az azt körülvevő, dús növényzettel kialakított parkot a család nagyon megszerette, megszokta

és élvezettel használta. Az 1943-as év tehát sok örömet hozott a családnak. Az év karácsonya is felejthetetlen melegségben telt el.

Eljött az 1944-es év, amely félelmet, szomorúságot hozott számunkra.

1944. március 19-én Németország megszállta Magyarországot, hogy megakadályozza Magyarország esetleges kilépését a Tengelyhatalmak koalíciójából (lásd 1943-as olaszországi esetet). 1944. április első napjaiban az angolszász légierő repülőgépei megkezdték Magyarország bombázását. Az első célpont Budapest volt, hadiüzemeivel, olajfinomítóival, és vasúti pályaudvaraival együtt. Azután hamarosan következtek a vidéki városok: Győr, Székesfehérvár, Almásfüzitő, Szőny, Szolnok, Debrecen, Miskolc, Szeged stb. Voltak napok, amikor a szövetségesek hatalmas kötelékei nem bombázták hazánkat, csak átrepültek felettünk dél-délkelet-németországi célpontok bombázására. A borús napok kivételével a nyár minden napján volt légiriadó Tatán. 1944 augusztus végén Románia fegyverszünetet kötött Moszkvával és nemcsak kilépett a háborúból, hanem azonnal hadat üzent Németországnak és hátba támadta a német-magyar csapatokat. Az oroszok elkerülve a Keleti-Kárpátokat, a Déli Havasalföldön törtek nyugati irányba Belgrád felé, a Déli-Kárpátok hágoín átkelve (Békás és Ojtozi-szoros stb.) pedig Magyarország felé. 1944. szeptember 8-án már Magyarország területén folytak az elhárító harcok. Az oroszokat a német-magyar csapatok nem tudták megállítani, így a déli front rohamosan közeledett az ország közepe felé. 1944. október közepén kudarcba fulladt Magyarország háborúból való kilépési kísérlete. A Kormányzó Urat családjával és szűk környezetével együtt a németek Bajorországba vitték, és Weilheim nevű városban házi őrizetben tartották a háború végéig. November közepe táján az oroszok Pécs magasságában átkeltek a Dunán. Ezzel a harcok már a Dunántúlon folytak tovább. December elején az orosz csapatok Budapest előterében voltak. Ugyanakkor Budapestet kelet-északkeleti irányból is orosz előretörés fenyegette. Nyilvánvaló lett a német-magyar hadvezetés számára, hogy a szovjetek célja Budapest bekerítése volt. Napok múlva ez be is következett. 1944. december 25-én az orosz gyűrű bezárult Budapest körül. Az oroszok nyugati irányú előretörése függetlenül Budapest körülrzésától tovább folytatódott. A Duna mentén húzódnó ún. „bécsi” frontvonalon át az orosz csapatok Dorog, Tokod, Tát, Nyergesújfalu, Lábatlanon átrobogva, illetve elfoglalása után valószínűleg Süttőnél délre fordultak és betörve a Gerecse hegységbe Bikolpusztán, Tardosbányán át közeledtek Agostyánhoz. De déli irányból is közeledtek. Bicske elfoglalása után már Tatabánya elvesztésének lehetősége került előtérbe.

A német hadvezetés nem tudta kideríteni, felfedni, hogy Tata városát keleti vagy déli irányból fogják az oroszok megközelíteni.

Karácsony napján orosz repülőgépek alacsony támadást intéztek Tóváros majd Tata és ismét Tóváros ellen. A Vaszary villába több szomszéd család kérte, hogy itt vészjelje át a bombázásokat. Szüleim persze beengedték az alagsorba ezeket a családokat. Velünk együtt kb. 12-18 fő zsúfolódott össze a villa alagsori konyhájába és folyosóján. Gépzúgás bombarobbanás következett, aztán csend lett. Többen kimentünk az udvarra és láttuk a bombacsapódások helyét. A Művész-köz felőli oldalon csapódott be valószínűleg 2 vagy 3 kisméretű bomba. A kár kerítésekben keletkezett, és az utcai villanyvezetékekben. De ennél tragikusabb volt a Szent Imre herceg utcai ház telitalálata. A ház helyén csak romok, téglahalmazok, fedélszék maradványok és Imeli Sárrika testmaradványai voltak, amiket a síró édesapja és édesapám szedegettek össze egy konyhai edénybe. Sárrika a húgom osztálytársa volt. A robbanás leszakította a koponyájáról a fejbőrt hajastól, a két lába térdtől a lábfejig szorosan egymás mellett. A támadás előtt ugyanis átkiabált a Boros nénihez, hogy nagyon fél, bebújik az ágyuk alá. Borzalmas élmény volt, saját szememmel láttam mindezt.

Kb. 2 és fél óra múlva Édesapám, húgom és én kannákkal a kezünkben elindultunk az általunk „kiskútnak” keresztelt forráshoz ivóvízért. A kerti kút vize ugyanis sárga színe miatt ihatatlan volt. A kiskút az Agostyáni úton volt, a vasúti sorompó felé. Egy teremtett lélek sem járt az utcákon. Az Agostyáni út és a temető felé vezető utca kereszteződésében egy német fegyveres katonára állt. Lábánál szép rendben egymásra helyezett ágyúgránátok heverték a deres fűben. Ebből egyértelművé vált számunkra, hogy az oroszok Agostyán felől fognak jönni. Sietve teletöltöttük az ivóvízes kannákat és csendben elindultunk haza. A német katonára egykedvűen végigmért minket. Baj nélkül értük el a Vaszary villát. Valami csirkét ettünk, megbeszéltük a déli bombatámadást, Édesapám és néhány felnőtt a konyha két felső ablakához a hetekkel korábban vásárolt akácfa rönköket támasztott a konyhaablakok elé, 2-3 sorban, sűrűn egymás mellé téve farönköket. Aztán, mivel már lassan alkonyodott és kint hideg, fagyos volt az idő, behúzódtunk az alagsorba. Kb. 4 órára már kezdett sötétedni. Az ajtókat bezártuk. Mire egészen besötétedett elcsendesedtek az emberek a gyerekekkel együtt. Aztán mindenki félhangosan imádkozott, végül elcsendesedett a suttogás is. Teljes sötétség - teljes csend. Vártuk, hogy milyen lesz, amikor a front a villa közelébe ér. Eloltottuk a két petróleumlámpát, és aki csak tudott aludni kezdett. Közben késő este,

9-10 óra lett. Ekkor a néma csendben egy rövid géppisztolysorozatot hallottunk az udvar felől. Majd eszméletlen fegyverropogás következett és néhány nagy robbanás (kézigránátok). Tudtuk, hogy a felderítő orosz előőrs és a német utóvéd katonák között tört ki a harc. A gyalogsági fegyverropogásba egyszerre csak lánctalpak csikorgása és ágyúlövések robaja keveredett. A német tankok jöttek segíteni gyalogos bajtársaiknak. A német tankok ágyútüze megállította az oroszok előretörési kísérleteit. Mintegy 1-1,5 órán át tartott ez a német ágyúzás, aztán csend következett. De ez sem tartott egy óránál tovább, ugyanis az oroszok kezdték el ágyútűzzel (?) vagy aknavetőkkel (?) lőni a várost. Néhány távolabbi robbanás után egyszer csak egy félelmetes erejű detonáció következett be. Lőpor füst, üvegcsörömpölés, sikoltozás. A villa északi oldalán levő házfelügyelői lakásba csapódott be egy lövedék. Mindenki az alagsor közepén levő széles folyosóra rohant. Előkerült 2 petróleumlámpa. A kitört ablaküvegek helyére vastag szőnyeget szegezünk a hideg és az elsötétítés miatt. Sérülés nem történt. Az orosz belövések egy óra múlva megszűntek, ismét csend lett reggelig.

December 26-án reggel a négytagú Deák család egy bádogdobozból vizet hintett mindenkire, állítólag lourdes-i víz volt. Elköszöntek mindannyiunktól és közölték, hogy elhagyják a Vaszary villát és gyalog elindulnak nyugat felé. Eleggük lett a kétnapos halálfélelemből. Elmentek. A következő napok, egészen december 31-ig, ugyanúgy teltek, ahogy fentebb leírtam: lövöldözés, géppisztoly és egyéb fegyverek robbantásai, kis tűzszünetekkel.

1944. december 27. és december 31. között tovább folytatódtak a harcok Tóváros térségében. Géppisztoly, géppuska sorozatok, orosz aknabecsapódások, német tankok ágyútüze, kézigránátok robbanásai. Ezekben a napokban, az éjszaka közepén, két alkalommal dörömböltek a bejárati ajtónkon, a földszinten. Édesapám és a házmester, Rusznyák bácsi felmentek, hogy ajtót nyissanak. Addigra azonban már senki sem volt az ajtó előtt. Egy nappal ezután, délelőtt dörömböltek az udvari ajtón. Édesapám és a házmester, akinek egyik lába múláb volt, mert az I. világháborúban elvesztette a másik lábát, majd orosz hadifogságba került, ahol megtanult egy kicsit oroszul, felsiettek. Egy szerzetes testvér és egy kapucinus atya állt az ajtóban, aki Rudolf páter volt. Közölte, hogy vasárnap lévén eljött, hogy lakásunkban szentmisét mutasson be. Örömmel fogadtuk őket. Édesanyám hófehér abroszt terített a konyhaasztalra, az volt az oltár. Persze nagyon lerövidítették a szentmisét. Úrfelmutatás után a mi családuink mindegyik tagja áldozott. Ekkor süvítő hangok, majd hatalmas robbanássorozatot hallottunk. Többen a felnőttek

közül azt állították, hogy a sztalinorgona belövés volt. Rudolf atya és kísérője gyorsan összepakolták a szentmisére magukkal hozott dolgokat és visszaindultak a kapucinus rendházba. Baj nélkül visszaértek. Ekkor már délután két óra lehetett. A nap hátralevő óráiban ismét kitört a lövöldözés, és az aknavetők tüze. Mindez kb. este 10 óráig tartott.

30-án délelőtt ismét dörömbölésre riadtunk. Na, most biztosan itt vannak az oroszok. A dörömbölésre édesapám és Rusznyák bácsi felmentek a földszintre, hogy kinyissák az ajtót. A bejárat előtt az udvaron három német Wehrmacht- katona állt. Mindhármuk nyakában géppisztoly, a jobb- és baloldali mellükön vászon tartóban 3-3 tartalék géppisztoly tár, vezetőjük mellén távcső is volt. Édesapám németül köszöntötte őket.

Barátságosan válaszoltak. Édesapám németül kérdezte, hogy hol vannak az oroszok? A járőr parancsnoka visszakérdezett. „Önök idevalósiak, vagy menekültek?” Apám válasza: „Idevalósiak vagyunk.” „Akkor hát tudják, hol van a vasúti fővonal. Nos, ott vannak az oroszok, a vasútnál a front első vonala.” Ahogy befejezte mondatát, egy süvítés, és hatalmas aknarobbanás a mai Művész-köz közepén. Mindenki berohant a lépcső előterébe illetve le az alagsorba. Az egyik fiatal német nyöszörögni kezdett, köpenye ujjából pedig vér csepegett a lépcsőházi pihenő padlójára és a lejárati lépcsőfokra. Fegyverét letette, másik két baj társa segített levetkőztetni őt. Amikor katonaingét is levették róla, a bal karjából spriccelt a vére a csuklójánál. Egy aknaszilánk az ütőerét vágta el. Édesanyámtól egy nagyobb rongyot kértek. A két bajtárs szorítókötéssel elállította az ütőere vérzését, rásegítették a ruháit, nyakába tették géppisztolyát, felkötötték a bal karját és a katona sebesülten, egyedül, gyalog elindult a város belsejébe, valószínűleg a kapucinusok Szerafikum épületébe. Itt ugyanis az ősz óta egy katonakórház volt berendezve. A másik két német katona lehangoltan elkészönt és csendben eltávoztak tovább harcolni.

1944. Szilveszter napján is folyt a lövöldözés, aknázás, de éjjel megszűnt a harci zaj.

1945. január 1-én reggel teljes csendre ébredtünk. Harci zaj nélkül telt az egész nap. Este 10 tájában azonban hirtelen hatalmas robajjal kezdődött újra az ágyúzás. Csak később derült ki számunkra, hogy a „Konrád” fedőnevű hadművelet kezdetét bevezető pergőtűz volt ez, ami 2-2 és fél órán át tartott. Félelmetes volt az ágyúgránátok 20 másodpercenkénti detonációját hallani! Mindenki azt gondolta magában, hogy mindannyian meg fogunk halni. Félhangosan imádkozott felnőtt és gyerek egyformán. Összerezzentünk, mert

találatot kaptunk. Hallottuk a fentről lezuhanó törmelék zaját. Azt hittük, hogy romok alá vagyunk temetve. Kiderült, hogy a kémény tető feletti része kapott telitalálatot, és a kéménykürtőben zuhant le a törmelék. Amikor megszűnt az ágyúzás csak tankok dübörgése, motorzaj volt hallható, de hajnal felé ez is megszűnt. Ezen az éjszakán alig aludt valaki.

Január 2-án reggel, amikor már világos lett, édesanyám átosont a folyosóról nyíló mosókonyhába és félrehúzva az elsötétítő akármit, kinézett az alagsori ablakon. Felkiáltott: „Jaj, hála a jó Istennek, vége a háborúnak, itt vannak az oroszok!” Jól emlékszem, pontosan ezt kiáltotta. Felnőtt és gyerek, mindenki talpra ugrott és tódult felfelé a lépcsőkön. Én az elsők között voltam! Az udvarra kilépve óriási meglepetés ért mindenkit. Dehogy az oroszok, Waffen SS németkatonák nyüzsgöttek az udvaron és a parkban. Édesanyám csak azt látta a mosókonyha ablakából, hogy egy katonai autó gördül az ablakhoz. Ezt vélte oroszoknak. Legalább 30-40 katona, néhány fél lánctalpas harcjármű (SdKfz 251= Sonderkraftfahrzeug 251= 251 típusú harcjármű), néhány személy- és teherautó is leparkolt a telkünkön. Egyszer csak lejött hozzánk egy SS katona és tökéletes magyarsággal kezdett beszélni hozzánk. Elmondta, hogy ő egy bácskai német (sváb) származású, Temesvár melletti faluból származik, felesége és két tizenéves kislánya van, persze már orosz megszállás alatt. De nem sokáig, mert megindult ez a nagy német támadás, ami az oroszokat a Kárpátokig fogja visszaszorítani, persze közben Budapestet is felszabadítják. Elmondta még, hogy őket (a 4-dik SS Páncélos hadtestet), 20 hadosztályt - Varsónál 1944. december 25-én bevagonírozták és vasúton Komáromba szállították. December 31-én innen „saját tengelyen” (katonai szakkifejezés) indultak Tatára. Január 1-én délre az egész alakulat beérkezett városunkba, feltöltötték készleteiket, így indult meg az elsejei tüzérségi előkészítés a nagy támadásra. Édesapám elmondta neki, hogy ő rajztanár a Tattai Gimnáziumban, bemutatta neki családjukat. Ekkorra már a Karácsony napján hozzánk jött szomszéd családok mind hazamentek. Az SS katona ezután fényképeket mutatott feleségéről és két fiacskájáról, kérésre megmutatta kívül tereptarka, belül fehér bélésű katonazubbonyát, majd elbúcsúzott, mert az egész udvaron levő alakulat szedelőzködni kezdett, indultak tovább a front irányába. Ez ekkor már a Gerecse-hegység közepe táján, Tarjánon túl harcolt az oroszokkal. Az egyik fél lánctalpas páncélgépkocsiba kezdtek beszállni a páncélgránátos katonák és Édesanyámnak sikerült az egyik német katonától visszaszereznie 4-5 díszpárnát, melyeket ő hímzett, amikor velünk várandós volt. A harci alakulat kb. 2-3 között elvonult, egyetlen német

katona sem maradt a házunkban. Végre egyedül maradt a kis családnk. A harci zajok is szinte pillanatok alatt a múltba mosódtak. De a békés nyugalom nem tartott sokáig, hiszen a háború folyt tovább.

1945. január 3-án egyedül maradtunk a Vaszary villában és a hó végéig félelmek nélkül éltünk. De már másnap délelött újabb SS katonák jöttek, szállást kérve és persze kapva. Ezek a katonák is csak 1-2 éjszakát aludtak a felső szobákban, aztán elmentek az egyre távolodó frontra. Édesapámnak január első hetében közmunkára kellett mennie az Újhegyre, halottakat eltemetni és lövészárkokat ásni. A katonai behívások miatt csak nagyon kevés férfi volt Tatán, akiket ilyen célra igénybe lehetett venni. Édesanyám egyik szomszédasszonytól kapott 4-5 dkg élesztőt, amit egyébként sehol sem lehetett venni, mert hiánycikk volt, sok egyéb cikkel együtt. így tudott kenyértésztát dagasztani és keltetni. A nyers kenyértésztát két szakajtóba téve, az Agostyáni út elején levő Börzsei pékségbe vittük, hogy kemencében megsüssék. A két darab egyenként másfél kilós friss kenyér fedezte a család egy heti szükségletét.

Január utolsó vagy utolsó előtti napján, este 10 óra táján, repülőgép motorzúgásra figyeltünk fel. Majd két nagy detonáció következett. Egyértelmű volt, hogy egy orosz gép bombázta Tóvárost. Másnap délelött elsétáltam az Eszterházy utcáig, ahol láttam az előző esti bombázás helyszínét a mozi előtt. Az előző esti mozielőadásról tódult ki a nézők tömege, köztük sok magyar és német katonával. A katonák nem törődtek a repülőgépzúgással, cigarettára gyújtottak, zseblámpával világítottak. Az orosz gép pilótája észrevette a fényeket, azok felé fordult és ledobott két darab légiaknát. 25-30 ember a helyszínen meghalt és sokan megsebesültek. Ezek a késő esti orosz berepülések napokon át ismétlődtek a bombázással együtt. A harmadik estén az Agostyáni úton óvodaépület kőkerítését érte telitalálat. Másnap délelött, éppen kenyeret vittünk a pékségbe és megláttuk a lebombázott kerítés terméskő romjait. A kőhalmaz egyik fele az óvoda udvarán, másik fele az úttesten feküdt. Az óvodaudvar közepén két koporsó volt felállítva, német vaskeresztes fekete leplekkel letakarva. A koporsókban a két estével korábbi, a mozinál történt bombázáskor meghalt magas rangú német katonatisztek holttesteik voltak. A következő estéken az oroszok folytatták bombatámadásaikat, ismétlődtek, a bombabecsapódások azonban egyre közelebb voltak a Vaszary villához. Csak napokkal később jöttünk rá, hogy mit akartak eltalálni az oroszok? Hát, a szomszéd utca sarkán a Borosék nagy családi házát,

melyben német katonai parancsnokság volt. Még egy esti bombázás következett, már a Vaszary villa melletti telken, kb. 40 méterre a házunktól. Szüleim a félelemtől és a kevés alvástól fáradtan megoldást kerestek. Megtudták, hogy a karácsony utáni harcok idején a kapucinus rendház főnöke, P. Hartványi János atya megengedte 10-15, a rendház közelében lakó családnak, hogy a rendház pincéjében tölthessék az éjszakát. Édesapám felkereste János atyát és elmondta a mi problémánkat. János atya készséggel felajánlotta Édesapámnak, hogy a mi családnk is beköltözhet éjszakára a rendház pincéjébe. A pincébe való „bevonulásunk” másnap megtörtént. Ettől kezdve, az alkonyat kezdetén mind a hatan besétáltunk a kapucinusok pincéjébe, reggel pedig elhagytuk a pincét és hazajöttünk. Kivéve Édesapánkat, aki reggel 8-ra a város községházájára ment dolgozni. Miskolczi László főjegyző úr ugyanis a községházán adminisztratív munkára alkalmazta őt, hétköznapiakon 6 óra munka, amiért némi fizetést, és ami még fontosabb, hivatalos igazolványt kapott. így nem kellett bevonulnia katonának, hanem velünk maradhatott. Február közepén egy magyar állatorvos főhadnagy és legénye költözött a villa emeleti szobájába, ahol március 18-ig laktak.

A rendház pincéjében barátságos és békés hangulat uralkodott. Az ott meghúzódó családok közül csak a következőkre emlékszem: a négytagú Fogarasi családra, a kéttagú Diósy családra, a háromtagú Vesztergomi családra illetve Kaptay Adél nénire és Soóky István énektanár úrra. Bár a pincében levő összes felnőttet ismertük, a neveket nem tudtam megjegyezni.

A következő kapucinus atyákra emlékszem: János atya, Bertalan atya, Aurél atya, Nándor atya, Rudolf atya, Kornél atya, Ügod atya, Ágoston atya. A nem felszentelt, csak szerzetesi fogadalmat tett ún. Laikus testvérek közül, csak az Ivó testvér neve jut eszembe, s bár legalább hatan, nyolcan voltak, a többi testvér nevére egyáltalán nem emlékszem. A kapucinus atyák fele éjszakára a cellájában maradt és csak a másik fele jött a pincébe éjszakára, a pince végén egy vastag függönnyel elkülönített pincerészbe. Nekik volt a pincében egy rádiójuk, abból értesültek a külvilág eseményeiről. Rádiójuk híreiből tudtuk meg, hogy a budapesti védősereg kitört a Várból, Budapest elesett, a kitörő csapatok és a civilek óriási veszteségeket szenvedtek. Azt is megtudtuk, hogy csak 750 német katona érte el a német vonalakat, a többi, mintegy 20000 katona meghalt vagy fogságba esett.

Közeledett a tavasz és közeledett Tatatóvároshoz ismét a front.

Elérkezett március 18-a vasárnapja. Én a reggel fél 9-es diákmisére mentem a Piarista Rendház kápolnájába, a család többi tagja a Kapucinus templomba.

Mise után néhány tóvárosi osztálytársammal együtt siettünk haza, mert bár borús volt az ég, a felhők fölött repülőgép kötelék morajlott. Ezek bizonyára orosz gépek voltak és valószínűleg Komáromot mentek bombázni. Az orosz gépek alacsony támadása néhány perc eltelte után véget ért. Nagybibik húgom hazajött a szomszédból, ahová édesanyám küldte valamiért, és Édesapánk is hazajött a Nagy-tó parti festéséből. De hazajött a villába Belányi főhadnagy úr is, aki arra kérte Édesapámat, hogy azonnal jöjjön a szobájukba, mert sürgősen mondani akar valamit. Szó szerint ezeket mondta: „Tanár Úr! Az oroszok ma délelőtt elfoglalták Környét. Holnap, a déli órákban Tata is elesik. Ezért azt javaslom, hogy szedjék össze a fontos családi iratokat, okmányokat és ma alkonyatkor, amikor bemennek Kapucinus rendház pincéjébe, ezeket az iratokat, valamint amennyi holmit el tudnak vinni, vigyék magukkal. Mert reggel már biztosan nem fognak tudni hazajönni a front-helyzet és az esetleges utcai harcok miatt.” Majd hozzátette: „Mi most visszavonulunk Nyugat-Magyarország felé. Köszönjük a szállást. Isten Önökkel!” Ezután mindketten elmentek.

Szüleim azonnal elkezdték a családi iratok összegyűjtését, mindent egy kis bőröndbe tettek. Édesanyám több kis szatyorba tett néhány ruhaneműt, Édesapám arra utasított, hogy az elmúlt hónap folyamán a parkban szétszórót német puska és géppuska töltényeket, kiszedve a Tatabányán élő nagyanyám által küldött, kb. 60 cm hosszú villámgéppuska hevederből, a kerítés melletti bokrok közé dobáljam szét. Ezt meg is tettem, miközben a lépcsőfok tetején állva végignézttem a Tatára lecsapó, alacsony támadó II 2-es orosz csatarepülőgépeket. Ezután összeszedtük, amit vinni akartunk, és mivel már kezdett lemenni a nap, lassan elindultunk a rendház pincéjébe. Három és fél éves öcsémet Édesapám vitte a karjaiban. Az óvodánál járt a kis család, amikor az alkonyi égen, a vár irányában, egy gépágyú sorozat nyomjelző lövedékeit láttuk a magasba repülni. Meg se álltunk. A gépzúgás is elmúlt. Az Agostyáni út és az Egység utca sarkán a félhomályból egy magyar katonaruhás férfi toppant elénk, és azt kérdezte Édesapámtól, hogy hol van a nyilaskeresztes parancsnokság? Édesapám azt válaszolta, hogy fogalma sincs, hogy az hol lehet. Azonnal továbbindultunk, a katonaruhás, nagyon gyanús férfi is eltűnt. A Haranglábnál meg kellett állnunk, mert az úttesten folyamatosan dübörögtek a visszavonuló német tankok, fél lánctalpas harcjárművek, katonai tehergépkocsik és személyautók, szorosan egymás után. Mellettünk egy német tábori csendőr állt és intett nekünk, hogy várjunk. Néhány perc múlva a német katona az út közepére ment, leállította a hömpölygő géparadatot és

felénk intett, hogy sietősen menjünk át az úttest másik oldalára. Mikor mind a hatan biztonságban átértünk mosolyogva búcsút intett s ő is visszament a Harangláb oldalához, mi pedig besétáltunk a rendház pincéjébe. Eddigre már este lett, besötétedett. Lehet, hogy ettünk valami magunkkal hozott szendvics-félét, aztán mindenki lefeküdt aludni.

Másnap március 19-e volt, a névnapom. Reggel misére mentünk, amit Rudolf atya celebrált. Mise közben orosz repülőgép alacsonytámadta a templomot. Az oltártól – Rudolf atyával együtt – az oldalfalhoz ugrottunk, mert lövedék csapódott a templomba és megrongált egy mellékoltár feletti faliképet. Mise után visszamentünk a pincébe. Édesapám haza akart menni a Vaszary villába, de Édesanyám ezt nem engedte meg neki. Egyszer csak jött egy szerzetes testvér és elmondta, hogy kidobolták: civil ember az utcákon nem tartózkodhat, mert azonnal agyonlövik. Egy idős házaspár – jární is alig tudtak – mosolyogva azt mondta, hogy ők bizony nem félnek, és hazamennek. El is indultak. Kb. egy negyed óra múlva egy másik szerzetes testvér kilesett az utcára és közölte, mind a két öreget agyonlőtték. Dél előtt 12 óra tájban lejött a pincébe László atya és letörten mesélte, hogy az emeleti cellájából látta, hogy a vár irányából a rendház felé német sebesült katonák vonszolják magukat az út északi oldalán a rézsús töltésen. Mögöttük jönnek az orosz katonák és sorra lövik agyon a német sebesülteket. Elborzadva hallgattuk a beszámolóját.

A következő történetet én nem láttam, Ivó testvér mesélte nekünk:

Kb. déli 1 óra tájban bejött a rendház udvarára egy orosz tiszt 4-5 géppisztolyos orosz katonával és egy civil ruhás férfivel, aki a tolmács volt. Az orosz magához kérte a szerzetesház vezetőjét. János atya a közelben volt és az orosz tiszt mellé lépett.

– Ön a szerzetesház vezetője?

– Igen, válaszolta János atya.

– Van az épületben pince?

– Igen.

– Vannak benne emberek, ha igen, kik azok?

– A pincében civil, több gyerekes családok vannak, akik a bombázások és harcok miatt kértek menedéket a rendház pincéjében, mert a lakásukban és a szomszédjaiknál nincs pince.

– Német katonák vannak-e elbújva a pincében?

– Egyetlen német katona sincs lent!

– Rendben!

Erre odaintett egy orosz katonát és oroszul mondott neki valamit. Majd ismét János atyához fordult és azt mondta: „Ez a katonám most lemegy a pincébe, hogy átvizsgálja azt. Ha ez a katona 12 percen belül épen nem jelenik meg előttem, én Önt itt az udvaron agyonlövöm. Kérem, adjon a katona mellé egy szerzetest.” János atya az Ivó testvért jelölte ki a katona kísérőjének. Egyik atya előre ment, hogy a pincében levőket tájékoztassa a látogatásról illetve nyugalomra és csendre intsen. Egy pár perc múlva az orosz katona és Ivó testvér megjelentek a pincében. Gyereksírás, asszonyok sikítása fogadta őket. Az orosz katona egy fiatal, legalább 185 cm magas fiú volt, jobb kezében nagyméretű pisztolyt tartott, melynek agyához egy bőrszija volt erősítve, a szija másik vége pedig a derékszíjához. „Nye bojsza, nye bojsza!?” Ezt kiáltozta többször is. Jól megnézte a felnőtteket és a pince végén levő feljárati lépcsőn Ivó testvérral együtt felmentek a földszintre. A katona jelentett a parancsnokának és ezután az orosz katonák a tolmáccsal együtt elmentek. A kapucinus rendházban és a pincében is mindenki megnyugodott. Otlétünk hátralevő idején orosz katonák nem jöttek többé sem a rendházba sem a pincébe.

1945. április közepe felé jártunk és aggódva gondoltunk elhagyott otthonunkra. Sok beszélgetés után döntés született: az idősödő, fehér szakállas Aurél atya, Kaptay Adél néni és én ellátogatunk a Vaszary villába. Azt hiszem, erre a látogatásra április 17. és 20. között került sor. Kissé szorongva indultunk útra, több orosz katonai egység és harcjármű mellett a villához értünk. A park kavicsos részén, a kerti padunkon négy orosz katonatiszt ült és egymással beszélgetett. Közelükbe érve elénk jöttek és barátságos mosolygással köszöntöttek minket. Oroszul kezdtek el beszélni hozzánk, de egy szót sem értettünk szavaikból. Aurél atya és Adél néni az udvaron maradtak a négy orosz tiszttel, én meg bementem a villa földszinti halljába, majd az alagsori konyhába. Elborzadva néztem körül a feldúlt, kifosztott lakásunkban! Nem szívesen írom le a látottakat. 2 perc múlva az udvaron voltam Aurél atyával, Adél nénival együtt. Elköszöntünk a négy orosz katonától majd elindultunk vissza a rendházba. Szüleim, testvéreim és néhány ismerősünk kíváncsian, döbbenettel hallgatták beszámolómat a látottakról. Szüleim úgy döntöttek, hogy nem megyünk vissza a Vaszary villába, volt otthonunkba. Szétdúlt állapota, a rendteremtés anyagi kihatása, a háborús borzalmak emlékei és még két egyéb ok miatt. A Vaszary villával szemben levő, két szoba összkomfortos, üresen álló, kertés házba költözünk, egyelőre albérlőként. Persze ezt a lelakott lakást is rendbe kellett hozni, alapos takarítás, legalább

kétszeri teljes meszelés, az albérleti viszonyunk rendezése, a Vaszary villából való átköltözés lebonyolítása stb. Mindezen teendők elintézése kb. 8-10 napot igényelt. Emlékezetem szerint, május első napjaiban tudtunk beköltözni új otthonunkba, ami kb. háromszor volt kisebb, mint a Vaszary villai lakás. Elköszöntünk a kapucinus szerzetesektől, hálás köszönetet mondtunk a februári befogadásért és a közel két hónapon át tartó étkeztetésért. Érzékeny búcsút vettünk János atyától és szerzetes társaitól.”

Nyomtatásban megjelent:
a Tatai Helytörténeti Egyesület által
2016-ban publikált 15 szelet Tatából című kiadványban

Hámori Józsefné sz. Fogarasi Rózsa és Fogarasi József visszaemlékezése

Győr-Tata, 2013. okt. 22.

„Már lassan a nyolcvanadik évünk felé közeledünk, de még most is meghatódottsággal gondolunk vissza a második világháborús évekre, amikor még kisgyerekek voltunk.

Az oroszok bejövetelének híre mindenkit félelemmel töltött el. Több kapucinus atya baráti családoknál keresett és kapott menedéket, sajnos azonban ez rövid ideig tartott, mert Tata városa két tűz közé (németek és oroszok közé) került.

Nem mindenki rendelkezett megfelelő óvóhellyel, így sok családot a Kapucinus Rendház akkori főnöke – János atya fogadott be. A rendház pincéjében ágyakat helyeztek el, és élelemmel is ellátták az oda kerülőket.

A pincében minden nap volt szentmise és magunkhoz vehettük az oltári szentséget is.

A későbbiekben is sok atyával tartottuk halálukig a kapcsolatot. (Páter Kornél, P. Nándor, P. Ferencz, P. Dezső, P. László, P. Pascal, P. Bertalan, P. Rudolf), sőt, amikor a rendház lakói voltunk, többen közülük akkor végezték a teológiát, s amikor vizsgázni mentek, mindig imádkoztunk, hogy sikerrel térjenek vissza. Hála istennek ez meg is történt.

P. Rudolf volt, aki összefogta az ifjúságot, s ezt a feladatot haláláig végezte. Az Atyák több esetben az ebédjükhöz kapott buktát, kenyeret reverendájuk zsebében hozták le nekünk a pincébe, hogy nekünk is legyen elegendő élelmünk.

A rendházhoz tartozott a Szerafikum is, ahol diákok voltak elhelyezve, és onnan jártak a Piarista Gimnáziumba.

A harcok idején a Szerafikumot kórháznak rendezték be, és ide hozták a sebesülteket. Nagyon sok volt a sebesült és sajnos a halottak száma is.

Ide kerültek azok a súlyos sebesültek is, akiket egyik este a tatai Tó Moziból kijövet bombatalálat ért. Többen is meghaltak a támadás következtében. Ekkor vesztette életét a köztisztviselőben álló, sokak által szeretett, nagyon fiatal Etter Ilona tanítónő is.

Kovács Sanyi bácsi (aki orvos volt) sokat dolgozott itt. Gyógyítgatta a betegeket és próbálta enyhíteni szenvedésüket.

Amikor már megszűntek a bombázások, a Szerafikum emeletén kapott Sanyi bácsi is és mi is egy kis szobát. Sanyi bácsi családja akkor nem tartózkodott Tatán, a mi házunk pedig a harcok következtében lakhatatlanná vált.

Ott, az emeleten különítettek el egy tüdőbajos házaspárt is (nagyon rossz állapotban voltak), hogy ne fertőzzék a kórteremben lévőket.

Jól emlékszem Miskára is, aki a Rendház gazdaságában dolgozott. Nem volt szegénynek senkije és semmije sem. János Atya befogadta őt.

Amikor nem volt légiriadó, a pincében lévő gyerekek kimentek az udvarra játszani.

A Rendház kertjében volt egy lourdes-i Szűzanya barlang. Mi, Fogarasi Rózsa, Dobroszláv Ilu és Fogarasi József (Öcsi) mindig ide jártunk imádkozni, felajánlásokat tenni, s közben kértük a Szűz segítségét.

Az oroszok gyakran jöttek ellenőrizni a pincét, hogy nincs-e ott katona elhelyezve, de ugyanez megtörtént a németek részéről is: orosz katonák után kutakodtak. Az orosz katonák sajnos hölgyek után is érdeklődtek. Ez meglehetősen félelmetes és kellemetlen volt.

Egy alkalommal a Rendház főnöke, János atya egy sebesült orosz katonát bújtatott a pincében. (Tudomásunk szerint a város több alkalommal cserélt gazdát a németek és oroszok között.) Amikor ezt megtudta egy orosz parancsnok, valami orosz nyelvű írást függesztett ki a Szerafikum (az akkori kórház) ajtajára, s ez az írás védelmet nyújtott valamennyiünknek.

A Rendház kertjében volt még egy kis barlang, amelyben forrásvíz fakadt, és innen kaptuk az ivóvizet. Édesapánk, Fogarasi József és Dobroszláv Lajos festőművész bácsi, hogy hozzájáruljanak ahhoz, hogy szállást és ételmet is kaptunk, elmentek hullaszállítónak, ami nem volt könnyű feladat, de gyakori és rendszeres (bár szerény) jövedelmet biztosított.

Amikor vége lett a harcoknak, kicsit normalizálódott a helyzet, megszűnt a Szerafikum kórházi szerepe, és átvette ezt az oktatás. A nagy teremből fa paravánnal két termet alakítottak ki és két osztálynak tartottak ott órákat. „Áthallás” volt, de azért szorgalmasan tanultunk, és örültünk annak, hogy már folytatódott a tanítás. A Szerafikum épületében ebben az időben lelkigyakorlatokat is tartottak a diákoknak. Általában ezek egy-két naposak voltak. Ilyenkor előadásokat hallgattunk, imádkoztunk. Nem volt szabad egymáshoz szólnunk. A szünetben is szótlánul sétáltunk az udvaron.

Egy idő után Bertalan atya létrehozta a Szerafikumban a „szegények konyháját”. Ingyen kaptak ebédet azok a családok és egyedülállók, akik nagyon rászorultak erre a segítségre.

Voltak diákok, főleg lányok, akik önként jelentkeztek segíteni a konyhai munkában.

Bertalan atya a konyha működtetéséhez igénybe vette a mi segítségünket is. Mi (azaz Fogarasi Rózsa, barátnőnk Kocsis Ilike és Fogaras Öcsi) kis négykerekű szekérral jártuk az utcákat – becsengettünk az ott lakókhoz és gyűjtöttünk a főzéshez. Volt, aki természetben adományokat juttatott általunk a konyha számára: pl. burgonyát, káposztát, lisztet, zsírt, tojást, stb., de volt, aki pénzt adott.

Nagy örömmel végeztük ezt a munkát. Különösen pedig azt – többségében mi lányok – amikor a konyhán zöldségeket tisztítottunk és ebédosztás után mosogattunk, rendet raktunk.

A konyha működése elég hosszú ideig tartott, aztán megint változott a Szerafikum szerepe.

Jelenleg megint az ifjúság gyarapítja benne tudását.”

Dr. Kis Tiborné, a Tatai Helytörténeti Egyesület elnöke feljegyzései nagybátyja, P. Hartványi János kapucinus házfőnök iratai alapján

„A Konrádium, mint épület új keletű. Mint intézmény, a kapucinus renddel egyidős. A tóvárosi épület a rendház nyugati – kertre néző – szárnyának L alakú meghosszabbítása. Tervezte és az építési munkákat vezette Hollósy Sándor főmérnök. Építtette: P. József Antal, a bajor kapucinus rendtartomány tagja, 1931-től a magyar kapucinus rendház vizitátora (ellenőre). Az építési költségek java részét, mintegy 50.000 pengőt ő teremtette elő. Építkezéskor lebontották a felerészben a kertre, felerészben az udvarra néző 14 emeleti cellát és helyükre 6 nagyobb szobát építettek. A földszinten korszerűsítették a konyhát és az ebédlőt. A felújított és az új épületrészt vízvezetékkel, központi fűtéssel látták el. Az építkezés 1932. november 3-tól 1933. július 20-ig tartott. A régi épület felújítását október hónapban fejezték be.

Az intézmény nevét Parzhami Szent Konrádról [sz. Parzham, 1818, megh. Altötting, 1894], a magyar kapucinus rendtartomány társvédőszentjéről kapta [1930-ban avatták boldoggá, 1934-ben szentté]. Az intézmény kissze-minárium volt. A Konrádium növendékei kapucinus papnak készülõ fiatalok voltak. Vezetõjük a mindenkori házfõnök volt. A szerzetes jelöltek a tatai Piarista gimnáziumban tanultak. Érettségi és a Máriabesnyõn eltöltött újonc év után Budapesten, a Hittudományi Fõiskolán folytatták tanulmányaikat.

A tóvárosi Szerafikum 1913-14-ben a volt posztómalom (kalló) helyére épült. Építtette P. Schweighardt (Somhegyi) Veremund atya. Riszter József tatai építõmester építette. A munkálatok végzéséhez segítséget nyújtott Kriszt János téglagyári igazgató. A Szerafikum építési költségeit a kapucinus rend, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, a hívõk, az uradalom állta. A bajiak az építõanyag fuvarozásában segítettek. 1914-ben elkészült az épület. Teljes átadására, használatba vételére 1916. szeptember 4-én került sor. A kétemeletes épület tanteremmel, háló-, ebédlõ-, tornateremmel rendelkezett. Az intézmény második otthona volt 45 középiskolás diáknak, akik a Piarista rendházban tanultak. A kapucinusok az internátusban fõleg

munkások, kis fizetésű értelmiségiek gyermekeit nevelték. Néhány szegény sorsú diák ingyen kapott szállást, ellátást, tanuláshoz lehetőséget. Az intézmény vezetője a mindenkori házfőnök volt. A Szerafikum 1948. július 1-ig működött.

A II. világháború alatt a Konrádium és a Szerafikum épületei (1944-45-46-ban is) kórházként működtek. 1944. október 20-án Túrkevéről menekült a 295. sz. Vöröskeresztes hadikórház, mely a Szerafikumban kapott helyet. Orvosi lakások, étkezde céljából a Konrádium épületét foglalták el. Itt működött a helyi Karnis-féle magánszanatórium és a betegeket ápoló nővérek is itt kaptak szállást.

A front közeledtével a kórház nyugatra távozott. Tatán és környékén egészségügyi intézmény nem volt. A kapucinus atyák az akkori házfőnök, P. Hartványi János kapucinus atya vezetésével elhatározták, hogy a Szerafikum épületében civil kórházat hoznak létre. A kórház a „Kapucinus Kisegítő Kórház, Tata” nevet vette fel. Az orvosokról a házfőnök, P. Hartványi János gondoskodott. Közülük kettő mindvégig szolgálatot teljesített: dr. Kovács Sándor MÁV orvos és a rendház háziorvosa, valamint dr. Újváris Sándor sebész. A betegeket a kedvesnővérek ápolták. A kórházi munkákban a rendház fiatal tagjai is tevékenykedtek. A kórházban több sebesült orosz katonát is ápoltak, ezért az orosz katonai parancsnok katonáinak megtiltotta, hogy a parancsnokság engedélye nélkül orosz katona rendház területére belépjen, vagy bármit elvigyen. Aki a tilalom ellen vét, főbe lövik. A házfőnök vezetése alatt álló kórház mintegy 50 ágyas kórházként működött. A kórház fenntartásához a község 11.000 pengővel, a helyi Vöröskereszt 4.000 pengővel járult hozzá. Működését a Népjóléti Minisztérium hagyta jóvá. A Kapucinus Kisegítő Kórház 1945. augusztus 4-én szűnt meg.

A minisztérium kérésére a házfőnök a kórházi felszerelést átadta a szőnyi kórház sebészeti osztályának felállításához, a szőnyi kórház a házfőnök kérésére átvette a betegápoló nővéreket.

1945 szeptemberében újra megindult a Szerafikumban az internátusi élet. A kevés növendék a hálóteremben tanult, étkezett, aludt. A tanulóteremben és az ebédlőben a polgári leányiskola növendékei tanultak, mivel iskolájukban még katonaság volt elszállásolva.

A rendház pincéjét a házfőnök óvóhellyé alakította át. A bombázások elől több tatai család menekült ide. A kapucinus atyák segítséget nyújtottak a rettegésben, félelemben élő embereknek. Mintegy 19 bunkerben mutatnak be szentmisét. Sokszor golyózápor közepette mentek a bujkáló emberek közé, lelki támaszt nyújtottak, vigasztalták őket.

1945-46 telén a Szerafikum épületében „Karitás” – szegények konyhája is működött. Mintegy 140 felnőtt és gyerek ingyen kapott ellátást. Vezetője és működtetője dr. P. Röss Bertalan atya volt, aki kiváló szónok és író is volt. Könyvei: A török félhold alkonya, Avianoi Márk küldetése, A pápa követe.

A tatai kapucinus atyák olyan lelkipásztorok voltak, akik nemcsak a hívek lelki gondozását végezték el, de segítséget is nyújtottak a bajba jutó embertársaiknak is. A II. világháború befejezése után a tatai kapucinus atyákra is nehéz idők vártak. Az ateista pártállam feloszlatta a szerzetesrendeket. 1950. szeptember 7-én a tóvárosi kapucinus rendet is megszüntették.”

KÉPMELLÉKLETEK

AZ ÁLDOZATOK

Pete László (balról)

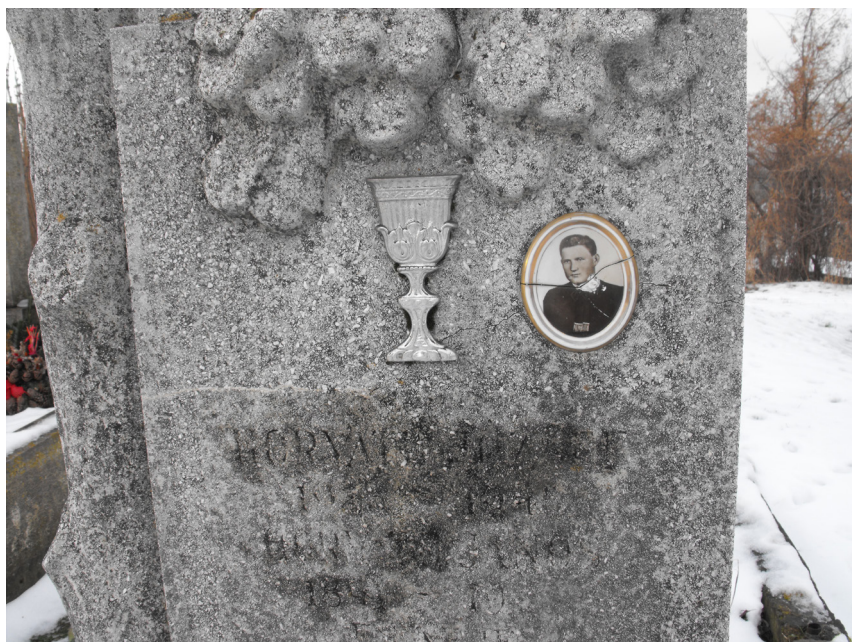
Pete László sírja a szomódi temetőben

Deli József és családja

Deli József sírja a szomódi temetőben

vitész Horváth József sírja a szomódi temetőben

Marcsa Károly sírja a szomódi temetőben

Lay Dezső sírja a szomódi temetőben

Kántor István sírja a szomódi temetőben

Gódor Sándor

A Gódor család sírja a szomódi temetőben

Széplaki (Streer) Mihály

Széplaki (Streer) Mihály sírja a szomódi temetőben

Barsi István

Vass Mihály (az álló sorban, középen)

ifj. Mórocz József (középen áll)

Halotti anyakönyvi kivonat

Ammerlő, Kálvária

Halotti anyakönyvi kivonat.

TÉTEL SZÁM	A HALOTT NÉV (sz. név, születési név)	A HALOTT SZÜLTÉSI NÉV (sz. név, anyai név)	AZ ÉRHETŐ				A HALOTT KÖZVETLEN FELVÁSÁRLÓ NÉV (sz. név, születési név)	A HALOTT KÖZVETLEN FELVÁSÁRLÓ NÉV (sz. név, születési név)
			HALOTT NÉV (sz. név, születési név)	HALOTT NÉV (sz. név, születési név)	HALOTT NÉV (sz. név, születési név)	HALOTT NÉV (sz. név, születési név)		
6	1915 febr. 5.	1915 febr. 8. Kovács Károly Károly	Mike Rezső Kovács Károly	44	56	fehér Bertel	Mike Károly	
<p>Amennyiben a halott nem volt házasságban, a halotti anyakönyvben a halott anyjának a neve is meg kell adni.</p>			<p>Előjegyzés a halotti anyakönyvben.</p>		<p>Előjegyzés, hogy ez a kivonat a <i>Károly</i> anyakönyvi kerületi halotti anyakönyvvel <i>Károly</i> Kell <i>Károly</i> 1915. szept. 15. én</p>			

Mike Rezső halotti anyakönyvi kivonata

AZ EMLÉKKERESZT AVATÁSÁNAK FOTÓI (2014. január 4.)

Bakonyi Zsuzsanna a keresztavató ünnepségen

Michl József országgyűlési képviselő, a Tatai Kistérségi Többcélú Társulás elnöke

Szalay László, a Budapesti Erdőgazdaság Süttői Erdészetének vezérigazgatója

Vágó Sebestyén országgyűlési képviselő

Nemes János, a Szomódi Helytörténeti Egyesület elnöke

Csákai László református lelkész

Smudla Tamás katolikus plébános

*A Szomódi Helytörténeti Egyesület koszorúz
(Nemes János elnök, Schamberger Pál elnökhelyettes és Gleichauf Aladár, az egyesület tagja)*

Pogrányi Pál, Dunaszentmiklós polgármestere

Schunder Tibor, Baj polgármestere

Cellár József, Szomód polgármestere

A Vitézi Rend tagjai

Megemlékezők

Megemlékezők

Megemlékezők

*A szerzők és a szerkesztő tisztelettel és érdeklődéssel várják
a korszakra vonatkozó visszaemlékezéseket és tárgyi emlékeket.*

*E-mail:
tata@tata.hu*

*Cím:
Tata Város Önkormányzata
H-2890 Tata, Kossuth tér 1.*

EMLÉKHELY

1945 január első napjaiban ezen a helyen lőtték agyon
a kényszermunkára elhurcolt 26 környékbelit
köztük 11 Szomódit a Vörös Hadsereg katonái.
Útépitésre szedték össze őket, Tardos, Baj, Agostyán,
Szomód után Dunaszentmiklós következett,
majd a munka után a halál...

Állította a Szomódi Helytörténeti Egyesület,
2014. január 4.

Budapesti Erdőgazdaság Tatai Kistérségi Többcélú
Zrt Társulás

